

mulier instituut

Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

Landschap en betekenissen

Caroline van Lindert

Maxine de Jonge

Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

Landschap en betekenissen

Met subsidie van het ministerie van VWS

Caroline van Lindert
Maxine de Jonge

© Mulier Instituut
Utrecht, maart 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T [@mulierinstituut](https://www.instagram.com/mulierinstituut)

Inhoudsopgave

1.	Aanleiding en achtergrond	5
1.1	Inleiding	5
1.2	Doelstelling en afbakening rapportage	7
1.3	Methode	8
1.4	Leeswijzer	11
2.	Landschap sport en bewegen voor mensen met een beperking	12
2.1	Aandacht voor mensen met een beperking in landelijk sportbeleid	12
2.2	Huidige organisatiestructuur van het landschap	15
2.3	Rol van mensen met een beperking in het landschap	32
2.4	Veranderingen binnen het landschap	34
2.5	Kracht van het landschap	36
2.6	Verbeterpunten in het landschap	37
2.7	Toekomst	40
2.8	Samenvatting	41
3.	Betekenenissen inclusie en inclusief sporten en bewegen	42
3.1	Inleiding	42
3.2	Inclusieve samenleving in het algemeen	52
3.3	Inclusief sporten en bewegen in het algemeen	56
3.4	Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking	62
3.5	Samenvatting	74
4.	Conclusies en aanbevelingen	75
4.1	Conclusies	75
4.2	Aanbevelingen	82
	Referenties	84
	Bijlage B1 Topiclijst interviews experts	90
	Bijlage B2 Vraagpunten in online vragenlijsten	92
	Bijlage B3 Tijdslijn beleidsprogramma's voor sport voor mensen met een beperking (1974-2022)	93
	Bijlage B4 Sport- en beweeglandschap voor mensen met een beperking in Nederland, uitgebreide versie	94

1. Aanleiding en achtergrond

1.1 Inleiding

‘Een sportieve samenleving waarbij plezier in sport en bewegen belangrijk is, waarin voor iedereen passende en veilige sport- en beweegmogelijkheden aanwezig zijn en topsport mensen inspireert en samenbrengt.’ Dit is de ambitie van het nationaal sportakkoord, een initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), NOC*NSF en de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG). Het is vooral de maatschappelijke betekenis van sport die aan de basis ligt van het beleid. Sport en bewegen is goed voor de gezondheid en draagt bij aan sociale participatie en integratie en betere schoolprestaties, zo valt te lezen in toelichting bij de Rijksbegroting voor 2021 (Ministerie van Financiën, n.d.). Ook aan de intrinsieke waarde van sport wordt belang gehecht.

Nationaal Sportakkoord

Om deze ambitie te realiseren, tekenden het ministerie van VWS, VSG, Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en NOC*NSF samen met provincies, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties op 26 juni 2018 het Nationaal Sportakkoord (NSA) ‘Sport verenigt Nederland’ (Ministerie van VWS, 2018b).

Een centrale pijler van dit akkoord is ‘Inclusief sporten en bewegen’. Daarin wordt als doel gesteld dat *‘iedere Nederlander een leven lang plezier kan beleven aan sporten en bewegen (tevens het centrale doel van het NSA). Inclusief sporten en bewegen is vanzelfsprekend. Belemmeringen vanwege iemands leeftijd, fysieke of mentale gezondheid, etnische achtergrond, seksuele geaardheid of sociale positie nemen we weg. Uitsluiting gaan we tegen. Daarvoor is een omslag in ons collectief denken over sporten en bewegen nodig.’*

De Alliantie ‘Sport en bewegen voor iedereen’, waarin tien organisaties samenwerken, speelt een aanjagende rol bij de implementatie van het deelakkoord.¹ Aan de doelstellingen van het deelakkoord Inclusief sporten en bewegen zijn concrete resultaten gekoppeld. De alliantie wil (potentiële) sporters, sport- en beweegaanbieders, sportbonden, gemeenten en overheden en andere betrokken organisaties in het werkveld bewust maken van de mogelijkheden en belemmeringen die mensen ervaren om te gaan sporten en bewegen. Partijen committeren zich om inclusief sporten en bewegen te realiseren (in de sportdeelname en in vertegenwoordiging in besturen). De samenwerking in de regio’s in Nederland moet worden versterkt en de randvoorwaarden voor inclusief sporten en bewegen moeten worden verbeterd.

Met het verbeteren van de randvoorwaarden doelt de alliantie op diverse vormen van toegankelijkheid: sociale toegankelijkheid (denk aan een positieve sportcultuur en het stimuleren van inclusiviteit en diversiteit en het tegengaan van uitsluiting bij sportaanbieders), financiële toegankelijkheid (denk aan de betaalbaarheid van de sport), praktische toegankelijkheid (denk aan sporthulpmiddelen, vervoer, de fysieke toegankelijkheid van sportaccommodaties) en informatietoegankelijkheid (zoals de vindbaarheid van regelingen) (Ministerie van VWS, 2018b).

¹ Dit zijn de volgende partijen: Jeugdfonds Sport & Cultuur, Stichting Life Goals Nederland, Nationaal Ouderenfonds, Fonds Gehandicaptensport, NOC*NSF, Vereniging Sport en Gemeenten, John Blankenstein Foundation, Sportkracht12, Bas van de Goor Foundation en MEE Nederland. Zie Reitsma et al. (2021) voor een overzicht van de activiteiten van deze partijen in het kader van de pijler Inclusief sporten en bewegen.

Sportdeelname mensen met een beperking blijft achter

In Nederland is een groot deel van de bevolking sportief actief. In 2020 sport 70 procent van de Nederlanders (6 jaar en ouder) minstens één keer per maand. Ruim de helft van de Nederlanders (4 jaar en ouder) sport wekelijks en 29 procent (bevolking 6 jaar en ouder) is lid van een sportvereniging (RIVM, n.d.-a).

Dit geldt echter niet in dezelfde mate voor mensen met een beperking, een van de doelgroepen van het deelakkoord Inclusief sporten en bewegen. In 2020 sport 54 procent van de mensen met een of meer lichamelijke beperkingen (motorisch, visueel en/op auditief, 6 jaar en ouder) minstens maandelijks. Slechts 22 procent (12 jaar en ouder) sport wekelijks en 14 procent is lid van een sportvereniging (RIVM, n.d.-a). In eerder onderzoek wordt gewezen op de forse achterstand in de sportdeelname van mensen met een beperking ten opzichte van de algemene bevolking (Van Lindert et al., 2008; Von Heijden-Brinkman et al., 2013; Van den Dool & Van Lindert, 2018).

Het lijkt erop dat deze procentuele achterstand nog niet wordt ingelopen. In een recente trendrapportage over de sport- en beweegdeelname van volwassenen met een beperking (18-79 jaar) tussen 2001-2019 laat de deelname van volwassenen met een beperking geen vooruitgang zien, terwijl die van de algemene volwassen bevolking wel een lichte groei laat zien (Van den Dool et al., 2022).

Mensen met een beperking ondervinden helaas (nog steeds) diverse drempels op hun weg naar sportdeelname of haken (tijdelijk) af vanwege ervaren belemmeringen. Uit onderzoek blijkt dat persoonlijke factoren daarbij een belangrijke rol spelen, vooral bij mensen met een beperking die nog niet sporten. Voorbeelden zijn de ervaren gezondheid, pijn bij het sporten of gebrek aan energie. Maar dikwijls werpt ook de omgeving drempels op om te gaan of blijven sporten, zoals de veelal hogere kosten voor deelname, slecht toegankelijke accommodaties, problemen met vervoer of gebrek aan deskundige trainers (Von Heijden-Brinkman et al., 2013; Hoogendoorn & De Hollander, 2016; Haarmann et al., 2019; De Jonge & Van Lindert, 2020; Van Lindert et al., 2020; Van den Dool et al., 2022).

Het wegnemen van drempels is een belangrijk element in het huidige sportbeleid en heeft de aandacht van diverse stakeholders in het veld. De hoop is dat dit op de langere termijn bijdraagt aan een hogere sportdeelname van mensen met een beperking.

Inclusie: nieuw of terugkerend element in beleid?

In het huidige sport- en beweegbeleid wordt expliciet aandacht besteed aan het bevorderen van een inclusieve sport- en beweegomgeving voor iedereen. De nadruk ligt op *alle* (inactieve) mensen die belemmeringen ervaren bij het sporten en bewegen. Dit lijkt een trendbreuk ten opzichte van voorgaande sport- en beweegprogramma's, zoals het programma Sport en Bewegen in de Buurt (2012-2018) (Ministerie van VWS, 2011) of het Nationaal Actieplan Sport en Bewegen (2006-2010) (Ministerie van VWS, 2008).

Vóór het NSA was er de ene keer aandacht voor 'alle Nederlanders' en de andere keer voor 'specifieke doelgroepen', zoals kwetsbare jeugd (Van Lindert et al., 2017; Van Stam et al., 2018). Maar dat was nooit vanuit het inclusieperspectief zoals dat nu wordt uitgedragen. Daarbij moet in principe al aan de voorkant van beleidsontwikkeling en -uitvoering zijn nagedacht over mogelijke belemmeringen die beleid kan wegwerken voor bepaalde bevolkingsgroepen, zoals mensen met een beperking. Deze gedachte sluit naadloos aan bij het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VN-verdrag Handicap), dat Nederland in 2016 heeft ondertekend en waarnaar in het NSA wordt verwezen (Verdrag Inzake de Rechten van Personen Met Een Handicap, New York, 13-12-2006, 2106).

Monitor Nationaal Sportakkoord

De implementatie van het huidige sport- en beweegbeleid - het NSA - wordt gemonitord door een consortium van beleidspartners en kennispartijen. Het Mulier Instituut stelt in samenwerking met deze partijen halfjaarlijks een voortgangsrapportage op over de resultaten binnen de zes pijlers van het sportakkoord, dus ook over inclusief sporten en bewegen. De monitoring vindt plaats op basis van een aantal indicatoren. De voortgang hierop en de activiteiten die de Alliantiepartners in het kader van Inclusief sporten en bewegen uitvoeren, zijn te vinden in de voortgangsrapportage van juni 2021 (Reitsma et al., 2021).

Naast deze halfjaarlijkse voortgangsrapportages voert het Mulier Instituut met subsidie van het ministerie van VWS een verdiepende monitor uit naar ontwikkelingen in het beleids- en organisatielandschap en de sport- en beweegdeelname van vijf bevolkingsgroepen die centraal staan in de pijler Inclusief sport en bewegen. Het gaat om ouderen, mensen met een lage sociaaleconomische status, mensen met een migratieachtergrond, mensen met homo-/biseksuele voorkeur en transgender personen, en mensen met een beperking of chronische aandoening.

In deze rapportage gaan we in op het beleids- en organisatielandschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking en op de betekenissen die verschillende betrokkenen toekennen aan inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking.

1.2 Doelstelling en afbakening rapportage

In deze rapportage gaan we in op twee deelthema's:

- Allereerst schetsen we het 'landschap' van sport en bewegen voor mensen met een beperking. We laten de ontwikkelingen zien en de sterke en zwakke punten van dit landschap volgens organisaties in het veld. De term landschap staat in deze rapportage voor de beleids- en organisatiestructuur van sport en bewegen voor mensen met een beperking.
- Vervolgens bespreken we welke invulling(en) mensen met een beperking en betrokkenen in het sport- en beweeglandschap geven aan inclusief sporten en bewegen in het algemeen en voor mensen met een beperking in het bijzonder.

We hebben hierbij niet tot doel het beleid gericht op sport en bewegen van mensen met een beperking² door de jaren heen te evalueren, maar willen de huidige stand van zaken en de ontwikkelingen schetsen en monitoren. We gaan uitvoerig op deze twee deelthema's in omdat de laatste tijd steeds meer op inclusie lijkt te worden doorgezet. De vraag is dan wat dit concreet betekent voor de organisaties in het landschap, voor mensen met een beperking en voor (de organisatie van) sport en bewegen voor mensen met een beperking?

Afbakening

In deze rapportage bespreken we niet de sport- en beweegdeelname van mensen met een beperking zelf. De ontwikkelingen daarin zijn onderwerp van een andere rapportage die ook in het kader van de verdiepende monitor is opgesteld (Van den Dool et al., 2022). De voorliggende rapportage is gebaseerd op

² In deze rapportage vermijden we de term 'gehandicaptensport'. Voor de leesbaarheid zou dit makkelijker zijn, maar we kiezen bewust voor het neutralere 'sport en bewegen voor mensen met een beperking', omdat we als onderzoekers in het midden willen laten hoe dit eruit moet zien. Dit is echter wel onderwerp van gesprek geweest.

diverse deelonderzoeken. De resultaten daarvan zijn (deels) gepubliceerd in verschillende factsheets en rapportages. In deze rapportage zullen we hiernaar verwijzen. Een uitgebreidere analyse van het beleidssysteem van sport en bewegen voor mensen met een beperking is beschreven in het Engelstalige boekhoofdstuk *The Netherlands, towards inclusive sport for people with a disability* (Van Lindert & De Jonge, verwacht 2022) dat naar verwachting in 2022 uitkomt in een verzamelwerk van diverse landenbeschrijvingen in Europa.

1.3 Methode

Om na te gaan hoe het beleids- en organisatielandschap van sport en bewegen van mensen met een beperking eruit ziet en welke betekenis betrokkenen in het landschap van sport en bewegen voor mensen met een beperking geven aan inclusie en inclusief sporten en bewegen zijn verschillende deelonderzoeken uitgevoerd.

Interviews met experts

In het voorjaar van 2020 zijn in totaal vijftien interviews (face-to-face en online) afgenomen met experts uit het beleids- en organisatielandschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Dit waren vertegenwoordigers van organisaties die op landelijk niveau betrokken zijn bij het beleid en de organisatie van sport en bewegen voor mensen met een beperking. Bij het uitnodigen van respondenten is steeds gevraagd om suggesties voor nieuwe respondenten. Criterium was of de persoon vanuit zijn of haar rol nu of in het verleden kennis had over (de ontwikkelingen in) het beleid en de organisatie van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Uit deze suggesties zijn vijftien personen geselecteerd.

Topiclijst

Tijdens de interviews zijn verschillende thema's besproken, zoals de samenstelling van het landschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking en de betekenissen die respondenten toekennen aan inclusie en inclusief sporten en bewegen. Zie bijlage B1 voor de topiclijst.

Op basis van de interviews is een overzicht tot stand gekomen van de rollen van diverse organisaties in het landschap, inclusief organisaties waar geen interviews zijn afgenomen. We kunnen dus geen uitputtend overzicht bieden van de meningen en ervaringen van alle mogelijke organisaties die in het landschap van sport en bewegen voor mensen met een beperking een rol spelen.

De geïnterviewden zijn wel gevraagd aan te geven welke andere partijen zij een rol toekennen in het landschap op nationaal, regionaal en lokaal niveau. De op basis van de interviews gemaakte 'foto' van het landschap, zoals in hoofdstuk 2 beschreven, is nadien voorgelegd aan de respondenten en hun feedback is verwerkt. De input is verder aangevuld met bevindingen uit deskresearch.

Voor de vraag hoe respondenten denken over sporten en bewegen door mensen met een beperking en het begrip inclusie (in de sport, voor mensen met een beperking) en de rol die zichzelf (eigen organisatie), andere organisaties in het landschap en mensen met een beperking daarin kunnen spelen is bijvoorbeeld literatuur over de 'framing'-theorie geraadpleegd (Chong & Druckman, 2007; Dewulf et al., 2009, zie verder paragraaf 3.1).³

³ 'Framing' betekent dat een vraagstuk vanuit verschillende perspectieven kan worden gezien (Chong & Druckman, 2007). Frames zijn mentale structuren die een individu hulp bieden bij het structureren en organiseren van binnenkomende informatie. De lagere sportdeelname van mensen met een beperking is

Verwerking en analyse

Alle interviews zijn volledig getranscribeerd. De transcripten zijn teruggestuurd naar de respondenten ter controle. Dit heeft niet geleid tot aanpassingen. De interviews zijn vervolgens gecodeerd in Maxqda, aan de hand van een vooraf opgesteld codeboek. Dit codeboek volgde deels de structuur van de topiclijst.

Codes zijn verder ontstaan tijdens het coderen zelf (in vivo) als bleek dat nieuwe codes uit de interviews naar voren kwamen, bijvoorbeeld 'Beeld inclusieve sport- en bewegingomgeving voor mensen met een beperking - bewustwording'. Zie bijlage B1 voor meer informatie.

Verwijzing naar bron in de tekst

Wanneer in de tekst naar de resultaten van de interviews wordt verwezen bij figuren, tabellen of tekstkaders, gebruiken we daarvoor de bronvermelding 'Expertinterviews inclusief sporten en bewegen, 2020 (Mulier Instituut)'. In de rapportage zijn ook citaten opgenomen uit de interviews. Deze zijn cursief en tussen aanhalingstekens geschreven en geanonimiseerd om herkenbaarheid te vermijden.

Online vragenlijsten

We hebben ook betrokkenen op andere niveaus in het landschap bevestigd over hun denkbeelden over inclusief sporten en bewegen en over hun rol en betrokkenheid bij sport en bewegen voor mensen met een beperking. Hiervoor zijn online vragenlijsten uitgezet onder diverse stakeholders in het landschap (gemeenten, buurtsportcoaches, sportverenigingen, sportbonden, regiocoördinatoren aangepast sporten) en onder actieve mensen met een beperking en de algemene bevolking. In tabel 1.1 is een overzicht opgenomen van de verschillende doelgroepen en peilingen. Over elk van deze peilingen zijn separate publicaties uitgebracht, zie tabel 1.1.

Vraagpunten online vragenlijsten

De vragen voor de online peilingen zijn zoveel mogelijk op elkaar afgestemd om vergelijking tussen stakeholdergroepen mogelijk te maken. Voor het opstellen van de vragen zijn inzichten uit literatuur- en deskresearch gebruikt en is soms gebruik gemaakt van vraagstellingen bij eerdere onderzoeken naar sport en bewegen voor mensen met een beperking. De vraagpunten in de verschillende peilingen zijn te vinden in bijlage B2.

Verwerking en analyse

De gesloten vragen in de online vragenlijsten zijn geanalyseerd in SPSS. Open antwoorden zijn wanneer mogelijk hergecodeerd in de bestaande antwoordcategorieën. Open vragen zijn gecodeerd. Van de data van de open vragen over inclusie zijn met behulp van Maxqda woordanalyses gemaakt. Deze zijn omgezet in verschillende woordenwolken en als figuur opgenomen in de rapportage.

Verwijzing naar bron in de tekst

In deze rapportage verwijzen we regelmatig naar de publicaties uit tabel 1.1. Ook verwijzen we naar de online peilingen zelf (naam peiling, jaar van de peiling) wanneer het data betreft waarover nog niet is gerapporteerd, zoals antwoorden op open vragen. Verder hebben we voor deze rapportage antwoorden op vragen en stellingen uit de verschillende stakeholderpeilingen naast elkaar gelegd (in figuren en tabellen)

bijvoorbeeld een probleem dat door verschillende mensen anders kan worden opgevat, waardoor zij met andere oplossingen komen voor het probleem. De Wulf et al. (2009) onderscheiden drie typen frames: 1) het vraagstukframe (hoe de persoon een bepaald vraagstuk waarneemt), 2) het identiteits-relatiefame (hoe de persoon zichzelf en de ander en de relatie met de ander ziet) en 3) het procesframe (hoe de persoon denkt dat er met het vraagstuk omgegaan moet worden).

en vergeleken. We gebruiken ook citaten uit antwoorden op open vragen. Deze zijn cursief en tussen aanhalingstekens geschreven en zijn te vinden in tekstkaders waaronder de bron vermeld wordt.

Tabel 1.1 Overzicht online (stakeholder) peilingen over sporten en bewegen voor mensen met een beperking

Doelgroep onderzoek	Peiling	Publicatie	Respons
Gemeenteambtenaren met sport en bewegen in de portefeuille	VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut) ⁴	(Gutter & Van Lindert, 2020a)	n=179
Buurtsportcoaches met aandacht voor mensen met een beperking	Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut) ⁵	(Gutter & Van Lindert, 2020b)	n=104
Sportverenigingen	Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut) ⁶	(Gutter, Van Lindert, et al., 2021)	n=453
Sportbonden	Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020. ⁷	(Gutter, De Jonge, et al., 2021)	n=42
Regiocoördinatoren aangepast sporten	Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut) ⁸	(De Jonge et al., 2021)	n=35
Actieve mensen met een beperking	Online vragenlijst over sporten en bewegen mensen met een beperking 2020 (open werving via LinkedIn, Facebook, Twitter, websites, nieuwsberichten en e-mail) (Mulier Instituut) ⁹	(De Jonge & Van Lindert, 2020)	n=384
Algemene Nederlandse bevolking 16–79 jaar	Nationaal Sportonderzoek, najaar 2020 (Mulier Instituut) ¹⁰	(Van Lindert & De Jonge, 2020)	n=1.509

⁴ Voor dit onderzoek is in maart 2020 een vragenlijst onder alle 355 gemeenten in Nederland uitgezet via het VSG gemeentepanel.

⁵ Voor dit onderzoek is in april 2020 een vragenlijst uitgezet onder het buurtsport- en cultuurcoachespanel van het Mulier Instituut en verspreid via sociale media. 213 buurtsport- en/of cultuurcoaches hebben deze vragenlijst ingevuld, waarvan 104 buurtsportcoaches hebben aangegeven één of meer uren te worden ingezet voor mensen met een beperking.

⁶ In de zomer van 2020 is een vragenlijst uitgezet onder het Verenigingspanel van het Mulier Instituut. Door de samenstelling van het panel en de weging van de respons op grootte van de vereniging en type sport zijn de uitkomsten representatief voor de sportverenigingen in Nederland.

⁷ Voor dit onderzoek is in samenwerking met NOC*NSF in de zomer van 2020 een online vragenlijst uitgezet onder 58 bij NOC*NSF aangesloten sportbonden. Kleine sportbonden hebben geen directe uitnodiging ontvangen.

⁸ Voor dit onderzoek is een online vragenlijst uitgezet onder regiocoördinatoren van regionale samenwerkingsverbanden aangepast sporten (n=50). De vragenlijst is ontwikkeld en uitgezet in samenwerking met NOC*NSF en Sportkracht12.

⁹ Het Mulier Instituut heeft in de periode van 12 juni tot en met 29 juli 2020 een online vragenlijst via sociale media uitgezet onder mensen met een mentale beperking (verstandelijke beperking, psychische aandoening of gedragsproblematiek), lichamelijke beperking (motorische beperking, visuele beperking of auditieve beperking) en/of chronische aandoening. Het zijn vooral actieve mensen (mensen die bewegen en/of sporten) met een beperking die de vragenlijst hebben ingevuld.

¹⁰ Het Nationaal Sportonderzoek is een initiatief van het Mulier Instituut. Onderzoek vindt plaats via een grootschalig internetpanel. De vragenlijst is in het voorjaar van 2020 uitgezet bij een representatieve groep van 1.509 Nederlanders in de leeftijd van 16 t/m 79 jaar.

Deskresearch

In deze rapportage maken we ook gebruik van deskresearch. Zo hebben we voor een historisch overzicht van de aandacht voor mensen met een beperking in het overheidsbeleid gebruik gemaakt van informatie op de website van RIVM (RIVM, n.d.) en achterliggende documenten van de Rijksoverheid (paragraaf 2.1). De informatie over de rollen en taken van diverse organisaties in het landschap die we uit interviews hebben opgehaald (paragraaf 2.2) is aangevuld met informatie van de betreffende websites. Voor een beter begrip van de termen inclusie en inclusief sporten en bewegen en als voorbereiding op de interviews over dit onderwerp zijn literatuur en websites van organisaties die zich met inclusie bezighouden geraadpleegd (paragraaf 3.1).

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 bespreken we eerst kort de historische context van de aandacht voor mensen met een beperking in het nationale overheidsbeleid. Vervolgens geven we een overzicht van welke organisaties op nationaal, provinciaal en lokaal niveau een rol spelen in het beleids- en organisatielandschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking en welke veranderingen hebben plaatsgevonden in het landschap. In hoofdstuk 3 gaan we in op de betekenissen die worden toegekend aan inclusief sporten en bewegen (voor mensen met een beperking). In hoofdstuk 4 formuleren we conclusies en geven we suggesties voor toekomstig beleid.

2. Landschap sport en bewegen voor mensen met een beperking

In dit hoofdstuk beschrijven we het beleids- en organisatielandschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking op basis van de interviews met experts en de resultaten van de diverse peilingen. We starten het hoofdstuk met een korte schets van de beleidshistorie op basis van nationale beleidsdocumenten (RIVM, n.d.). Zie bijlage B3 voor een beknopt overzicht van de overheidsaandacht voor mensen met een beperking in de sport in de loop van de tijd. Daarna schetsen we de huidige organisatiestructuur en bespreken we de sterke en verbeterpunten die experts hebben aangedragen en hoe zij de toekomst van het landschap voor zich zien. We verwerken in dit hoofdstuk resultaten van de diverse stakeholderpeilingen.

2.1 Aandacht voor mensen met een beperking in landelijk sportbeleid

De Nederlandse overheid heeft een lange traditie van streven naar een hogere deelname van mensen met een beperking aan sport en brengt dat in beleid tot uitdrukking, als onderdeel van een breder doelgroepenbeleid of in specifieke beleidsparagrafen.

In de in hoofdstuk 1 genoemde nota uit 1974 wordt melding gemaakt van de noodzaak om extra aandacht te schenken aan specifieke bevolkingscategorieën in het sportbeleid, zoals *‘gehandicaptten’*. Sportbeleid kende een welzijnsbeleid. Mensen met een beperking werden beschouwd *‘als bevolkingscategorie die ten aanzien van sport en sportief bewegen in de knel dreigden te komen’*. In de nota wordt blijk gegeven van het belang van het scheppen van mogelijkheden en voorwaarden voor *‘aangepaste vormen van gereguleerde sportbeoefening en/of sportieve recreatie’*, grondige kennis bij de (bege)leiding van de specifieke situaties waarmee mensen met een beperking te maken hebben, van hun mogelijkheden en van aangepaste methodieken en een goede bereikbaarheid en inrichting van accommodaties (Ministerie van CRM, 1974).

In 1981 behandelt de Tweede Kamer de specifieke *‘Nota Sportbeoefening door gehandicaptten’* (Ministerie van CRM, 1981), waarin *‘het bevorderen dat gehandicaptten - naar eigen keuze en overeenkomstig eigen aanleg - op verantwoorde wijze sport kunnen beoefenen dan wel daarbij op andere wijze betrokken kunnen zijn’* als doel staat omschreven. In de nota wordt gepleit voor een bundeling van kennis en inzichten.

Genoemde maatregelen zijn: informatie en voorlichting geven aan gehandicaptten en niet-gehandicaptten over de mogelijkheden van sportbeoefening; belemmeringen tot een minimum beperken; een patroon ontwikkelen van zowel gehandicaptten- als niet-gehandicapttenorganisaties op landelijk, regionaal en lokaal niveau zodat gehandicaptten naar eigen behoeften, wensen en mogelijkheden kunnen sporten; de aanwezigheid bevorderen van voldoende sporttechnische, bestuurlijke, sportmedische en wedstrijd-/organisatorische leiding en begeleiding bij sport; en voldoende toegankelijke en beschikbare ruimtelijke voorzieningen realiseren voor de beoefening van wedstrijd-, top- en recreatieve sport door gehandicaptten.

In de nota wordt reeds gesproken over het uitbreiden en intensiveren van op *‘integratie gericht stimuleringsbeleid’*. De term *‘organisatorische integratie’* vindt zijn intrede, waarmee bedoeld wordt dat gehandicaptten in sportorganisaties voor niet-gehandicaptten hun sport kunnen beoefenen.¹¹ Integratie

¹¹ Waarbij de speciale rolstoelbasketballiga binnen de Nederlandse Basketbal Bond als voorbeeld wordt genoemd.

komt als woord 38 keer voor in de nota, die maar liefst 35 pagina's telt. Aan het Rijksbeleid voor sportbeoefening door gehandicapten liggen volgens de nota de volgende waarden ten grondslag: 'zelfontplooiing, vrijheid, respect voor elkaars integriteit en integratie'.

De nota spreekt over twee vormen van integratie: 'inclusieve integratie' en 'exclusieve integratie'. De eerste houdt in dat mensen met een beperking zoveel mogelijk gebruik maken van in de samenleving aanwezige voorzieningen, mits deze voor hen toegankelijk zijn gemaakt. De tweede houdt in dat mensen met een beperking in een beschutte of aangepaste omgeving deelnemen met erkenning van de eigen wensen en behoeften.

Het zal nog tot 2014 duren voor wederom een aparte beleidsnotitie voor gehandicaptensport wordt ontwikkeld. Tot die tijd maakt de aandacht voor mensen met een beperking, al dan niet als specifieke paragraaf, deel uit van het bredere sportbeleid van de Rijksoverheid. Wel zien we op momenten actieve bemoeienis van diezelfde overheid bij de organisatiestructuur van de gehandicaptensport.

Eind jaren tachtig stimuleert het toenmalige ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) een bundeling van de verschillende organisaties die zich inzetten voor gehandicaptensport.¹² De aanleiding wordt besproken in verschillende kamerstukken (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1987b, 1987a, 1990). Geconstateerd wordt dat het integratieproces (te traag) vordert en er wel een vergroot draagvlak is bij algemene sportorganisaties, maar de versnippering van menskracht en financiële middelen over diverse gehandicaptensportorganisaties een belemmering vormt om verdere vooruitgang te boeken in de gehandicaptensport.

In diverse nota's worden mensen met een beperking benoemd als een van de doelgroepen met een achterstandspositie waarop het sport- en beweegbeleid zich moet richten, zoals in de nota 'Wat sport beweegt' uit 1996 (Ministerie van VWS, 1996). In deze nota wordt het integratiedoel herhaald. In een aparte paragraaf wordt een aantal doelstellingen uiteengezet, waaronder het bewerkstelligen van een groter zelfbewustzijn en een volwaardige plaats in de samenleving voor mensen met een handicap door middel van sport.

De gesignaleerde geringe sportparticipatie van mensen met een beperking is het gevolg van knelpunten en deze wil het kabinet door structurele en projectsubsidies aan bijvoorbeeld de toenmalige NEBAS en NSG en NOC*NSF verminderen. Belemmeringen waren bijvoorbeeld onvoldoende verenigingen, te weinig sporttechnische begeleiding, gebrek aan medesporters bij teamsporten, onaangepaste accommodaties en vervoer, en persoonlijke opvattingen over wat men nog kan. Het adagium '*algemeen wat kan en speciaal waar het per se nodig is*' is daarbij leidraad en houdt in dat bevorderd wordt dat sporters met een handicap zoveel mogelijk gebruik kunnen maken van algemene sportvoorzieningen.

Ook in de in 1999 aangekondigde 'Breedtesportimpuls' (Ministerie van VWS, 1999) kunnen mensen met een handicap doelgroep zijn van de lokale projecten die gemeenten en lokale organisaties met financiering van het Rijk mogen opzetten. Laagdrempelig en toegankelijk sportaanbod en integratie worden nogmaals nagestreefd.

¹² In 1992 ontstaat de Nederlandse Bond voor Aangepast Sporten (NEBAS) uit een fusie van diverse sportorganisaties voor mensen met een beperking, waaronder de Nederlandse Invaliden Sportbond (NIS). In 2001 fuseert de NEBAS met de toenmalige Nederlandse Sportbond voor Geestelijk gehandicapten (NSG) tot de NEBAS*NSG. In 2008 wordt deze omgedoopt tot de Stichting Gehandicaptensport Nederland. Zie voor een beknopt historisch overzicht van veranderingen in het organisatielandschap tot heden paragraaf 2.4.

In de nota 'Sport, Bewegen en Gezondheid' uit 2001 (Ministerie van VWS, 2001) is aandacht voor mensen met een handicap in een aparte beleidsparagraaf. Hier wordt wederom gesproken over het streven de gehandicaptensport zoveel mogelijk te integreren in het reguliere sportaanbod.

In de Nota 'Tijd voor sport. Bewegen, Meedoen, Presteren' uit 2005 (Ministerie van VWS, 2005) is onder de kop 'Meedoen' een aparte paragraaf opgenomen waarin wordt gesproken over de integratie van sporters met een beperking (de term 'handicap' is inmiddels vervangen door 'beperking'). De vereniging krijgt de functie van brede ontmoetingsplaats toebedeeld. *'Mensen met een beperking kunnen via de sport er weer bij gaan horen'*, zo valt te lezen.

Het aantal georganiseerde sporters met een beperking is verhoudingsgewijs nog aan de lage kant en zij kunnen nog maar bij weinig reguliere sportverenigingen in de buurt terecht. Daarom wordt het programma 'Organisatorische Integratie' (looptijd 2000-2008) voortgezet. Met dit programma streven de toenmalige NEBAS*NSG en NOC*NSF naar het ontwikkelen en onderbrengen van sportaanbod voor mensen met een beperking in de reguliere kaders van de sport (zie ook Notté et al., 2011). Waar mogelijk wordt bevorderd dat het sportaanbod toegankelijk is voor sporters met en zonder een beperking.

In de nota wordt toegezegd dat nieuwe cijfers over de sportdeelname van mensen met een beperking worden verzameld. De voortgang van de integratie van sporters met een beperking wordt niet apart uitgewerkt in het bij de nota horende uitvoeringsprogramma 'Samen voor Sport' (2006-2010) (Ministerie van VWS, 2006), maar mensen met een beperking worden op diverse plekken wel genoemd in de uitvoeringsplannen. Er wordt verwezen naar de in 2005 ingevoerde Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo, Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015, 2014) waarbij sport een van de deelterreinen is waarop kwetsbare burgers kunnen participeren in het maatschappelijk leven.

In 2007 volgt als verscherping van het reeds lopende beleid de nota 'De kracht van sport' (Ministerie van VWS, 2007). Daarin opgenomen is een aparte paragraaf 'Gehandicaptensport'. Hierin worden een grotere sportdeelname van mensen met een handicap en het op een hoger niveau brengen van de prestaties van topsporters met een handicap als doelen geformuleerd. De nota vormt een aanzet tot verdere intensivering van het beleid gericht op gehandicaptensport.

Een nulmeting van de sportdeelname van mensen met een beperking wordt aangekondigd, wat een jaar later resulteert in de eerste monitor (On)beperkt sportief 2008 (Van Lindert et al., 2008). Er worden sportstimuleringsprogramma's aangekondigd in samenwerking met landelijke partijen, zoals de toenmalige NEBAS*NSG en NOC*NSF. De programma's concentreren zich op de zogenaamde 'vindplaatsen' van specifieke groepen mensen met een beperking, zoals leerlingen in het speciaal onderwijs (programma Special Heroes, 2008-2014) en woonzorginstellingen voor mensen met een verstandelijke beperking (programma Zo kan het ook!, 2009-2012). Het kabinet steunt een programma ter versterking van het sportaanbod bij sportverenigingen (programma Uitdagend sportaanbod, 2008-2012).

Het topsportbeleid voor gehandicapten wordt geoptimaliseerd. Verder is in deze periode sprake van de impuls subsidie deskundigheidsbevordering (2010-2012). Tussen 2008 en 2012 is jaarlijks 2,5 miljoen euro per jaar beschikbaar voor de gehandicaptensport.

In de beleidsbrief sport 'Sport en Bewegen in Olympisch perspectief' (Ministerie van VWS, 2011) wordt het programma Sport en Bewegen in de Buurt aangekondigd (2008-2012). Daarin is aandacht voor mensen met een beperking. Hierin wordt verwezen naar de uitgevoerde nulmeting en gesteld dat sporten en bewegen een grote toegevoegde waarde kan hebben voor de gezondheid, participatie en integratie van mensen met een beperking. Het kabinet blijft inzetten op de verdere ontwikkeling van de gehandicaptensport, met name in combinatie met het speciaal onderwijs (programma Special Heroes) en revalidatiecentra waarbij

sportloketten moeten zorgen voor doorverwijzing van cliënten naar sport buiten de instelling (programma Revalidatie, Sport en Bewegen, 2012-2015).

In 2014 kondigt de minister aan een nieuw gehandicaptensportbeleid te willen opzetten, genaamd *'Grenzeloos actief, maakt sporten en bewegen voor iedereen met een beperking mogelijk'* (2015-2018) (Ministerie van VWS, 2014, 2015). De achterblijvende sportdeelname van mensen met een beperking, zoals beschreven in de tweede monitor (On)beperkt sportief 2013 (Von Heijden-Brinkman et al., 2013), is aanleiding om verder in te zetten op integratie en participatie van mensen met een beperking binnen de samenleving.

Het beleid bestaat uit de pijlers 'versterken van sport- en beweegaanbieders', 'het opzetten van regionale samenwerkingsverbanden (betere match vraag en aanbod)', 'meer kennis vergaren en delen over de doelgroep' en 'meer aandacht voor mensen met een beperking in het programma Sport en Bewegen in de Buurt (SBB)' via de inzet van buurtsportcoaches en de Sportimpulsprojecten¹³ voor deze doelgroep. Binnen de looptijd van het programma SBB (2012-2018) wordt steeds meer ingezet om kwetsbare groepen zoals mensen met een beperking te bereiken.

In 2018 wordt vervolgens het Nationaal Sportakkoord aangekondigd, waarbinnen de rol van buurtsportcoaches bij het bereiken van kwetsbare groepen, zoals mensen met een beperking, opnieuw wordt bevestigd en inclusie het leidende principe wordt. In het Nationaal Sportakkoord is aandacht voor mensen met een beperking (als onderdeel van de aandacht voor verschillende groepen burgers die belemmeringen ervaren om te sporten) binnen de pijler Inclusief sporten en bewegen. Vanuit die pijler wordt een verwijzing gemaakt naar de pijler Duurzame sportinfrastructuur, waaronder de BOSA (subsidieregeling Bouw en Onderhoud Sportaccommodaties en Sportmaterialen) valt. Via deze regeling kunnen sportorganisaties subsidie aanvragen voor het toegankelijk maken van sportaccommodaties voor mensen met een beperking (Ministerie van VWS, 2018b).

2.2 Huidige organisatiestructuur van het landschap

Tijdens de interviews met de experts in het beleids- en organisatielandschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking zijn de experts gevraagd het sport- en beweeglandschap voor mensen met een beperking in Nederland te tekenen. De opdracht was om alle overheidsorganisaties, intermediaire organisaties en niet-overheidsorganisaties die momenteel een rol spelen op nationaal, regionaal of lokaal niveau in één schema weer te geven. Vervolgens zijn de experts gevraagd aan te geven welke organisaties met elkaar samenwerken en/of een financiële relatie hebben. We vroegen hen vooral de organisaties te benoemen die een min of meer directe rol hebben in de ontwikkeling van beleid of organisatie van sport- en beweegaanbod voor mensen met een beperking. In paragraaf 2.4 geven we een beknopt historisch overzicht van de ontwikkelingen in het landschap.

Met overheidsorganisaties bedoelden we instanties zoals ministeries, provincies of gemeenten. Met intermediaire organisaties bedoelden we organisaties die als een schakel fungeren tussen overheid en niet-overheid, zoals een zelfstandig bestuursorgaan dat een overheidstaak uitvoert maar verder wel zelfstandig kan opereren. Het konden ook organisaties met een adviesrol zijn, kennisinstellingen of organisaties die partijen in het veld ondersteunen bij uitvoering van beleid. Met niet-overheidsorganisaties bedoelden we partijen die betrokken zijn bij de implementatie of uitvoering van sport- en

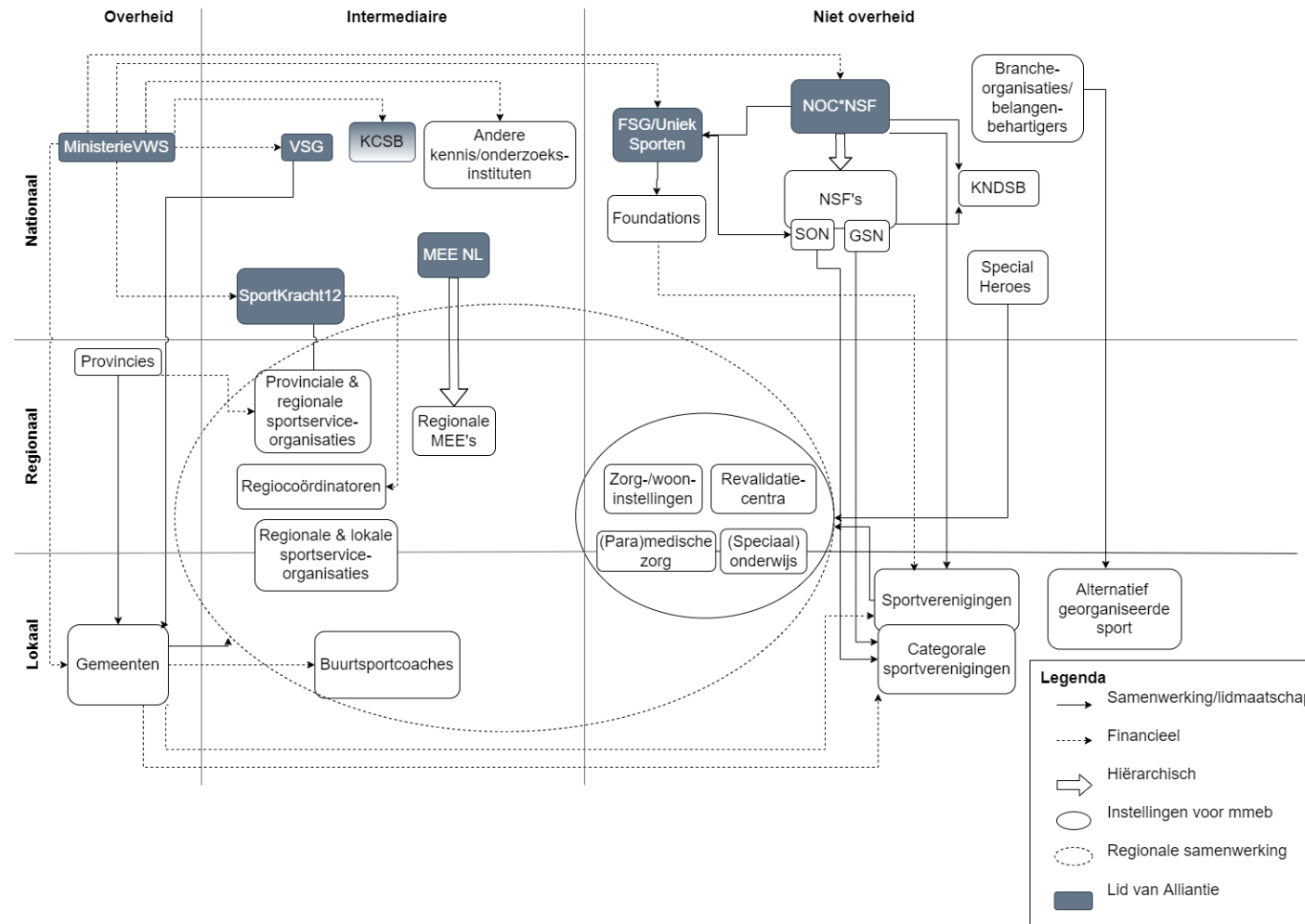
¹³ Tussen 2012 en 2018 worden in totaal 114 Sportimpulsprojecten gehonoreerd die zich richten op mensen met een beperking (Van Stam et al., 2018).

beweegprogramma's en -aanbod voor mensen met een beperking. Ze zijn in principe onafhankelijk van de overheid, kunnen niet-winstgevend zijn en gericht op een maatschappelijk belang (zoals stichtingen of verenigingen), maar ook private of commerciële partijen. Daarnaast kon het gaan om organisaties met een semipublieke taak, zoals onderwijs- of zorginstellingen

Alle opgehaalde tekeningen zijn samengevoegd om een totaaloverzicht te creëren. Het overzicht is ter controle aan de experts voorgelegd en verkregen feedback is verwerkt. In eerste instantie zijn alle relaties tussen organisaties in een figuur verwerkt. Gezien het grote aantal verbindingen (pijlen) tussen organisaties in het figuur is duidelijk zichtbaar dat partijen in het landschap veel samenwerken en onderlinge (afhankelijkheids)relaties hebben. De originele figuur is in bijlage B4 te vinden. Figuur 2.1 is een vereenvoudigde weergave. De figuur is een momentopname.

Hieronder beschrijven we de rollen van de verschillende organisaties binnen het landschap op basis van de interviews, resultaten van de verschillende stakeholderpeilingen (gemeenten, buurtsportcoaches, sportverenigingen, regiocoördinatoren en sportbonden) en deskresearch. We maken daarbij onderscheid tussen overheids-, intermediaire en niet-overheidsorganisaties. Daarbinnen maken we een onderscheid naar landelijk, provinciaal en lokaal niveau (Hallmann & Petry, 2013; Scheerder et al., 2017; Van Lindert & De Jonge, verwacht 2022). Tot slot beschrijven we organisaties die een meer secundaire rol hebben in het landschap. Dit zijn organisaties die niet primair verantwoordelijkheid nemen/dragen voor beleid en organisatie van sport en bewegen voor mensen met een beperking, maar die bijvoorbeeld een doorverwijsfunctie hebben.

Figuur 2.1 Sport- en bewegingslandschap voor mensen met een beperking in Nederland*

* Als organisaties op meerdere niveaus actief zijn, wordt dit in de tekst beschreven.
Bron: Expertinterviews over inclusief sporten en bewegen, 2020 (Mulier Instituut).

Overheidsorganisaties

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft in het landelijke sportbeleid aandacht voor sport en bewegen voor mensen met een beperking. Aan het landelijke sportbeleid ligt vooral de maatschappelijke betekenis van sport ten grondslag, maar ook de intrinsieke waarde van sport wordt onderkend. De vraag of de Nederlandse overheid zich beleidsmatig met sport en bewegen moet bezighouden is een politieke afweging waarin diverse belangen tegen elkaar worden afgewogen (Nederlandse Sportraad, 2020).

Het ministerie heeft bij het sportbeleid een stimulerende, financierende en regisserende rol (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2020). De minister wil bijvoorbeeld stimuleren dat organisaties samenwerken om op lokaal niveau sport mogelijk te maken. Het ministerie financiert programma's die bijdragen aan de ambitie om voor iedereen een passende en veilige sport- en beweegomgeving te realiseren. Het regisseren komt tot uiting in het samenbrengen van gemeenten, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en provincies binnen het Nationaal Sportakkoord om tot een gezamenlijke beleidsagenda te komen.

Recentelijk zijn de overheidsambities om de sportmogelijkheden voor mensen met een beperking te verbeteren verwerkt in de pijler Inclusief sporten en bewegen van het Nationaal Sportakkoord (hierna NSA) (Ministerie van VWS, 2018b). Dit deelakkoord is expliciet gericht op mensen die belemmeringen ervaren om te sporten en bewegen vanwege diverse achtergronden. Mensen met een beperking of aandoening maken hier deel van uit. Het doel is bewustwording te creëren van het belang van inclusief sporten en bewegen bij (potentiële) sporters en binnen het werkveld, samenwerking op het gebied van inclusief sporten en bewegen te versterken, passend sport- en beweegaanbod op te zetten, te versterken of uit te breiden en de toegankelijkheid van het sport- en beweegaanbod te vergroten.

In tegenstelling tot voorgaand nationaal beleid op het gebied van de gehandicaptensport (zie bijlage B3 en paragraaf 2.1) heeft het huidige NSA geen exclusieve aandacht voor mensen met een beperking, maar is deze aandacht meegenomen in een bredere ambitie om inclusie in de sport voor iedereen te bevorderen. In andere deelakkoorden van het NSA is aandacht voor mensen met een beperking meer impliciet meegenomen, zoals in het streven de toegankelijkheid van sportaccommodaties te verbeteren (pijler Duurzame sportinfrastructuur¹⁴) en om meer kinderen (met een beperking) aan de beweegrichtlijnen te laten voldoen (pijler Van jongs af aan vaardig in bewegen) (Ministerie van VWS, 2018b).

Naast beleidsontwikkeling verstrekt het ministerie van VWS subsidies aan verschillende organisaties die zich bezighouden met de top- en breedtesport voor mensen met een beperking. Het Rijk vindt het belangrijk om de verbindingen tussen deze partijen te faciliteren om zo nationale beleidsdoelstellingen te realiseren.

¹⁴ Via de BOSA kunnen lokale sportaanbieders subsidie aanvragen voor een bijdrage aan investeringen in de bouw, het onderhoud of verbeteren van de toegankelijkheid van sportaccommodaties of voor de aanschaf van sportmateriaal. Een minderheid van subsidieaanvragen is gericht op toegankelijkheidsmaatregelen. Per 1 september 2021 was bijvoorbeeld in totaal over een bedrag van 1,2 miljoen euro subsidie aangevraagd voor toegankelijkheidsmaatregelen (zoals toegang voor sportrolstoelen, toegankelijk toilet, automatische deur en lift), ten opzichte van een bedrag van 177 miljoen euro in totaal waarover subsidie is aangevraagd (Hoekman et al., 2021).

Bij het realiseren van de ambities van de pijler Inclusief sporten en bewegen van het NSA speelt de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen' een belangrijke aanjagende functie. Welke activiteiten de alliantiepartners uitvoeren in het kader van Inclusief sporten en bewegen wordt meegenomen in de voortgangsrapportages van de Monitor Sportakkoord (zie hiervoor Reitsma et al., 2021).

Als we breder dan alleen sport kijken, zien we dat het ministerie van VWS en andere ministeries in de maatschappelijke participatie van mensen met een beperking investeren met geld en beleid, bijvoorbeeld via de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo)¹⁵ en het programma 'Onbeperkt Meedoen'¹⁶. Ook in het Nationaal Preventieakkoord wordt een link gelegd met sport en bewegen van specifieke doelgroepen, zoals mensen met een beperking.¹⁷

Provincies

Acht provincies hebben in hun sportbeleid aandacht voor mensen met een beperking, zo blijkt uit een analyse van provinciale coalitieakkoorden waarin provincies voor de periode 2019-2022 beleidsvoornemens formuleren (Reitsma & Hoekman, 2019). Maar dit blijft vooral oppervlakkig. Ze benoemen bijvoorbeeld dat ze ondersteuning en aandacht hebben voor de doelgroep. Enkele provincies, zoals Gelderland en Noord-Brabant hebben dit verder uitgewerkt met concrete doelen, bijvoorbeeld over fysieke en sociale toegankelijkheid van de sport voor mensen met een beperking.

Provincies zijn indirect betrokken bij de uitvoering van sportbeleid via de provinciale sportraden. De provinciale sportraden zijn verenigd op nationaal niveau via Sportkracht12 (zie intermediaire organisaties).

Gemeenten

Gemeenten vervullen een belangrijke rol in het beleids- en organisatielandschap van sport en bewegen voor mensen met een beperking. Bijna alle gemeenten hebben in 2020 beleidsdoelstellingen op het gebied van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking of zijn deze nog aan het ontwikkelen (96%) (Gutter & Van Lindert, 2020a). Gemeenten leggen de doelstelling vast in het lokale sportakkoord (66%) en/of in de beleidsnota sport en bewegen (57%). Bij een kwart van de gemeenten worden mensen met een beperking bij de ontwikkeling van de doelstellingen betrokken.

Gemeenten voeren verschillende activiteiten uit om sporten en bewegen voor mensen met een beperking mogelijk te maken (figuur 2.2). Het verminderen van financiële drempels en de inzet van buurtsportcoaches (zie verder onder kopje Buurtsportcoaches) zijn de belangrijkste taken. Gemeenten vervullen een belangrijke rol bij het realiseren van de doelen van het NSA door lokale sportakkoorden te sluiten, waarbij zij op lokaal niveau de samenwerking zoeken met publiek-private partijen.

¹⁵ De Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) heeft als doel dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen (Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, 2014). Met de Wmo kunnen gemeenten ondersteuning bieden aan mensen die niet op eigen kracht zelfredzaam zijn. Mensen met een beperking kunnen tot de doelgroep behoren. Inwoners kunnen ondersteuning ontvangen in de vorm van een persoonsgebonden budget of zorg in natura.

¹⁶ Het doel van dit programma is om drempels in de samenleving weg te halen zodat mensen met een beperking kunnen leven zoals ze zelf willen (Ministerie van VWS, 2018c). Het programma Onbeperkt meedoen! is een uitwerking van VN-verdrag handicap.

¹⁷ Het Nationaal Preventieakkoord streeft naar een gezonder Nederland. Net als bij de NSA is hier sprake van publiek-private samenwerking tussen partijen op nationaal en lokaal niveau (Ministerie van VWS, 2018a).

Inclusief sporten en bewegen is bij de meeste gemeenten dan ook een thema in het lokale sportakkoord en krijgt aandacht in de uitvoeringsplannen (Hoogendam et al., 2021; Pulles et al., 2020). Uit onderzoek uit 2020 blijkt dat het thema inclusief sporten en bewegen in 249 van de 269 geanalyseerde lokale sportakkoorden (93%) als lokaal thema is uitgewerkt. Vaak worden in deze akkoorden doelen gesteld om de sociale, praktische en fysieke toegankelijkheid van het sportaanbod te verbeteren (Pulles et al., 2020). Specifieke maatregelen om de doelen te realiseren op het thema inclusief sporten en bewegen zijn ook in de lokale akkoorden opgenomen (zie tekstkader 2.1).

Bij 88 procent van de gemeenten met een lokaal sportakkoord is 'Inclusief sporten en bewegen' een speerpunt in het lokaal sportakkoord en krijgt dit aandacht in de uitvoering (Hoogendam et al., 2021). Op lokaal niveau geven gemeenten invulling en uitvoering aan de Wmo, denk bijvoorbeeld aan het verstrekken van subsidie aan inwoners met een beperking voor de aanschaf van sporthulpmiddelen.¹⁸

Tekstkader 2.1 Voorbeeld van de maatregelen die de lokale allianties uitvoeren om hun doelen op het thema inclusief sporten en bewegen te realiseren

Gemeente Tubbergen

- Een vraag- en aanbodscan voor mensen met een beperking uitvoeren.
- De fysiopraktijken, fysiotherapeuten en bewegingsagogen in verpleeghuizen en de buurtsportcoaches met elkaar in contact brengen.
- Bestaande initiatieven, zoals beweegaanbod in buurthuizen of verpleeghuizen, in beeld brengen en waar nodig bekijken hoe sport naar de mensen kan worden gebracht.
- Bestaande activiteiten voor kwetsbare doelgroepen onder de aandacht brengen en bij behoefte aanvullende activiteiten structureel organiseren.

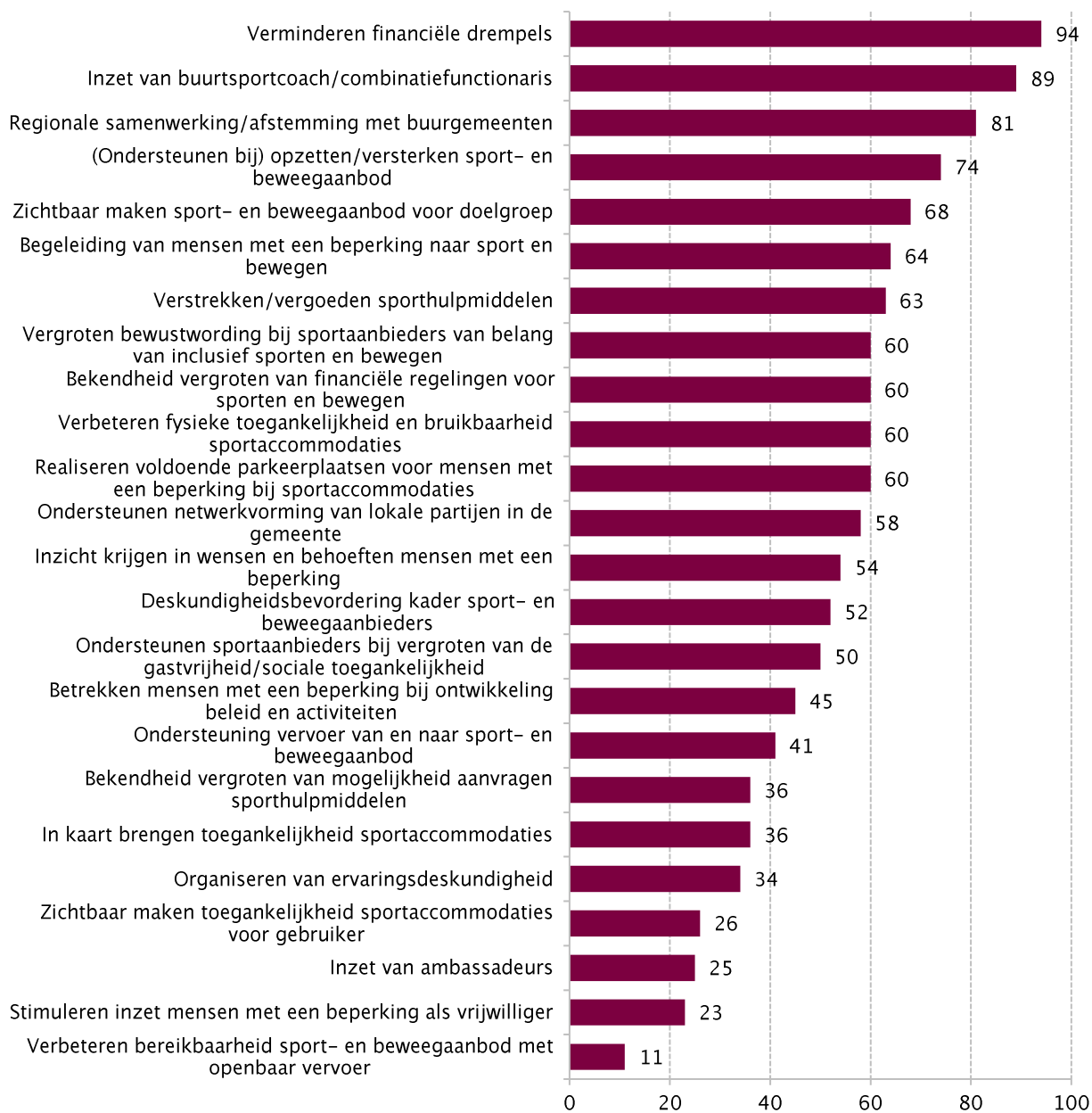
Gemeente Voorst

- Het aangepast en passend sportaanbod actief promoten om mensen te bereiken en leden te werven.
- De samenwerking stimuleren tussen organisaties die betrokken zijn bij het opzetten, uitvoeren of promoten van aangepast sporten.
- Doelgroep (omvang en diversiteit), vraag (sport-/beweegbehoefte) en aanbod (sport- en beweegactiviteiten) in kaart brengen, zodat deze zo goed mogelijk op elkaar kunnen worden afgestemd.
- De bekendheid en zichtbaarheid van Uniek Sporten en de buurtsportcoach verbeteren binnen de gemeente, zodat de doelgroep (en ook hun ouders/verzorgers) een zichtbaar en herkenbaar aanspreekpunt hebben.
- Bij lokale evenementen aandacht en ruimte hebben voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking.
- Aansluiting zoeken bij bestaande en lokale maatjesprojecten (zoals van Mens & Welzijn Voorst of Humanitas), zodat mensen die een maatje zoeken om te sporten worden gekoppeld aan vrijwilligers.

Bron: Gemeente Tubbergen, 2020.

¹⁸ Omdat iedere gemeente hier zelf invulling aan mag geven, zijn er grote verschillen in de hoogte van het subsidiebedrag en het soort sporthulpmiddel dat kan worden aangevraagd. Om daarin meer eenheid te creëren is met subsidie van VWS (in het kader van het NSA) een handreiking Sporthulpmiddelen ontwikkeld met adviezen voor gemeenten. Zie [Handreiking Sporthulpmiddelen – Kenniscentrum Sport & Bewegen](#).

Figuur 2.2 Activiteiten die gemeenten uitvoeren voor sporten en bewegen voor mensen met een beperking, 2020 (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=179)

Bron: Gutter & Van Lindert, 2020a.

Intermediaire organisaties op landelijk niveau

MEE NL

[MEE NL](#) is een landelijke coöperatieve vereniging en bestaat uit twintig regionale MEE's. MEE helpt mensen met een niet-zichtbare beperking bij zaken op het gebied van wonen, werk, vrije tijd en financiën. In de laatste jaren is meer focus gelegd op het toeleiden van mensen met een niet-zichtbare beperking naar sport bij enkele regionale MEE's. Een van de regionale MEE's werkt samen met onderwijsinstellingen, maatschappelijk werk, de zorg, en sportverenigingen om een passend sport- of beweegaanbod te vinden voor de persoon met een beperking. De regionale MEE's werken samen met sportbonden, het Fonds Gehandicaptensport, provinciale sportorganisaties, NOC*NSF, Special Olympics Nederland en Special Heroes Nederland.

MEE NL is sinds 2015 betrokken geweest bij landelijke sportbeleidsprogramma's op het gebied van mensen met een beperking (programma Grenzeloos actief). Op landelijk en regionaal niveau is MEE NL betrokken bij de [uitvoering van het NSA](#) en onderdeel van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen'.

Kenniscentrum Sport & Bewegen

[Kenniscentrum Sport & Bewegen](#) (KCSB) is verantwoordelijk voor het verzamelen, toegankelijk maken en verspreiden van informatie en kennis over sport en bewegen van mensen met een beperking via onder andere de websites [Allesoversport](#) en [Inclusiefsportenenbewegen.nl](#). KCSB verspreidt deze informatie en kennis onder verschillende partijen, zoals overheden, ambtenaren, sportbonden, sportaanbieders en zorginstellingen. Verder werkt KCSB samen met partijen die onderzoek doen en partijen die programma's ontwikkelen en implementeren. KCSB onderhoudt de database voor erkende sport- en beweeginterventies¹⁹, waarin interventies zijn opgenomen voor de doelgroep mensen met een beperking, zoals het programma [Revalidatie, Sport en Bewegen](#) of het programma [Zo kan het ook!](#). Daarnaast is KCSB lid van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen'.

Sportkracht12

[Sportkracht12](#) is een netwerk van de twaalf provinciale sportorganisaties. Dit netwerk is goed verankerd op regionaal en lokaal niveau en is daardoor op de hoogte van wat er speelt op het gebied van sporten en bewegen voor mensen met een beperking op elk niveau. Iedere provinciale sportorganisatie heeft eigen doelen als het gaat om sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Sportkracht12 is sinds 2015 betrokken bij het ontwikkelen en implementeren van landelijk sportbeleid voor mensen met een beperking, via het toenmalige gehandicaptensportprogramma Grenzeloos actief. Sportkracht12 is ook lid van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen'.

Vereniging Sport en Gemeenten

De [Vereniging Sport en Gemeenten](#) (VSG) wil vooral de bewustwording van inclusief sporten en bewegen bij gemeenten bevorderen en gemeenten stimuleren om integraal beleid op dit gebied te maken. Via kennisdagen, bijeenkomsten en sociale media faciliteert de VSG kennisuitwisseling voor en tussen gemeenten over ontwikkelingen binnen het thema inclusief sporten en bewegen, bijvoorbeeld over kerncijfers of subsidiemogelijkheden.

De VSG maakt deel uit van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen' en werkt op landelijk niveau samen met NOC*NSF, Sportkracht12, Kenniscentrum Sport & Bewegen en MEE NL. Op regionaal niveau werken de VSG-regio's samen met de provincie, de provinciale sportorganisaties en de gemeenten. De VSG stuurt aan op samenwerking op regionaal niveau tussen gemeenten, als onderdeel van een regionaal samenwerkingsverband. Samen met het Fonds Gehandicaptensport brengt VSG de regionale samenwerking tussen gemeenten in kaart.

¹⁹ Erkende interventies zijn interventies die zijn beoordeeld op kwaliteit, uitvoerbaarheid en effectiviteit. Er zijn verschillende niveaus van erkenning: het laagste niveau is Goed Beschreven, gevolgd door Goed Onderbouwd en Effectief. De database bevat 113 erkende sport- en beweeginterventies, waarvan 21 interventies gericht zijn op het thema lichamelijke beperking (peildatum februari 2022). Zie [Database sport en beweeginterventies – zoek naar effectieve aanpakken \(kenniscentrumsportenbewegen.nl\)](#).

Intermediaire organisaties op regionaal niveau

Provinciale/regionale sportorganisaties

Elk provincie heeft een provinciale sportserviceorganisatie. Sommige provincies, zoals Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland, hebben hun provinciale sportserviceorganisatie gebundeld. Binnen sommige provincies bestaan ook regionale sportorganisaties die een aantal gemeenten bedienen. De provinciale en regionale sportorganisaties spelen een belangrijke rol in de provinciale en regionale ondersteuning op het gebied van sport en bewegen van mensen met een beperking. In samenwerking met Fonds Gehandicaptensport/Uniek Sporten zorgen ze voor een overzicht van het sport- en beweegaanbod in de regio, matchen ze vraag en aanbod op regionaal niveau en ontwikkelen ze nieuw aanbod.

Elke provinciale sportserviceorganisatie heeft een provinciale consulent aangepast sporten²⁰. De consulenten adviseren de regiocoördinatoren (zie hierna) en helpen om landelijk beleid naar regionaal en lokaal niveau te vertalen. Ze organiseren bijeenkomsten voor de regiocoördinatoren en promoten en organiseren opleidingen en trainingen voor regiocoördinatoren en buurtsportcoaches die zich richten op mensen met een beperking.

Regiocoördinator en regionaal samenwerkingsverband

De regiocoördinator is verantwoordelijk voor het coördineren en uitvoeren van de doelstellingen van het regionaal samenwerkingsverband aangepast sporten. Met het toenmalige gehandicaptensportprogramma Grenzeloos actief (2015-2018) is een impuls gegeven aan het opzetten van een landelijk dekkende structuur van regionale samenwerkingsverbanden op het gebied van de gehandicaptensport. Vanuit het NSA, pijler Inclusief sporten en bewegen, worden regio's ondersteund bij de doorontwikkeling en borging van de regionale samenwerking.

Per juli 2021 zijn er 43 regionale samenwerkingsverbanden aangepast sporten in Nederland (Volksgezondheidszorg.info, 2022b). De precieze doelstelling verschilt per samenwerkingsverband, maar over het algemeen is het doel om mensen met een beperking te helpen bij het vinden van passend sport- en beweegaanbod²¹.

Een regionaal samenwerkingsverband bestaat uit verschillende organisaties die sport voor mensen met een beperking mogelijk maken, zoals gemeenten, of organisaties die mensen met een beperking aan sport verbinden, zoals het onderwijs, revalidatiecentra of zorginstellingen, of sport- en beweegaanbieders, zoals sportverenigingen en fitnesscentra. In sommige regio's zijn ervaringsdeskundigen onderdeel van het samenwerkingsverband. Regionale samenwerkingsverbanden en enkele gemeenten (op individuele basis) werken samen met het platform [Uniek Sporten](#) (van het Fonds Gehandicaptensport) bij het in kaart brengen van het sport- en beweegaanbod voor mensen met een beperking in Nederland.

De regiocoördinator is de schakel tussen de partijen op verschillende niveaus. De meeste regiocoördinatoren houden zich bezig met: 1) landelijke initiatieven signaleren en verbinden met de lokale of regionale uitvoering; 2) het aanspreekpunt zijn voor regionale organisaties; 3) verbindingen initiëren en continueren met regionale stakeholders (bv. eerstelijnszorg, ziekenhuizen, zorginstellingen, zorgverzekeraars, Wmo); 4) het jaarplan voorbereiden, de voortgang van actuele ontwikkelingen en knelpunten bespreken en prioritering vaststellen; en 5) de app/website Uniek Sporten beheren en

²⁰ Zie [Samenwerking voor passend beweeg- en sportaanbod](#)

²¹ Zie [Stappenplan regionale samenwerking aangepast sporten](#)

promoten (De Jonge et al., 2021). De regiocoördinator kan in dienst zijn van een gemeente, regionale sportorganisatie of lokale sportorganisatie. Verder werken regiocoördinatoren nauw samen met de buurtsportcoaches die op lokaal niveau actief zijn om mensen met een beperking te bedienen.

Intermediaire organisaties op lokaal niveau

Buurtsportcoaches

Sinds 2008 kunnen gemeenten gebruik maken van een regeling waarbij gemeenten (in samenwerking met lokale partijen) en het ministerie van VWS de inzet van buurtsportcoaches co-financieren.

Buurtsportcoaches worden via de gemeente of lokale (sport)organisaties in dienst genomen om mensen toe te leiden naar sporten en bewegen. De inzet van buurtsportcoaches is een belangrijke pijler onder de uitvoering van het NSA.

In 2021 worden in 78 procent van de gemeenten één of meer buurtsportcoaches ingezet op de doelgroep mensen met een beperking, chronische aandoening of gedragsproblematiek. Gerekend over het totaal aantal fte buurtsportcoaches dat in Nederland wordt ingezet (3.532 fte), gaat het echter om een beperkte inzet. Naar schatting 204 fte aan buurtsportcoaches is gericht op mensen met een beperking (Van Stam et al., 2021). Kijken we naar het aantal uren per week dat een buurtsportcoach beschikbaar heeft voor deze doelgroep, dan gaat het ook om een relatief beperkte inzet. Gemiddeld hebben buurtsportcoaches voor mensen met een beperking zo'n 8 uur per week en 32 procent van hun volledige aanstelling beschikbaar (Gutter & Van Lindert, 2020b).

De buurtsportcoaches worden ingezet op verschillende specifieke groepen mensen met een beperking. Ongeveer een derde van de buurtsportcoaches geeft aan dat geen onderscheid wordt gemaakt tussen beperkingen en aandoeningen. Deze buurtsportcoaches worden ingezet voor iedereen die belemmeringen ervaart om te sporten en bewegen (32%) (Gutter & Van Lindert, 2020b).

Buurtsportcoaches voeren verschillende taken uit voor de doelgroep. Het merendeel verbindt partijen en legt samenwerkingsverbanden (zie figuur 2.3). Een klein deel van de buurtsportcoaches betreft mensen met een beperking in hun werkzaamheden: 18 procent van de buurtsportcoaches doet behoeftenonderzoek bij mensen met een beperking en 17 procent betreft personen met een beperking bij de ontwikkeling van beleid/activiteiten (Gutter & Van Lindert, 2020b).

Figuur 2.3 Activiteiten van buurtsportcoaches voor (inclusief) sporten en bewegen voor personen met een beperking (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=104)

Bron: Gutter & Van Lindert, 2020b.

Niet-overheidsorganisaties op landelijk niveau

NOC*NSF

[NOC*NSF](#) is de koepelorganisatie van alle sportbonden in Nederland.²² De sportkoepel speelt een rol op het gebied van topsport (Paralympische sport) en breedtesport voor mensen met een beperking. Binnen de topsport is het doel om meer medailles in meer sporten te halen. Binnen de breedtesport is het doel om meer Nederlanders aan het sporten te krijgen en plezier in het sporten te ervaren.

NOC*NSF ondersteunt de (lokale) uitvoering van het NSA via [de sportlijn](#). Via de sportlijn zet NOC*NSF zich in (samen met NL Actief) om sportverenigingen en hun kaderleden en vrijwilligers te versterken, ook op het gebied van inclusief sporten en bewegen. NOC*NSF investeert in de regionale sportinfrastructuur voor mensen met een beperking. In het kader van het NSA verstrekt NOC*NSF micro-/stimuleringsbudgetten aan sport- en beweegaanbieders die zich willen versterken op het gebied van inclusief sporten en bewegen. Tot en met mei 2021 zijn in totaal 97 aanvragen (van de 198) gedaan specifiek gericht op mensen met een beperking (Reitsma et al., 2021). Daarnaast speelt NOC*NSF als lid van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen' een rol in de communicatie en bewustwording van sporten en bewegen door mensen met een beperking.

²² 93 landelijke sportorganisaties (77 sportbonden en 16 geassocieerden) zijn aangesloten bij NOC*NSF ([Ledenlijst NOC*NSF – NOCNSE](#)).

Sportbonden

77 sportbonden zijn lid van NOC*NSF. Bij een peiling onder de sportbonden in 2020 geeft 86 procent van de reguliere bonden aandacht te hebben voor mensen met een beperking.²³ Dit uit zich op verschillende manieren, maar het vaakst door het ondersteunen van verenigingen met aanbod voor mensen met een beperking (tabel 2.1) (Gutter, De Jonge, et al., 2021). Het feit dat het merendeel van de reguliere bonden aandacht heeft voor deze doelgroep is een uitvloeisel van het project 'Organisatorische Integratie' (zie paragraaf 2.1). Daarnaast zijn Gehandicaptensport Nederland en Special Olympics Nederland als handicap specifieke sportbonden (bijzonder) lid van NOC*NSF. Deze bonden houden zich op verschillende manieren bezig met sport voor mensen met een beperking (zie hierna).

Tabel 2.1 Inhoud aandacht voor sporters met een beperking bij sportbonden (in procenten, meer antwoorden mogelijk, n=36)

	Totaal
Ondersteunen verenigingen met aanbod	90
Opzetten/organiseren andersoortig aanbod, zoals clinics en evenementen	75
(Ondersteunen bij) werven van nieuwe leden met een beperking	66
Ondersteunen kader van verenigingen hoe om te gaan met de doelgroep	65
Opzetten/begeleiden competities/wedstrijden/toernooien	54
Opleidingen/modules toegespitst op sporters met een beperking	43
Medewerking aan de ontwikkeling van evenementen	35
Talentontwikkeling en/of topsportprogramma's voor sporters met een beperking	21
Verenigingen stimuleren om mee te doen aan Special Olympics Nationale Spelen	19
Medewerking aan de uitvoering van interventies	17
Medewerking aan de ontwikkeling van interventies	15
Anders	4

Bron: Gutter et al., 2021.

Gehandicaptensport Nederland

[Gehandicaptensport Nederland](#) (GSN) is een sportbond en lid van NOC*NSF. GSN fungeert als sportbond voor de takken van sport en sportverenigingen die niet of nog niet passen bij een reguliere sportbond. Gehandicaptensport Nederland is verantwoordelijk voor de organisatie van [verschillende takken van sport](#) specifiek voor mensen met een beperking: boccia, bocce, goalbal, blindenvoetbal, Motor Activity Training Program (MATP), para ice hockey, rolstoel rugby en showdown.

Gehandicaptensport Nederland behartigt de belangen van aangesloten (categorale) sportverenigingen en fungeert als vraagbaak en kennisorganisatie op het gebied van sporten en bewegen van mensen met een beperking. Dit komt doordat GSN nauwe contacten heeft met organisaties die zich inzetten voor mensen met een beperking, ook buiten de sport. Hierdoor heeft de bond een goed beeld van wat er speelt bij mensen met een beperking. GSN ontwikkelt en voert diverse projecten uit gericht op het bevorderen van de inclusie van mensen met een beperking in de sport, zoals de projecten [Ongehoord Sportief](#) en [Zichtbaar Sportief](#). Ongehoord Sportief is een samenwerkingsnetwerk en bestaat uit organisaties met expertise over (sport voor) mensen met een auditieve beperking. Het netwerk heeft als doel om de sportdeelname van mensen met een auditieve beperking te verhogen. Zichtbaar Sportief is een

²³ Op basis van de peiling en de opgave van NOC*NSF hebben naar verwachting 46 van de 77 sportbonden in Nederland aandacht voor sporters met een beperking (Gutter et al., 2021).

samenwerkingsinitiatief tussen partijen uit de sport, wonen en zorg met expertise over mensen met een visuele beperking. Het doel is om de sportdeelname van mensen met een visuele beperking te verhogen

Naast het uitvoeren/begeleiden van programma's helpt GSN om invulling te geven aan het thema 'inclusief sporten en bewegen' binnen lokale sportakkoorden. GSN ondersteunt andere sportbonden (of hun verenigingen) in het organiseren van sport voor mensen met een beperking. Daarnaast werkt GSN samen met Special Olympics Nederland, deels omdat veel sporters met een verstandelijke beperking die lid zijn van GSN deelnemen aan evenementen van Special Olympics Nederland.

Koninklijke Nederlands Doven Sport Bond

De [Koninklijke Nederlands Doven Sport Bond](#) (KNDSB) was van oudsher de sportorganisatie voor mensen met een auditieve beperking in Nederland. Onder de vlag van de KNDSB konden sporters [verschillende takken van sport](#) beoefenen: atletiek, bowling, fietsen, golf, judo, schaken, schieten, squash, tennis, voetbal, volleybal en zwemmen.

In 2020 heeft het ministerie van VWS het project [Ongehoord Sportief](#) gefinancierd om sport voor mensen met een auditieve beperking beter te integreren in de sportbonden die bij NOC*NSF zijn aangesloten. GSN begeleidt dit project in samenwerking met de KNDSB en NOC*NSF. Het project heeft drie kerndoelen: 1) de integratie van de sport voor mensen met een auditieve beperking in de reguliere sport; 2) het opbouwen van een netwerk van personen en organisaties actief in de sport en ten behoeve van mensen met een auditieve beperking en 3) het omvormen van de KNDSB tot een organisatie (stichting of vereniging) die verantwoordelijk is voor het aanleveren van informatie en kennis aan GSN over de omgang met mensen met een auditieve beperking in de sport en de organisatie en financiering van nationale selecties van sporters met een auditieve beperking en hun deelname aan internationale kampioenschappen en Deaflympics. Sinds 1 januari 2022 is de KNDSB niet meer verantwoordelijk voor de organisatie van dovensporten: deze zijn in de afgelopen twee jaren organisatorisch geïntegreerd bij de reguliere sportbonden.

Overige sportkoepels

Naast NOC*NSF spelen [NL Actief](#) en de [Nationale Raad Zwemveiligheid](#) (NRZ) op landelijk niveau een rol in het landschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. NL Actief is de landelijke branchevereniging voor fitnesscentra en NRZ speelt een vergelijkbare rol op landelijk niveau voor de zwembaden. De koepels vertegenwoordigen respectievelijk de belangen van de fitness- en zwembadenindustrie op landelijk niveau. Zowel [NL Actief](#) als [NRZ](#) bieden ondersteuning in de vorm van kennis en opleidingen over het bedienen van mensen met een beperking.

Special Olympics Nederland

[Special Olympics Nederland](#) (SON) zet zich in voor sport voor mensen met een verstandelijke beperking. De belangrijkste doelstelling van Special Olympics Nederland is om sport als middel te positioneren om inclusie van mensen met een beperking in de samenleving te bevorderen. De gedachte is dat sport een middel is om mensen met en zonder beperking met elkaar in contact te brengen, waardoor ze respect en waardering voor elkaar krijgen. Dit draagt bij aan de inclusie van mensen met een verstandelijke beperking in de arbeidsmarkt, gezondheidszorg en het onderwijs. Binnen deze doelen focust Special Olympics Nederland op de jeugd met en zonder beperking, onder andere door het initiatief [#PlayUnified](#). [#PlayUnified](#) heeft als doel om ontmoetingen tussen mensen met en zonder verstandelijke beperking te stimuleren.

SON stimuleert de organisatie van regionale en nationale Special Olympics evenementen in Nederland en zendt Nederlandse sporters naar de internationale spelen van Special Olympics. De Special Olympics-evenementen moet bijdragen aan het op de kaart zetten van sport voor mensen met een verstandelijke

beperking. SON jaagt andere partijen in het landschap aan om inclusieve sport structureel aan te bieden, onder andere via kennisdeling over sport en bewegen voor de doelgroep. SON is bijzonder lid van NOC*NSF en ondersteunt sportverenigingen bij het opzetten van sport voor mensen met een verstandelijke beperking en brengt sport voor deze doelgroep onder de aandacht van de sportbonden om ervoor te zorgen dat de bonden het uiteindelijk zelf regelen.

Fondsen

Er bestaan verschillende fondsen die geld werven en verdelen om sporten en bewegen voor mensen (met een beperking) mogelijk te maken, bijvoorbeeld [het Fonds Gehandicaptensport](#), [Jeugdfonds Sport en Cultuur](#), en het [YSB fonds](#). Fondsen verstrekken geld aan landelijke partijen zoals sportbonden, GSN, Special Olympics Nederland, en Special Heroes Nederland, maar ook aan lokale partijen zoals sportaanbieders en scholen. Verder werken de fondsen samen met NOC*NSF, de VSG en KCSB. Door het werk van de fondsen komt er meer geld en aandacht voor de sport- en beweegmogelijkheden van mensen met een beperking.

Een van de fondsen die een grotere rol in het landschap speelt is het Fonds Gehandicaptensport. Het Fonds Gehandicaptensport is lid van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen'. Het is een fondsenwerver die zorgt voor financiële middelen voor andere partijen om sport voor mensen met een beperking mogelijk te maken. Het beleidsdoel van het Fonds Gehandicaptensport is om bij te dragen aan de gelijkwaardige sportparticipatie onder mensen met een beperking, deels door geld te verstrekken aan de diverse partijen, bijvoorbeeld verenigingen, om dit doel te bereiken.

Daarnaast heeft het Fonds Gehandicaptensport een aantal eigen projecten die zij uitvoert, zoals Uniek Sporten. Uniek Sporten is een online platform, medegefinancierd door het ministerie van VWS, om vraag en aanbod op het gebied van sporten en bewegen voor mensen met een beperking te matchen. Het aangepast sport- en beweegaanbod en de ondersteuning van bijna alle gemeenten in Nederland (n=328) is vindbaar via het platform (Volksgezondheidszorg.info, 2022b).

Foundations

Een aantal foundations werft geld via onder andere donaties, landelijke loterijen en sponsors om het organiseren van evenementen en het ontwikkelen en implementeren van projecten op het gebied van sporten en bewegen voor bepaalde groepen mensen met een beperking of chronische aandoening te financieren. Hieronder vallen bijvoorbeeld de [Bas van de Goor Foundation](#), de [Ester Vergeer Foundation](#), de [Johan Cruyff Foundation](#), de [Edwin van de Sar Foundation](#), de [Dirk Kuyt Foundation](#), de [Mentelity Foundation](#), en [het Gehandicapte Kind](#). Foundations werken samen met landelijke partijen zoals NOC*NSF, sportbonden, GSN, KCSB en Special Heroes Nederland. Daarnaast werken ze samen met lokale partijen zoals sportaanbieders, het (speciaal) onderwijs, de eerste- en tweedelijnszorg en gemeenten. Door het werk van de foundations komt er meer aandacht en sport- en beweegaanbod voor mensen met een (specifieke) beperking of chronische aandoeningen.

Een van de foundations die een grotere rol in het landschap speelt is de Bas van de Goor Foundation, lid van de alliantie 'Sporten en bewegen voor iedereen'. Deze zet zich in om de kwaliteit van leven van mensen met diabetes te verhogen door middel van bewegen. De foundation werkt samen met gemeenten, zorgverzekeraars en zorgverleners om mensen met diabetes op een laagdrempelige manier in beweging te krijgen. De foundation organiseert elk jaar een [Nationale Diabetes Challenge](#), waarin mensen met diabetes worden uitgenodigd en uitgedaagd om te trainen voor een lange loopafstand.

Special Heroes Nederland

[Special Heroes Nederland](#) is een stichting die de fysieke, mentale en sociale ontwikkeling van mensen met een beperking wil stimuleren door middel van sport en cultuur. De stichting implementeert verschillende programma's in een aantal sectoren (onderwijs, zorg) om zijn doel te bereiken. De belangrijkste

doelstelling van Stichting Special Heroes is dat mensen met een beperking structureel meer participeren in de sport en cultuur. Door de programma's voor sporten en bewegen kan de doelgroep kennismaken met sport- of beweegaanbod en uiteindelijk aansluiten bij een lokale sport- of beweegaanbieder.

De samenwerkingen die Special Heroes Nederland heeft komen voort uit de programma's/domeinen en sectoren waarin de stichting actief is, bijvoorbeeld het speciaal onderwijs, woon-/zorginstellingen, revalidatiecentra, ziekenhuizen en sportaanbieders.

Niet-overheidsorganisaties op lokaal niveau

Georganiseerde sport- en beweegaanbieders

De georganiseerde sport bestaat uit sportverenigingen die sport op lokaal niveau aanbieden. Nederland telt ruim 26.000 sportverenigingen (CBS, 2020). Het merendeel van de sportverenigingen in Nederland (23.500) is aangesloten bij een van de 77 nationale sportbonden (NOC*NSF, 2018).

Uit een peiling van het Verenigingspanel van het Mulier Instituut in 2020 komt naar voren dat twee derde (68%) van de sportverenigingen in Nederland één of meer leden met een beperking heeft. Het gaat hierbij om leden met een motorische, visuele of auditieve beperking, verstandelijke beperking, chronische aandoening, gedragsproblematiek en/of psychische/psychiatrische problemen (Gutter et al., 2021).

Dit is een stijging ten opzichte van een eerdere peiling in 2018. De stijging geldt met name voor verenigingen die individuele sporten of buitensporten aanbieden en verenigingen met leden met een chronische beperking. Over het algemeen gaat het om enkele leden. Bij 14 procent van de verenigingen gaat het om meer dan tien leden.

Bij het merendeel van de verenigingen met leden met een beperking (exclusief categorale verenigingen) doen de leden met een beperking mee in het reguliere sportaanbod (80%). Dit lijkt bewust beleid: voor deze leden met een beperking zijn weinig tot geen aanpassingen nodig, de leden met een beperking willen zelf mee doen met het reguliere aanbod of verenigingen willen er alles aan doen om de leden met een beperking in het reguliere aanbod te laten deelnemen. Een klein deel van de verenigingen met leden met een beperking (exclusief categorale verenigingen, 9%) heeft aparte teams of trainingsgroepen voor leden met een beperking. Bij 10 procent komen beide varianten voor. Een minderheid van de verenigingen (14%) heeft één of meer speciaal gekwalificeerde trainers/begeleiders voor leden met een beperking. Grote verenigingen hebben relatief vaker meer dan tien leden, speciale groepen en speciaal kader voor leden met een beperking dan kleine en middelgrote verenigingen (Gutter et al., 2021).

Sportverenigingen kunnen in het kader van het NSA (financiële) ondersteuning (micro-/stimuleringsbudget van NOC*NSF) ontvangen voor het werven van mensen met een beperking en het versterken van hun aanbod.

Anders georganiseerde sport- en beweegaanbieders

Anders georganiseerde sportaanbieders zijn zowel commerciële aanbieders, zoals fitnesscentra, zwembaden, maneges, en organisatoren van evenementen als niet-commerciële aanbieders zoals scholen, woon-/zorginstellingen, eerste- en tweedelijnszorg, en maatschappelijk werk. Anders georganiseerde sportaanbieders kunnen ondersteuning krijgen van regionale organisaties (provinciale/regionale sportserviceorganisaties, regiocoördinator) en nationale partijen (sportkoepels, Special Heroes Nederland) om mensen met een beperking te werven en het aanbod te versterken.

Sommige anders georganiseerde sportaanbieders bieden specifieke uren of groepen voor mensen met een beperking. Uit een peiling onder ondernemende sportaanbieders van het Mulier Instituut in 2019 komt

naar voren dat 52 procent van de zwemaanbieders, 22 procent van de paardensportaanbieders en 38 procent van de fitnessaanbieders sport- en beweegactiviteiten of openingstijden heeft voor mensen met een beperking en of chronische aandoening. 25 procent van de zwemaanbieders, 12 procent van de paardensportaanbieders en 37 procent van de fitnessaanbieders zou deze doelgroep graag beter willen bereiken (Pulles et al., 2020).

Secundaire organisaties

Binnen het landschap heeft een aantal partijen een indirecte of secundaire rol in het beleid of de organisatie van sport en bewegen voor mensen met een beperking.

Eerste- en tweedelijnszorg

De zorgsector speelt een rol in het stimuleren van sporten en bewegen van mensen met een beperking. Dit kan zowel preventief als curatief zijn. Professionals uit de eerste- en tweedelijnszorg (o.a. huis- of revalidatieartsen, fysiotherapeuten en leefstijlcoaches) kunnen mensen met een beperking doorverwijzen naar sporten en bewegen of een eigen sport- of beweegprogramma aanbieden.

Het programma [Revalidatie, Sport en Bewegen](#) van Special Heroes Nederland is er bijvoorbeeld op gericht om (ex-)revalidanten te stimuleren tot een actieve leefstijl. Het Beweeg- en Sportloket in de revalidatie-instelling speelt hierbij een belangrijke rol. Het programma wordt op ongeveer veertig locaties uitgevoerd (Volksgezondheidszorg.info, 2022a). De zorgverzekeraars hebben een indirecte rol in het stimuleren van sport en bewegen van mensen met een beperking omdat ze behandelingen, hulpmiddelen en/of interventies, zoals [de Beweegkuur](#) vergoeden.

Woon- en zorginstellingen

Woon- en zorginstellingen voor mensen met een verstandelijke beperking kunnen een indirecte rol spelen in de organisatie van sport voor mensen met een beperking. Deze instellingen kunnen vanuit zichzelf of in samenwerking met andere partijen, zoals Special Heroes Nederland of Gehandicaptensport Nederland, sport- en beweegactiviteiten voor bewoners en/of cliënten organiseren. Hierbij kunnen ze gebruik maken van het goed beschreven programma [Zo kan het ook!](#) van Special Heroes Nederland of van het innovatieproject [Motor Activity Training Program](#) van GSN. Woon- en zorginstellingen kunnen ook met andere partijen samenwerken, zoals de regionale MEE's of de regiocoördinator, om bewoners/cliënten te helpen bij het vinden van een passend sport- of beweegaanbod.

(Speciaal) onderwijs

Kinderen en jongeren met een beperking gaan naar gelang de aard en ernst van hun beperking naar het reguliere basis- of voortgezet onderwijs, het speciaal basisonderwijs of het speciaal (voortgezet) onderwijs (cluster 1-, 2-, 3- of 4- scholen). Het (speciaal) onderwijs is vaak indirect betrokken bij de organisatie van sporten en bewegen voor kinderen en jongeren met een beperking. Sommige (speciale) scholen bieden naschools sportaanbod voor hun leerlingen. Dit aanbod kan vanuit de school zelf georganiseerd worden, met ondersteuning van de gemeente of met ondersteuning van een programma zoals dat van [Special Heroes Nederland](#). Ook kunnen foundations samenwerken met scholen in het speciaal onderwijs. [De Johan Cruyff Foundation](#) legt bijvoorbeeld speciale Cruyff courts en Schoolpleinen¹⁴ bij scholen in het speciaal onderwijs, levert sportmaterialen en sportrolstoelen en ontwikkelt sportstimulering en talentprogramma's voor kinderen in het speciaal onderwijs.

Patiëntenverenigingen en belangenorganisaties

IederIn is de koepelorganisatie voor gehandicapten- en patiëntenorganisaties in Nederland. Zij behartigt de belangen van mensen met een beperking in Nederland op het gebied van arbeid, inkomen, onderwijs, wonen, toegankelijkheid, mobiliteit en rechtspositie. Vrije tijd en sport is niet een vast thema, maar komt wel voor in andere projecten, zoals [toegankelijkheid](#). IederIn streeft naar de verwezenlijking van de

doelen van het VN-verdrag en het scheppen van goede randvoorwaarden zodat mensen zo zelfstandig mogelijk hun leven kunnen inrichten.

Patiëntenverenigingen en organisaties voor specifieke beperkingen, zoals [Koninklijke Kentalis](#) (mensen met een auditieve beperking), [Visio](#) en [Bartiméus](#) (mensen met een visuele beperking), spelen ook een secundaire rol in het sport- en beweeglandschap van mensen met een beperking. Deze partijen hebben veel expertise in (het leven en omgaan met) specifieke beperkingen en/of chronische aandoeningen. Ze kunnen kennis en ondersteuning bieden aan organisaties die beleid voor mensen met een beperking ontwikkelen en implementeren en organisaties die sport- en beweegprogramma's uitvoeren.

Onderzoeksinstellingen

Kennis- en onderzoeksinstellingen spelen een indirecte rol in het sporten en bewegen van mensen met een beperking. Hierbij valt te denken aan onderzoeksinstituten zoals het Mulier Instituut, het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), het Nederlands Instituut voor Onderzoek van de Gezondheidszorg (NIVEL) en de hogescholen en universiteiten.

Met subsidie van VWS monitort het Mulier Instituut ontwikkelingen in de sport- en beweegdeelname van mensen met een beperking, en in het beleid en de organisatie van sport voor mensen met een beperking. Het Mulier Instituut werkt hiervoor samen met het RIVM, dat onder andere de taak heeft ontwikkelingen in de kernindicatoren sport en bewegen te publiceren via de website '[sportenbewegenincijfers](#)'. Het SCP heeft veel kennis over mensen met een beperking in het algemeen, zoals over de participatie van mensen met een beperking in de samenleving²⁴. Het NIVEL publiceert over [de participatie van mensen met een beperking in de samenleving](#). Sport kan daar onderdeel van zijn. De hogescholen en universiteiten voeren in meer of mindere mate onderzoek uit naar sporten en bewegen voor mensen met een beperking en ze leiden toekomstige onderzoekers en beroepsbeoefenaren op, zoals buurtsportcoaches. Een aantal sportkundeopleidingen biedt een minor aangepast sporten aan. Verder leidt een aantal MBO instellingen studenten op voor instructeur, trainer of coach voor sporten met een beperking.

De diverse instellingen werken geregeld samen bij onderzoek naar de sport- en beweegdeelname van mensen met een beperking en de verspreiding van kennis naar professionals in de praktijk.

Commerciële partijen

Commerciële partijen (het bedrijfsleven) en sponsors, zoals de loterij, spelen een indirecte rol. Ze financieren partijen die een directe rol in het landschap spelen.

Aard van de relaties

Uit de interviews en vragenlijsten maken we op dat er diverse relaties zijn tussen de verschillende partijen in het landschap. Dit is te zien in de dichtheid van de figuur in Bijlage B4, waar we alle financiële, hiërarchische en samenwerkingsrelaties tussen organisaties in pijlen hebben weergegeven. De relaties tussen de partijen verschillen, maar over het algemeen kunnen we spreken over zogenaamde co-governance-relaties, waarbij organisaties min of meer zelfstandig functioneren, maar voor het realiseren van hun ambities wederzijds van elkaar afhankelijk zijn (Pulles et al., 2020; Torfing et al., 2019). Dit wil niet zeggen dat de organisaties elkaar ook altijd vinden of dat goede onderlinge samenwerking een vanzelfsprekendheid is (zie verder paragraaf 2.6).

²⁴ Zie bijvoorbeeld de rapportage over de ervaringen van mensen met een lichamelijke beperking met de toegankelijkheid van voorzieningen in Nederland (Vermeij & Hamelink, 2021).

Dit komt overeen met hoe partijen in het algemene sportlandschap samenwerken (Breedveld & Hoekman, 2017). De sportorganisaties kunnen zelfstandig beleid maken op het gebied van sport en bewegen van mensen met een beperking, maar voor financiering van programma's kunnen of moeten ze aankloppen bij de overheid of andere geldschieters. Diezelfde overheid heeft daarmee indirecte invloed op het beleid van deze organisaties en kan eigen nationale beleidsdoelstellingen realiseren en eventueel sturen op resultaat. Dit geldt in het bijzonder voor het NSA en de pijler inclusief sporten en bewegen en de afspraken die hierover zijn gemaakt met alliantiepartners. Beleidsvorming en uitvoering vindt in co-creatie plaats, waarbij de onderliggende gedachte is dat complexe zaken, zoals in dit geval het realiseren van een inclusieve sport- en beweegomgeving, niet door een overheid alleen kunnen worden opgelost en samenwerking nodig is met organisaties uit de publiek-private sector (Emerson et al., 2012; Pulles et al., 2020; Torfing et al., 2019).

Zo zien we dat het landschap een behoorlijk bont gezelschap is van diverse soorten organisaties (overheid, intermediair, niet-overheid) met verschillende rollen, belangen en taken op verschillende implementatieniveaus (landelijk, provinciaal, lokaal) waarin de partijen elkaar geregeld opzoeken en nodig hebben om hun doelstellingen te bereiken. In deze doelstelling zijn ze over het algemeen eensgezind: partijen streven, los van individuele organisatiedoelen, naar een betere inclusie van mensen met een beperking in het sport- en beweeglandschap, een hogere sport- en beweegdeelname en het wegwerken van obstakels daartoe.

2.3 Rol van mensen met een beperking in het landschap

Hierboven hebben we vooral de rollen van organisaties in het landschap besproken op basis van de inzichten van de geïnterviewde experts, aangevuld met informatie uit deskresearch en peilingen. Zij zijn ook gevraagd naar hun mening over de rol van mensen met een beperking zelf. De meningen hierover verschillen. Een van de geïnterviewden vindt dat de andere partijen in het landschap voldoende contact met hun achterban hebben om de belangen van mensen met een beperking te vertegenwoordigen. Daarom is het volgens deze geïnterviewde geen probleem dat er over mensen met een beperking wordt gepraat in plaats van met mensen met een beperking.

Andere geïnterviewden vinden dat het betrekken van mensen met een beperking, door bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen in te zetten en met de doelgroep in gesprek te gaan, nog beter en meer kan. Door gesprekken te voeren met de doelgroep wordt de afstand van de mensen in de sport en de wereld van de beleidswereld tot de doelgroep kleiner en worden de mensen in het werkveld bewuster van de mogelijkheden en wensen van de doelgroep. De inzet en inbreng van ervaringsdeskundigen zou volgens deze geïnterviewden geborgd moeten worden.

Bekendheid VN-verdrag Handicap

Een van de uitgangspunten van het VN-verdrag Handicap is het betrekken van mensen met een beperking bij het ontwikkelen van beleid en activiteiten (zie ook paragraaf 3.1). De bekendheid van de stakeholders met het VN-verdrag Handicap is echter vrij laag. Slechts 15 procent van de beleidsmedewerkers geeft aan dat in de gemeente uitvoering wordt gegeven aan het VN-verdrag (Gutter & Van Lindert, 2020a). Ook 61 procent van de buurtsportcoaches en 60 procent van de sportbonden is onbekend met het verdrag (Gutter et al., 2021; Gutter & Van Lindert, 2020b).

Betrekken van mensen met een beperking bij beleid en als kaderlid

Uit de peiling onder actieve mensen met een beperking die het Mulier Instituut in 2020 heeft uitgevoerd blijkt dat iets minder dan de helft het (heel) belangrijk vindt dat ze mee kunnen denken bij het beleid en

de organisatie van sportieve activiteiten²⁵. Toch geeft bijna drie kwart van de respondenten aan dat ze (bijna) nooit worden gevraagd om mee te denken. Dit komt grotendeels overeen met het gedrag van de stakeholders. De belemmeringen die de verschillende stakeholders met elkaar gemeen hebben is dat zij onvoldoende kennis hebben van de wensen en behoeften van mensen met een beperking. Behoeftenonderzoek wordt nog nauwelijks uitgevoerd en ervaringsdeskundigen betrekken bij beleid en organisatie vindt nauwelijks plaats.

17 procent van de buurtsportcoaches betreft mensen met een beperking bij het ontwikkelen van beleid en activiteiten. De buurtsportcoaches zijn zich ervan bewust dat dit beter kan en beoordelen dit als onvoldoende (Gutter & Van Lindert, 2020b). Volgens de beleidsmedewerkers gebeurt dit iets vaker: 45 procent geeft aan dat mensen met een beperking bij het ontwikkelen van beleid en activiteiten betrokken worden en 34 procent organiseert ervaringsdeskundigheid (Gutter & Van Lindert, 2020a).

De regiocoördinatoren zijn actiever op dit gebied; 63 procent geeft aan dat ervaringsdeskundigen partners zijn van het regionaal samenwerkingsverband. Maar dit loopt niet altijd soepel, vooral omdat het niet structureel gebeurt en vanwege tijdsgebrek van partners in het samenwerkingsverband en de ervaringsdeskundigen (De Jonge et al., 2021).

Vrijwilligerswerk

Uit de eerder genoemde peiling onder actieve mensen met een beperking blijkt dat ongeveer een vijfde van de respondenten met een lichamelijke beperking of chronische aandoening als vrijwilliger in de sport werkt. Het gaat met name om functies zoals bestuurder, begeleider/trainer/coach en commissielid. Bijna de helft van de respondenten die geen vrijwilliger zijn, zou (misschien) vrijwilligerswerk willen doen.

Uit een peiling onder de algemene bevolking blijkt dat in 2020 86 procent van de Nederlanders van mening is dat sporters of leden met een handicap ook trainer, vrijwilliger of bestuurslid moeten (kunnen) zijn (Van Lindert & De Jonge, 2020). Een derde (32%) van de algemene bevolking is bereid om als vrijwilliger te helpen bij de sport- en beweegdeelname van mensen met een handicap.

Buurtsportcoaches, sportbonden en beleidsmedewerkers zijn gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met de stelling *'iedere sport- of beweegaanbieder zou een vrijwilliger/bestuurslid met een beperking moeten hebben'*. De meerderheid van de buurtsportcoaches (53%) en de beleidsmedewerkers (52%) is het met deze stelling (volledig) oneens (53%). Dat geldt ook voor 25 procent van de sportbonden. 44 procent van de sportbonden, 33 procent van de beleidsmedewerkers en 28 procent van de buurtsportcoaches is het niet eens of oneens met deze stelling.

De sportbonden zijn het meest overtuigd van het betrekken van mensen met een beperking in het kader: 19 procent is het hiermee (volledig) eens (ten opzichte van 12 procent van de beleidsmedewerkers en 13 procent van de buurtsportcoaches). Bij ongeveer de helft van de sportbonden (48%) is ten minste één persoon met een beperking werkzaam als vrijwilliger (31%) of medewerker (17%) (Gutter et al., 2021).

Uit een peiling van het Verenigingspanel in 2021 komt naar voren dat 32 procent van de sportverenigingen in Nederland kaderleden heeft met een beperking. Dit komt het meest voor bij sportverenigingen die hebben aangegeven dat ze meer dan tien leden met een beperking hebben (66%) of die aangegeven dat een

²⁵ Deze data komen uit een online peiling van het Mulier Instituut die in 2020 uitgevoerd onder actieve mensen met een beperking. Een deel van de resultaten zijn gepubliceerd in De Jonge & Van Lindert, 2020.

groot deel van de leden een beperking heeft (88%). Het gaat om bestuursleden (bij 15%), trainers (bij 7%) of andere kaderleden zoals commissie/coaches (bij 10%) (Mulier Instituut, 2021).

Bij de algemene bevolking is geen twijfel dat leden of sporters met een beperking trainer, vrijwilliger of bestuurslid moeten kunnen zijn. 86 procent is het daar (helemaal) mee eens (Van Lindert & De Jonge, 2020).

2.4 Veranderingen binnen het landschap

Alle geïnterviewden zijn gevraagd naar de grootste veranderingen binnen het landschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Deze worden hieronder toegelicht. Om deze veranderingen in het geheel te kunnen plaatsen, beginnen we met een korte schets van de historie.

Korte schets historie

Sinds het begin van de vorige eeuw heeft het landschap van de gehandicaptensport verschillende transformaties ondergaan. Een uitgebreidere beschrijving nemen we op in Van Lindert & De Jonge (verwacht 2022). Hier schetsen we de historie in vogelvlucht. Input daarvoor is verkregen uit de interviews en deskresearch (o.a. De Heer, 2000; Meijer, 2014; Notté et al., 2011; Pegels, 1985; Verhaag, 2013; Von Heijden-Brinkman et al., 2013).

In 1926 wordt de Nederlandse Doven Sport Bond (NDSB, inmiddels met predicaat Koninklijke), opgericht, de eerste formele organisatie voor sport voor mensen met een beperking in Nederland. Na de Tweede Wereldoorlog neemt de organisatie van sport voor oorlogsgewonden in Nederland een vlucht naar voorbeeld van de methode van de Engelse revalidatiearts Sir Ludwig Guttmann. Nederlandse atleten met een fysieke beperking beginnen met succes deel te nemen aan de Internationale Stoke Mandeville Games, waaruit de latere Paralympische Spelen ontstaan.

Vanaf 1950 worden de eerste lokale sportclubs voor mensen met een fysieke beperking opgericht. In 1961 ontstaat de Nederlandse Invaliden Sportbond (NIS) vanuit de behoefte om ook voor niet-veteranen met een beperking sport mogelijk te maken. Het duurt nog tot 1973 voordat ook een sportbond voor mensen met een verstandelijke beperking wordt opgericht, de toenmalige NSG. Tussen 1960 en 1980 worden diverse lokale sportverenigingen en overkoepelende sportbonden voor mensen met diverse soorten beperkingen opgericht en in de jaren tachtig van de vorige eeuw wordt een voorzichtig begin gemaakt met het proces van integratie van gehandicaptensport in de samenleving.

In 1975 ontstaat de Stichting Nationaal Fonds Sport Gehandicaptten, het huidige Fonds Gehandicaptensport, om gelden te werven en verdelen ten behoeve van de gehandicaptensport. Twee jaar later gaan de bestaande sportorganisaties voor mensen met een beperking samenwerken binnen het netwerk van de Federatie Sport Gehandicaptten. Maar deze koepel is geen lang leven beschoren door latere herstructurering.

Belangrijke ijkpunten voor de statuur en zichtbaarheid van de gehandicaptensport in Nederland en daarbuiten zijn de organisatie van de Paralympische Spelen in Arnhem in 1980 en de Wereldspelen voor gehandicaptten in Assen in 1990. Zoals in paragraaf 2.1 toegelicht, vindt in de jaren tachtig van de vorige eeuw een discussie plaats over de efficiency en effectiviteit van de wijze waarop de sport voor mensen met een beperking wordt georganiseerd. De visie is dat het veld sterk versnipperd is en daardoor onvoldoende impuls kan worden gegeven aan de verdere ontwikkeling van de sport(mogelijkheden) voor mensen met een beperking. In 1987 besluit het toenmalige ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur in overleg met het veld dan ook tot een herstructurering van de gehandicaptensport, waardoor de financiële middelen beter tot zijn recht komen. Dit resulteert in 1992 tot een fusie van de

sportorganisaties voor verschillende groepen mensen met een fysieke beperking tot de Nederlandse Bond voor Aangepast Sporten (NEBAS). In 1993 sluit de KNDSB daarbij aan.

Een volgend belangrijk ijkpunt in de ontwikkeling van de gehandicaptensport in Nederland is het besluit om de integratie van sport voor mensen met een beperking in de reguliere kaders van de sport te intensiveren met het project 'Organisatorische Integratie'. Dit traject start rond de eeuwwisseling en zorgt er tien jaar later voor dat ongeveer veertig sportbonden de verantwoordelijkheid hebben overgenomen voor de organisatie en ontwikkeling van sport voor mensen met een beperking binnen hun tak van sport (inmiddels zijn dat er ongeveer 47). Vanaf 2004 werd NOC&NSF vervolgens verantwoordelijk voor de uitzending van Paralympische atleten en in 2007 nam NOC*NSF het Paralympische Comité onder haar hoede, waardoor lidmaatschap van het Internationaal Paralympische Comité mogelijk werd.

Vanaf 2001 intensiveerden NEBAS en NSG hun samenwerking en verenigden onder de paraplu NEBAS*NSG de belangen van zes branches: de sportfederatie (de huidige Gehandicaptensport Nederland), een expertisecentrum (de latere Stichting Onbeperkt Sportief), Special Olympics Nederland (SON), SailWise, het huidige Fonds Gehandicaptensport en de dovensport. In 2008 onderging de organisatie een naamsverandering: het werd de Stichting Gehandicaptensport Nederland. In 2009 scheidde de dovensport zich weer af. In 2013 vond wederom een herstructurering plaats. De stichting Gehandicaptensport Nederland onderging een bewuste ontvlechting. Aan de ene kant ontstond de nieuwe Stichting Onbeperkt Sportief met daarin verenigd het expertisecentrum, een implementatieafdeling voor interventies en het personeel van SON (SON is een onafhankelijke stichting gebleven). De overige branches, het huidige Fonds Gehandicaptensport, SailWise en de huidige sportbond Gehandicaptensport Nederland gingen elk hun eigen weg.

De voorlopig laatste grote transformatie vond plaats in 2016 met de fusie van het expertisecentrum van Stichting Onbeperkt Sportief en het toenmalige Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB) tot het huidige Kenniscentrum Sport & Beweging (KCSB). De implementatieafdeling van Stichting Onbeperkt Sportief is zelfstandig verder gegaan als de Stichting Special Heroes Nederland. Zij zette de implementatie van sportstimuleringsprogramma's voort, waaronder Revalidatie, Sport en Beweging en Zo kan het ook! en Special Heroes.

Zoals we zagen in paragraaf 2.1 is het landschap verder aangevuld met diverse andere organisaties die zich inzetten voor sport voor mensen met een beperking en daarmee lijkt de ambitie om organisaties te laten samenwerken onder één vlag uiteindelijk te hebben geresulteerd in een divers palet van verschillende soms weer nieuwe organisaties. Deze organisaties, zo beschreven we in vorige paragraaf, zijn in het huidige landschap van elkaar afhankelijk en zoeken elkaar op om doelen te verwezenlijken.

Groei in aantal partijen

De geïnterviewden signaleren dat het aantal partijen dat aandacht heeft voor mensen met een beperking is gegroeid, en zij schetsen deze groei als een van de grootste veranderingen in het landschap. De geïnterviewden geven aan dat het aantal personen en organisaties dat iets met sporten en bewegen doet voor specifieke doelgroepen, zoals ouderen of mensen met een chronische aandoening, is gegroeid. Een groep die door een aantal geïnterviewden hierin specifiek wordt genoemd zijn de buurtsportcoaches. De rol van deze professionals in het stimuleren van sporten en bewegen onder mensen met een beperking is volgens de geïnterviewden de afgelopen jaren enorm gegroeid.

Organisatorische integratie

Organisatorische integratie heeft volgens een aantal geïnterviewden veel verandering gebracht. Een groot deel van de werkzaamheden van Gehandicaptensport Nederland is sinds 2000 bij de bonden komen te liggen. Naar aanleiding van organisatorische integratie gingen de sportbonden competities en trainingen

organiseren en cursussen/ondersteuning aan coaches en trainers aanbieden om ervoor te zorgen dat mensen met een beperking konden sporten. NOC*NSF werd verantwoordelijk voor het nationaal paralympisch comité. Volgens de geïnterviewden is de integratie op topsportniveau goed gelukt.

Acceptatie van sport voor mensen met een beperking

De geïnterviewden geven aan dat de acceptatie van sport door mensen met een beperking is toegenomen door incidentele activiteiten, initiatieven die langzaam uitgegroeid zijn tot een landelijke beweging. De sportverenigingen hebben druk op de sportbonden gelegd om aanbod voor mensen met een beperking te creëren. Nu proberen landelijke organisaties meer media-aandacht te creëren voor sporten en bewegen door mensen met een beperking, om de acceptatie te vergroten. Volgens sommige geïnterviewden is een verandering gaande in de rol van sporten en bewegen in het leven van mensen met een beperking. Waar voorheen sport als doel werd gezien, is nu de beweging naar sport als middel.

Verhouding tussen partijen

Daarnaast noemt een deel van de geïnterviewden een veranderde verhouding tussen de partijen in het landschap als grote verandering. De partijen werken nu veel meer samen en accepteren elkaar veel meer dan voorheen. Volgens een geïnterviewde komt dit deels doordat het Rijk geld aan meerdere partijen verstrekt, waardoor meerdere partijen als belangrijke samenwerkingspartners worden gezien.

2.5 Kracht van het landschap

Alle geïnterviewden zijn gevraagd naar de kracht van het huidige landschap. Enkele thema's zijn naar voren gekomen; deze beschrijven we hieronder. We vullen de inzichten aan met resultaten uit de stakeholderpeilingen.

Netwerkstructuur

Volgens de meeste geïnterviewden is het netwerk dat is ontstaan op het gebied van sporten en bewegen voor mensen met een beperking een erg sterk punt van het landschap. Volgens een van de geïnterviewden is Nederland goed in het verbinden van organisaties op lokaal en regionaal niveau en in het opzetten van netwerken. Dit wordt vanuit het landelijke niveau aangejaagd en wordt als positief ervaren. De geïnterviewden geven aan dat de partijen in het netwerk over het algemeen goed met elkaar verbonden zijn en samenwerken.

Volgens een deel van geïnterviewden kunnen de partijen van elkaar leren door samen te werken en ervaringen en succesverhalen te delen. Hierdoor krijgen ze ook een andere blik of invalshoek, wat als positief wordt gezien. De geïnterviewden vinden dat er veel expertise binnen het landschap is. Volgens een aantal geïnterviewden functioneert de samenwerking het best als organisaties op hun expertise focussen en samenwerken om elkaar aan te vullen.

Uit de stakeholderpeilingen blijkt dat de netwerkstructuur op regionaal niveau sterk is. Beleidsmedewerkers vinden de regionale samenwerkingen de succesvolste maatregel bij het realiseren van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking (Gutter & Van Lindert, 2020a). De beleidsmedewerkers geven aan dat door deze samenwerking veel kennis over de doelgroep wordt verkregen en krachten worden gebundeld om aanbod voor de doelgroep op te zetten.

Uit de peiling onder buurtsportcoaches komt naar voren dat de buurtsportcoaches de regionale samenwerking en afstemming met buurgemeenten gemiddeld het cijfer 6,6 geven (Gutter & Van Lindert, 2020b). Twee op de vijf geven aan dat het goed lukt om lokale partners te betrekken bij het ontwikkelen van beleid en activiteiten voor mensen met een beperking. Uit onderzoek onder regiocoördinatoren van de regionale samenwerkingsverbanden blijkt dat sommige aspecten goed gaan bij het realiseren van de doelstellingen van het samenwerkingsverband. Het gaat bijvoorbeeld om kennisdeling, vindbaarheid (van

elkaar en van diensten), realisatie van aanbod op basis van behoefte/vraag vanuit de doelgroep en betrokkenheid (De Jonge et al., 2021).

Organisatorische integratie topsport

Een aantal geïnterviewden noemt de organisatorische integratie op topsportniveau een sterk punt van het landschap. Volgens deze geïnterviewden is Paralympische sport goed geïntegreerd in de topsport.

Buurtsportcoaches

De sportaanbieders en buurtsportcoaches worden door de geïnterviewden gewaardeerd voor hun rol binnen het landschap, het organiseren van aanbod voor mensen met een beperking en toeleiden van de doelgroep naar dit aanbod. Uit de gemeentepijling blijkt dat beleidsmedewerkers de inzet van de buurtsportcoach als een succes zien. Zij geven aan dat de buurtsportcoach het overzicht heeft van zowel het aanbod als de vraag en weet hoe deze met elkaar te verbinden (Gutter & Van Lindert, 2020a). Dit doen ze deels door het gebruik van Uniek Sporten (Gutter & Van Lindert, 2020b).

2.6 Verbeterpunten in het landschap

Ondanks de sterke punten van het huidige landschap zien alle geïnterviewden ruimte voor verbetering. Ze zijn gevraagd naar de knelpunten binnen het landschap en noemen knelpunten die ze zelf ervaren in hun werk en knelpunten die ze bij andere partijen en de doelgroep zien. We vullen de inzichten van de experts aan met resultaten uit de stakeholderpeilingen.

Versnippering financiering

Volgens enkele geïnterviewden kan de financiering van sporten en bewegen voor mensen met een beperking beter. De financiering binnen het huidige landschap wordt te strak geregeld. Er zijn te veel potjes geld die voor heel specifieke doeleinden moeten worden gebruikt, wat tot frustratie bij partijen leidt. Betere verbinding tussen de domeinen binnen de overheden (op alle niveaus) zou hiermee kunnen helpen. Bij een gemeente zijn er bijvoorbeeld verschillende wethouders en gescheiden budgetten voor de beleidsdomeinen Wmo, jeugd en sport. Betere verbinding tussen de domeinen zou kunnen helpen om middelen te delen.

Contact met en omvang van de doelgroep

Een paar geïnterviewden ervaart het als lastig om met de doelgroep in contact te komen. Volgens de geïnterviewden gaat een deel van de mensen met een beperking niet zelfstandig op zoek naar sportaanbod, waardoor de partijen het contact met de doelgroep moeten opzoeken. Een deel van de mensen met een beperking is in het (speciaal) onderwijs of de zorg te vinden, maar dat geldt niet voor iedere persoon met een beperking.

Dit knelpunt komt terug in de vragenlijsten onder de stakeholders. Bij beleidsmedewerkers van gemeenten is onbekendheid met de doelgroep de voornaamste belemmering die zij ervaren bij het realiseren van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking (Gutter & Van Lindert, 2020a). Beleidsmedewerkers geven aan dat de doelgroep niet goed in beeld is: het is onbekend hoeveel mensen met een beperking willen sporten en bewegen en wat hun wensen en behoeften hierin zijn.

Volgens een van de geïnterviewden ontbreekt de kennis over (sport en voorzieningen voor) mensen met een beperking bij kleinere gemeenten. Beleidsmedewerkers beschrijven dat het niet mogelijk is voor kleinere gemeente om (inclusief) sport- en beweegaanbod voor mensen met een beperking te realiseren, omdat het ontbreekt aan capaciteit (van verenigingen) en aan deelnemers (Gutter & Van Lindert, 2020a). Daarom is regionale samenwerking voor kleinere gemeenten belangrijk.

Daarnaast geven de buurtsportcoaches en de regiocoördinatoren aan dat de doelgroep beperkt in beeld is: het leggen van contact wordt moeilijk gevonden omdat de doelgroep niet vindbaar of bekend is (De Jonge et al., 2021; Gutter & Van Lindert, 2020b). Mede hierdoor zijn volgens de buurtsportcoaches de wensen en behoeften van mensen met een beperking voor (inclusief) sporten en bewegen onbekend (Gutter & Van Lindert, 2020b).

De omvang van en het contact met de doelgroep is ook voor de sportbonden en sportverenigingen een knelpunt. De helft van de sportbonden geeft aan dat er onvoldoende sporters met een beperking zijn (Gutter et al., 2021). Voor ongeveer twee vijfde van de verenigingen zonder leden met een beperking geldt dat het ontbreken van belangstelling of vraag vanuit de doelgroep een belemmering is om leden met een beperking op te nemen en voor hen sportaanbod te organiseren (Gutter et al., 2021).

Vervoer(sregelingen)

Vanwege de omvang van de doelgroep wordt het aanbod vaak regionaal georganiseerd. Dit heeft als nadeel dat de reisafstand voor de doelgroep toeneemt. Het ontbreken van vervoer(sregelingen) om de bereikbaarheid van het (regionale) sport- en beweegaanbod te vergroten is volgens de beleidsmedewerkers en de verenigingen een belemmering (Gutter et al., 2021; Gutter & Van Lindert, 2020a). Goed(e) vervoer(sregelingen) zou het landschap verbeteren.

Ondernemerschap

Het ondernemerschap van de partijen binnen het landschap wordt door enkele geïnterviewden als knelpunt genoemd. Zij zijn van mening dat door de versnippering van het landschap elke organisatie bezig is zichzelf belangrijker te maken. Hierdoor houden organisaties hun programma's of activiteiten voor zichzelf en willen ze niet alles met elkaar delen.

Het feit dat de partijen uiteindelijk van geld afhankelijk zijn kan tot angst leiden, omdat ze bang zijn dat ze het komende jaar geen of minder geld ontvangen als ze bepaalde dingen niet doen. Mede hierdoor gaan partijen zich meer profileren en hun werkzaamheden uitbreiden, wat tot conflict kan leiden, omdat er overlap komt tussen de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende organisaties. Deze geïnterviewden ervaren dit als vervelend, zeker wanneer ze het gevoel hebben dat taken onterecht van hen worden afgepakt. Een geïnterviewde geeft het voorbeeld dat een organisatie een evenement voor een specifieke tak van sport organiseerde zonder met de bond van die tak van sport te overleggen. Volgens een andere geïnterviewde heeft het groeiende ondernemerschap binnen het landschap ertoe geleid dat de sportbonden zich niet meer geroepen voelen om meer voor mensen met een beperking te organiseren omdat ze het gevoel hebben dat NOC*NSF of het ministerie van VWS dat regelt.

Deze geïnterviewden geven aan dat een goede samenwerking ontstaat op het moment dat bepaalde taken bij bepaalde organisaties neergelegd worden omdat zij een bepaalde expertise hebben. Organisaties moeten bereid zijn om dingen los te laten en hun werkzaamheden aan een ander over te dragen als het ten goede komt van het doel. Momenteel staan volgens deze geïnterviewden de eigen doelen van de organisaties hier vaak in de weg, omdat de organisaties allemaal hun belang willen laten zien en overal aan mee willen werken.

Onvoldoende middelen

Onvoldoende middelen, zoals financiën en menskracht, worden door een aantal geïnterviewden als knelpunt ervaren. Volgens hen komt dit door een gebrek aan structureel geld voor sport voor mensen met een beperking en landelijke sturing. Deze geïnterviewden geven aan dat bijvoorbeeld sportbonden slechts een klein budget hebben om sport voor mensen met een beperking te kunnen integreren. Dit gebrek aan middelen wordt ook door de sportbonden zelf ervaren, blijkt uit de peiling. Ongeveer drie vijfde van de sportbonden ervaart een gebrek aan menskracht (61%) of begeleiding (58%). Iets meer dan de helft ervaart een gebrek aan financiën (56%) (Gutter et al., 2021).

Gemeenten ervaren dat het lastig is om voldoende middelen bij elkaar te krijgen. Volgens de geïnterviewden is door de decentralisatie veel (financiële) verantwoordelijkheid bij de gemeente komen te liggen. Bij gemeenten waar bezuinigd werd op het gebied van sport is het volgens de geïnterviewden lastig om middelen in te zetten op sport en voorzieningen voor mensen met een beperking, omdat het niet de enige zaak is waarin de gemeente moet investeren.

Dit gevoel wordt ondersteund door resultaten van de peiling onder gemeenten. Beleidsmedewerkers noemen een gebrek aan financiële middelen (zowel bij de gemeente als bij verenigingen) en gekwalificeerd kader als belemmeringen in het realiseren van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking (Gutter & Van Lindert, 2020a). Meer dan een vijfde van de regiocoördinatoren ervaart gebrek aan tijd en gebrek aan financiën als knelpunt bij het realiseren van doelstellingen op het gebied van inclusief sporten en bewegen (De Jonge et al., 2021).

Voor de verenigingen is gebrek aan middelen ook een probleem: te weinig (gekwaliceerde) trainers of begeleiders is voor een kwart van de verenigingen met leden met een beperking en voor bijna een derde van de verenigingen zonder leden met een beperking een belemmering om (meer) leden met een beperking in de vereniging op te nemen (respectievelijk 25% en 31%). Niet beschikken over de juiste materialen en (sport)hulpmiddelen en gebrek aan financiële middelen om aanbod op te zetten of de accommodatie aan te passen zijn vaker belemmeringen voor verenigingen zonder leden met een beperking om leden met een beperking op te nemen en voor hen sportaanbod te organiseren dan voor verenigingen met leden met een beperking (Gutter et al., 2021).

Draagvlak

Een van de geïnterviewden geeft aan dat het draagvlak voor integratie binnen 'reguliere' partijen sterker zou kunnen zijn. Er is bijvoorbeeld vaak één persoon verantwoordelijk voor sport voor mensen met een beperking, terwijl het eigenlijk onderdeel van het takkenpakket van alle medewerkers zou moeten zijn. Hierdoor zou op alle vlakken binnen een organisatie ook aandacht aan mensen met een beperking worden besteed, volgens deze geïnterviewde.

Deze belemmering ervaren regiocoördinatoren ook, blijkt uit onderzoek. Te weinig betrokkenheid/aandacht vanuit de gemeente en lage prioritering vormen knelpunten voor ongeveer één op de zes regiocoördinatoren (De Jonge et al., 2021).

Beleidsmedewerkers van de gemeenten noemen gebrek aan draagvlak (bij verenigingen en samenwerkingspartners) en gekwalificeerd kader als belemmeringen voor het realiseren van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking (Gutter & Van Lindert, 2020a). Volgens de sportverenigingen komt deze belemmering niet vaak voor: 9 procent van sportverenigingen zonder leden met een beperking ervaart gebrek aan draagvlak in het bestuur/onder de leden als belemmering om leden met een beperking op te nemen en voor hen sportaanbod te organiseren (Gutter et al., 2021).

Een geïnterviewde geeft aan dat er soms vanuit een top-down-aanpak wordt gewerkt en dat dit eigenlijk bottom-up zou moeten zijn. Hiermee wordt bedoeld dat beleid en programma's worden gemaakt op basis van de vragen en behoeften vanuit de doelgroep in plaats van dat beleid wordt gemaakt zonder naar de behoeften te kijken. Met het grote aantal partijen in het veld is dit lastig te doen, maar volgens deze geïnterviewde zorgt dit uiteindelijk voor effectiever beleid en effectievere programma's.

2.7 Toekomst

De geïnterviewden zijn gevraagd het ideale landschap van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking te beschrijven. Een aantal thema's komt in de antwoorden van de respondenten naar voren. Deze worden hieronder toegelicht.

Betere aansluiting op wensen van de doelgroep

Volgens de geïnterviewden kunnen mensen met een beperking in het ideale landschap sporten en bewegen op de manier zoals zij dat willen (verband, niveau, activiteit) en zijn ze overal welkom. Daarbij hoort dat elke persoon met een beperking zich bewust is van zijn eigen sportwens, zicht heeft op de mogelijkheden om zijn of haar wens te realiseren en in contact wordt gebracht met die mogelijkheden.

De geïnterviewden melden dat het belangrijk is om ruimte te maken voor de ongeorganiseerde sporten (sporten buiten de verenigingssetting). De creatie van een soort vangnet voor groepen waarvoor het lastig is om deel te nemen aan een reguliere sportvereniging zou kunnen helpen om mensen met een beperking te laten sporten en bewegen.

Efficiënter samenwerken

De geïnterviewden geven aan dat in het ideale landschap de samenwerking nog efficiënter zou zijn. Een geïnterviewde geeft aan dat het beter zou zijn als alle partijen dezelfde langetermijnvisie zouden delen. Deze persoon geeft aan dat het fijn zou zijn als één partij de visie bewaakt en de taken over de rest van de partijen verdeelt, zodat samen aan de visie wordt gewerkt. Dit betekent dat partijen bereid zijn om taken los te laten als het ten goede komt van het einddoel.

Een andere geïnterviewde geeft aan dat betere afstemming nodig is tussen de partijen om mensen met een beperking zo goed mogelijk te kunnen bedienen. Door een goede afstemming worden volgens deze persoon middelen efficiënter ingezet. Nog een andere geïnterviewde geeft aan dat de netwerkstructuur op alle niveaus (nationaal, regionaal en lokaal) in het ideale landschap nog sterker is.

Volledig ingebed in de sportinfrastructuur

Enkele geïnterviewden geven aan dat in het ideale landschap hun werk niet meer bestaat, omdat het meer niet nodig is. In deze situatie is het netwerk sterk en is het vanzelfsprekend geworden dat mensen met een beperking kunnen sporten. Deze geïnterviewden geven aan dat in een ideaal landschap de sport voor mensen met een beperking zo goed is ingebed in de reguliere sportinfrastructuur dat aparte aanbieders enkel voor mensen met een beperking niet meer nodig zijn.

Van belang is dat het kader (trainers, coaches, vrijwilligers, etc.) binnen het regulier aanbod deskundig is. Concreet betekent dit dat professionals een goede opleiding volgen, waarin zowel aandacht voor didactische vaardigheden als voor sporttechnische vaardigheden is. Bij elke sportaanbieder zou iemand of een commissie aanwezig moeten zijn om ervoor te zorgen dat mensen met een beperking geïnccludeerd en gelijk behandeld worden. Een aantal geïnterviewden denkt aan het niveau boven de sportvereniging. Volgens hen hebben alle sportbonden in het ideale landschap voldoende menskracht om sport voor mensen met een beperking in de breedtesport goed te integreren.

Een geïnterviewde vindt dat het ideale landschap mensen met een beperking de mogelijkheden biedt om vaardigheden te ontwikkelen die ze buiten de sport kunnen inzetten. In het ideale landschap zijn volgens veel geïnterviewden de belemmeringen om te sporten en bewegen weggehaald, waardoor de sport- en beweegdeelname van de doelgroep vergelijkbaar is aan die van mensen zonder beperking.

Preventie

Een geïnterviewde geeft aan dat in het ideale landschap de partijen zich meer met preventie bezighouden. Hier gaat het om de preventie van chronische aandoeningen of andere gezondheidsproblemen. Idealiter zou de eerstelijnszorg eerder ingrijpen en zou sporten en bewegen voor mensen die risico lopen op een chronische aandoening, of die al een of meer aandoeningen hebben, vergoed worden.

Vergroten bewustwording

Een aantal geïnterviewden hoopt dat de bewustwording rondom sporten en bewegen voor mensen met een beperking in het ideale landschap vergroot is. Idealiter zijn mensen zich bewust van inclusie en toegerust om gesprekken daarover te voeren. Volgens deze geïnterviewden is het hierbij belangrijk dat ze op gelijkwaardige basis met elkaar in gesprek gaan.

Een aantal geïnterviewden denkt dat er meer begrip voor elkaar is in het ideale landschap, waardoor mensen met een beperking minder vaak het gevoel hebben dat ze zich moeten aanpassen. Dit zou volgens hen helpen om het denken in hokjes te verminderen. Daarnaast wordt aangegeven dat het dan niet meer nodig zou zijn om mensen met een beperking continu onder de aandacht te brengen, omdat iedereen er uit zichzelf aan denkt.

2.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we een foto gemaakt van het huidige organisatie- en beleidslandschap voor sporten en bewegen voor mensen met een beperking. De partijen op nationaal, provinciaal en lokaal niveau zijn beschreven op basis van een indeling naar overheids-, intermediaire en niet-overheidsorganisaties. Het landschap bestaat uit een veelkleurig palet aan diverse organisaties die min of meer een centrale doelstelling delen, namelijk het stimuleren van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Om de eigen en algemene doelstellingen te bereiken werken de organisaties in het landschap geregeld samen in verschillende netwerkstructuren en zijn ze deels afhankelijk van elkaar. Tegelijkertijd uiten sommige organisaties hun zorgen zijn over het ondernemerschap van andere partijen in het veld, waardoor taken en activiteiten niet altijd goed op elkaar afgestemd lijken te zijn.

Het landschap heeft diverse transformaties ondergaan. Partijen geven aan behoefte te hebben aan meer afstemming en hopen in het ideale landschap deze afstemming te hebben bereikt en belemmeringen voor mensen met een beperking om deel te nemen aan sporten en bewegen te hebben weggewerkt. Daarvoor moet worden gewerkt aan een aantal verbeterpunten in het landschap, zoals een nog betere samenwerking, heldere taak- en rolverdeling en verdeling of beschikbaarheid van middelen (financiering en menskracht), meer draagvlak bij de ‘reguliere’ partijen en beter contact met en betrokkenheid vanuit de doelgroep.

3. Betekenissen inclusie en inclusief sporten en bewegen

In dit hoofdstuk presenteren wij de betekenissen die verschillende betrokkenen geven aan de concepten 'inclusie' en 'inclusief sporten en bewegen'. We presenteren resultaten uit de vragenlijsten onder beleidsmedewerkers, buurtsportcoaches, regiocoördinatoren, sportverenigingen, sportbonden, mensen met een beperking en de algemene bevolking en uitkomsten van interviews met verschillende partijen die actief zijn op het gebied van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Allereerst geven we een introductie van het concept inclusie en inclusief sporten en bewegen op basis van deskresearch.

3.1 Inleiding

Als voorbereiding voor het opstellen van de itemlijsten voor de interviews en vraagpunten voor de diverse online peilingen en als houvast bij de interpretatie van de resultaten is in de literatuur, in beleidsinformatie en op websites van relevante organisaties gezocht naar mogelijke definities of omschrijvingen van de begrippen 'inclusie' en 'inclusief sporten en bewegen'.

Allereerst hebben we de omschrijvingen bestudeerd die organisaties en instanties gebruiken die zich richten op het vraagstuk van 'inclusie' of de maatschappelijke participatie van mensen met een beperking. Dan komen we allereerst uit bij het VN Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VN-verdrag Handicap) (Verdrag Inzake de Rechten van Personen Met Een Handicap, New York, 13-12-2006, 2016). In dit verdrag wordt niet expliciet het begrip inclusie toegelicht. Omdat in de pijler Inclusief sporten en bewegen van het NSA naar dit verdrag wordt verwezen, gaan we er wel op in.

VN-verdrag Handicap, Programma Onbeperkt Meedoen en Lokale inclusieagenda

In 2016 heeft Nederland het VN-verdrag Handicap geratificeerd (Verdrag Inzake de Rechten van Personen Met Een Handicap, New York, 13-12-2006, 2016). Het verdrag is gestoeld op een sociale benadering van het begrip handicap. Het erkent dat het begrip handicap of beperking aan verandering onderhevig is. De wisselwerking tussen de aandoening, beperking of ziekte van een persoon enerzijds en persoonlijke factoren en factoren uit de sociale en fysieke omgeving anderzijds bepalen uiteindelijk of de persoon wel of niet kan deelnemen aan de samenleving, bijvoorbeeld aan sport.

Het verdrag moet ervoor zorgen dat de positie van mensen met een beperking in de samenleving verbetert en dat zij op voet van gelijkheid met anderen en zonder fysieke, sociale, economische of culturele barrières kunnen deelnemen aan alle facetten van het leven. Het verdrag gaat uit van acht grondbeginselen (zie tekstkader 3.1). Thema's die terugkomen in het verdrag zijn: 'op voet van gelijkheid met anderen participeren', 'gelijke kansen', 'aan handicap gerelateerde vraagstukken maken integraal deel uit van beleid', 'erbij horen', 'erkenning van individuele autonomie en onafhankelijkheid', 'obstakels die participatie belemmeren', 'vrijheid eigen keuzes te maken', 'actieve betrokkenheid van mensen met een beperking bij besluitvorming' en 'noodzaak van een toegankelijke fysieke, sociale, economische en culturele omgeving'.

Artikel 30 van het verdrag gaat specifiek over de deelname aan recreatie, vrijetijdsbesteding en sportactiviteiten. Overheden worden opgeroepen zowel de deelname te bevorderen van personen met een beperking aan algemene sportactiviteiten op alle niveaus als te waarborgen dat personen met een beperking de kans krijgen beperking-specifieke sport- en recreatieactiviteiten te organiseren en te ontwikkelen en daaraan deel te nemen. Het artikel roept tevens op mensen met een beperking passende instructie, training en middelen en toegang tot sportlocaties te verschaffen.

Met de inwerkingtreding van het VN-verdrag Handicap zijn de Nederlandse overheid, inclusief alle gemeenten, verplicht wettelijke, bestuurlijke en andere maatregelen te nemen om het verdrag te

implementeren. Dit is uitgewerkt in het implementatieprogramma ‘Onbeperkt Meedoen’ (Ministerie van VWS, 2018c). Het programma is inmiddels afgerond en geëvalueerd (Ministerie van VWS, 2021).

Uitgangspunt van het plan was dat mensen verschillend zijn, maar wel gelijkwaardig. Mensen met een beperking moeten meer naar eigen wens en vermogen kunnen meedoen aan de samenleving, net als ieder ander en minder drempels tegenkomen die het meedoen in de weg staan. Prioriteit in het programma was het vergroten van de bewustwording over drempels waar mensen tegenaan lopen, evenals het stimuleren dat overheden, bedrijven en organisaties mensen met een beperking betrekken bij de ontwikkeling en uitvoering van beleid en het creëren van oplossingen voor meer toegankelijkheid.

In dit plan zien we thema’s terugkomen als ‘het vergroten van de toegankelijkheid’, ‘verruimen van de keuzemogelijkheden’, ‘creëren van meer bewustwording over drempels’. Onder de actielijn ‘Participatie en Toegankelijkheid’ wordt het streven verwoord naar een groter toegankelijk sportaanbod, dat sporters met een beperking aansluiting vinden bij een sportvereniging en plezier beleven aan sport, verbetering van de toegankelijkheid van sportaccommodaties, websites en apps en het begrijpelijker maken van de informatievoorziening.²⁶ Hiermee is een directe verwijzing gemaakt naar het NSA (pijler Inclusief sporten en bewegen; pijler Duurzame sportinfrastructuur).

Tekstkader 3.1 Doelstelling en grondbeginselen VN-verdrag Handicap

Doelstelling VN-verdrag Handicap

‘Het volledige genot door alle personen met een handicap van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid te bevorderen, beschermen en waarborgen, een ook de eerbiediging van hun inherente waardigheid te bevorderen’

Grondbeginselen van het VN-verdrag Handicap

- Respect voor de inherente waardigheid, persoonlijke autonomie, met inbegrip van de vrijheid zelf keuzes te maken en de onafhankelijkheid van personen
- Non-discriminatie
- Volledige en daadwerkelijke participatie in en opname in de samenleving
- Respect voor de verschillen en aanvaarding dat personen met een handicap deel uitmaken van de mensheid en menselijke diversiteit
- Gelijke kansen
- Toegankelijkheid
- Gelijkheid van man en vrouw
- Respect voor de zich ontwikkelende capaciteiten van kinderen met een handicap en eerbiediging van het recht van de kinderen met een handicap op het behoud van hun eigen identiteit

Bron: Verdrag Inzake de Rechten van Personen Met Een Handicap, 2016.

Belangrijk uitgangspunt bij de implementatie van het VN-verdrag Handicap is dat geen beslissingen mogen worden genomen over mensen met een beperking zonder dat aan hen is gevraagd wat zij er zelf van

²⁶ In de eindrapportage worden de behaalde resultaten op dit onderdeel beschreven, zoals de uitbreiding van het platform Uniek Sporten met Uniek Sporten Hulpmiddelenfonds en Uniek Sporten Thuis, de handreiking Sporthulpmiddelen, meer landelijke en gemeentelijke beleidsaandacht voor inclusie, een uitbreiding van de sportersvervoersvoorziening en de mogelijkheid voor amateursportorganisaties om via de Subsidieregeling stimulering bouw en onderhoud te investeren in de toegankelijkheid van sportaccommodaties (Ministerie van VWS, 2021).

vinden. Dit is samengevat in de slogan *‘Niets over ons, zonder ons’*. Dit houdt in dat er ervaringsdeskundigen bij worden betrokken (Ministerie van VWS, 2021).

De uitvoering van het VN-verdrag Handicap is verder vastgelegd in de Wmo, Jeugdwet en Participatiewet. Gemeenten moeten een lokale inclusieagenda opstellen, samen met mensen met een beperking. In een inclusieve samenleving kan, zoals verwoord in de handreiking die gemeenten moet ondersteunen bij het opstellen van de agenda, iedereen meedoen en wordt niemand gediscrimineerd of uitgesloten. *‘Voor mensen met een beperking betekent een inclusieve samenleving dat ze meedoen op voet van gelijkheid, dat ze regie hebben over hun eigen leven en dat ze toegang hebben tot dezelfde voorzieningen en diensten als mensen zonder beperking’* (VNG, 2019: 4). Benadrukt wordt dat bij inclusie vaak een bredere groep wordt bedoeld, dus naast mensen met een beperking kan het gaan om groepen die om verschillende redenen worden uitgesloten van volwaardige deelname aan de samenleving, zoals leeftijd of seksuele oriëntatie. Het uitgangspunt is dat ‘iedereen’ mee doet.

Verder moeten gemeenten uitgaan van ‘gelijkwaardigheid’, ‘solidariteit’ en ‘autonomie en participatie’. Randvoorwaarden zijn ‘bewustwording (door voorlichting en scholing), ‘toegankelijkheid’ (fysiek, informatie, sociaal) en ‘ontmoeting’ (betrokkenheid, wederzijds begrip) (VNG, 2019).

Kennisplein Gehandicaptensector, een website waar professionals en mensen met een beperking kennis en ervaringen uitwisselen, omschrijft inclusie als *‘het meedoen en erbij horen van mensen met een beperking’*. De definitie uit van Dale wordt aangehaald, waarbij inclusie betekent: *‘insluiting, het tegenovergestelde van exclusie (uitsluiting)’*. De samenleving moet openstaan voor iedereen. Bij inclusie gaat het vervolgens om *‘meedoen in de samenleving, welkom zijn, erbij horen, geaccepteerd worden, niet uitgesloten worden, waardering krijgen, een goed leven hebben, sociale rollen vervullen, iets nuttigs doen en eigen keuzes kunnen maken’* (Kennisplein Gehandicaptensector, 2020). Er wordt benadrukt dat inclusie tweerichtingsverkeer is. De persoon moet aan de samenleving mee willen doen en de samenleving moet hiervoor open staan. Dit worden ‘push’- en ‘pull’- factoren genoemd. Relevant is verder dat inclusie niet vanzelf gaat, er actief aan gewerkt moet worden en mensen erin moeten geloven.

Coalitie voor Inclusie, een netwerk van organisaties en mensen die samen werken aan een inclusieve samenleving, stelt aanvullend dat in een inclusieve samenleving *‘mensen met een beperking precies dezelfde dingen kunnen doen als mensen zonder beperking’* en dat er geen speciale voorzieningen voor mensen met een beperking zijn. *‘Alle voorzieningen zijn toegankelijk voor iedereen en iedereen kan er zelfstandig gebruik van maken’* (Coalitie voor Inclusie, 2020).

Nationaal Sportakkoord en Inclusief sporten en bewegen

Kijken we vervolgens naar het NSA, dan komt een aantal uitgangspunten zoals genoemd in het VN-verdrag Handicap, het programma Onbeperkt Meedoen en de lokale inclusieagenda terug in de uitwerking van Inclusief sporten en bewegen, zoals ‘iedereen kan meedoen’, ‘gelijkwaardigheid’, ‘zich welkom voelen’ en ‘eigen keuzes maken’ (zie tekstkader 3.2). Het NSA en de lokale sportakkoorden die gemeenten sluiten kunnen zo functioneel zijn als uitwerking van het VN-verdrag Handicap voor het onderwerp sport en inclusie.

De partners van het NSA gaan er bij inclusief sporten en bewegen van uit dat sport een plek kan zijn waar samen wordt opgetrokken op basis van gelijkwaardigheid en plezier. Bij inclusief sporten en bewegen gaat het erom dat iedereen met plezier kan meedoen, zich welkom voelt, erbij hoort, geaccepteerd wordt, niet uitgesloten wordt en eigen sportkeuzes kan maken. Partijen willen daarbij enerzijds inzetten op bewustwording, zodat inclusief sporten en bewegen vanzelfsprekend wordt voor iedereen, en anderzijds op ondersteuning van sport- en beweegaanbieders, sportbonden, gemeenten, overheden en andere betrokken organisaties op lokaal en/of regionaal niveau bij het opzetten, uitbreiden en versterken van

lokale en/of regionale samenwerkingen én het sport- en beweegaanbod, en op het verleiden en begeleiden van (potentiële) sporters naar het sport- en beweegaanbod.

Tekstkader 3.2 Omschrijving Inclusief sporten en bewegen in het Nationaal Sportakkoord

Uitgangspunten Inclusief sporten en bewegen

- *‘omslag in het collectief denken over sporten en bewegen’*
- *‘aangepast sporten wordt ingeruild voor inclusief sporten’*
- *‘sport is een plek waar samen wordt opgetrokken op basis van gelijkwaardigheid en plezier’*
- *‘iedereen kan meedoen met plezier, voelt zich welkom, wordt geaccepteerd en kan eigen sportkeuzes maken in een inclusieve sport- en beweegomgeving’*

Maatregelen

- Bewustwording
- Borging:
 - regionale en lokale sportakkoorden, allianties, samenwerking, lokale activiteiten
- Wegnemen van belemmeringen:
 - sociale (bejegening), praktische (vervoer, accommodaties, hulpmiddelen) en financiële toegankelijkheid en de vindbaarheid van regelingen waar mensen gebruik van kunnen maken

Bron: Ministerie van VWS, 2018b.

Inclusie in theoretisch perspectief

In de literatuur bestaat geen consensus over de definiëring van het begrip inclusie en hoe inclusie zich verhoudt tot diverse nauw verbonden begrippen zoals exclusie, segregatie en integratie en de begrippen diversiteit en participatie. Dat maakt het volgens Schippers et al. (2018) lastig voor beleidsmakers en in ons geval de organisaties in de sport- en beweegsector om te bepalen waar beleid zich op moet richten.

Ingrediënten inclusie

Praktische en theoretische definities van het begrip inclusie lijken te bestaan uit een aantal ingrediënten, zoals we in vorige paragrafen zagen. Kastelein (2021), die voor Movisie een essay schreef over inclusie, noemt kenmerken als ‘het bewustzijn van verschillen’, ‘het aangaan van gelijkwaardige en wederkerige relaties’, ‘gelijke kansen en mogelijkheden’, en ‘de mogelijkheid om mee te kunnen doen en erbij te horen’.

Dat laatste roept volgens Kastelein de vraag op wie bepaalt wanneer iemand voldoende meedoet om erbij te horen. Meedoen lijkt volgens Kastelein een sociale norm die bepaald wordt door de groep die aan de macht is. In definities waarin ‘meedoen’ voorkomt, zit een element van ‘macht’ verscholen, zegt Kastelein. Want bepaalt de groep die aan de macht is of iemand mee mag doen? En mag je ook besluiten niet mee te willen of kunnen doen en hoor je in dat geval dan nog wel bij de samenleving?

Ook Schippers (2021:31) hekelt de gedachte dat inclusie alleen zou kunnen inhouden *‘dat mensen met beperkingen mogen meedoen op voorwaarde van ‘de gemiddelde’ of zelfs ‘de ideale’ mens.’* Schippers (2021) betoogt dat inclusie niet heen kan om de persoonlijke ervaring van mensen met beperkingen en hun naasten. We moeten het idee toelaten dat ‘beperkingen’ deel uitmaken van de menselijke conditie, het idee van de ‘gemiddelde’ mens loslaten en ruimte maken voor pluraliteit en diversiteit.

Kastelein (2021) benoemt dat bij inclusie het begrip gelijkwaardigheid centraal staat en respect een relevant concept is, waarbij de ander in zijn of haar anders-zijn wordt her- en erkend en serieus genomen (zie ook Schippers, 2021).

Honderd procent inclusie nastreven is volgens Kastelein onmogelijk. Dan zou iedereen altijd zijn of haar authentieke zelf moeten kunnen zijn. Dat zal in de praktijk niet haalbaar zijn, omdat er altijd een vorm van aanpassen is aan de ander, zolang de een zich maar niet meer of ten koste van zichzelf hoeft aan te passen dan de ander. Inclusie moeten we dus zoveel mogelijk nastreven in die mate dat mensen verschillend mogen zijn en dat verschillen worden gewaardeerd, en niet gerelativeerd. Het begrip 'erbij horen' in de definiëring van inclusie wil Kastelein (2021) daarom loslaten.

Het doel van deze rapportage is niet een nieuwe definitie te formuleren, maar vooral na te gaan hoe (verschillend) mensen in het sport- en beweeglandschap inclusie en inclusief sporten en bewegen betekenis (kunnen) geven.

Participatie en 'mainstreaming'

Bij het beschrijven van (sociale) inclusie van bijvoorbeeld mensen met een beperking wordt vaak de volwaardige deelname of participatie in de samenleving bedoeld (Schippers et al., 2018). Maar bij het begrip 'participatie' lijkt volgens Schippers et al. de persoon met een beperking vooral zelf verantwoordelijk te zijn voor zijn of haar deelname aan de samenleving. Er lijkt van uit te worden gegaan dat mensen met een beperking zich moeten kunnen invoegen in reguliere settings die bedoeld zijn voor de algemene bevolking.

Ervoor zorgen dat mensen met een beperking net zoals iedereen gebruik kunnen maken van reguliere voorzieningen in de samenleving wordt 'mainstreaming'²⁷ genoemd en de gedachte is dat hiermee inclusie kan worden bereikt. In de gehandicaptensport verwijst 'mainstreaming'²⁸ naar het overdragen van de verantwoordelijkheid voor de organisatie van sport voor mensen met een beperking naar reguliere sportorganisaties (zie o.a. Kitchin et al., 2019; Kitchin & Howe, 2014), met als doel inclusie van mensen met een beperking in de sport te bevorderen.

Vertaald naar het Nederlands spreken we hier eerder over 'organisatorische integratie', een proces dat sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw gestimuleerd en vanaf de eeuwwisseling geïntensiveerd wordt (zie paragraaf 2.1) en heeft geresulteerd in een groot aantal reguliere sportbonden en sportverenigingen die in beleid en uitvoering aandacht en aanbod hebben voor sporters met een beperking (zie paragraaf 2.2). 'Mainstreaming', of de integratie van sport voor mensen met een beperking in de reguliere sport, kan bijdragen aan inclusie. Het gevaar is echter dat specifieke kennis en aandacht verdwijnen en bestaande machtsverhoudingen en normen veelal niet echt veranderen.

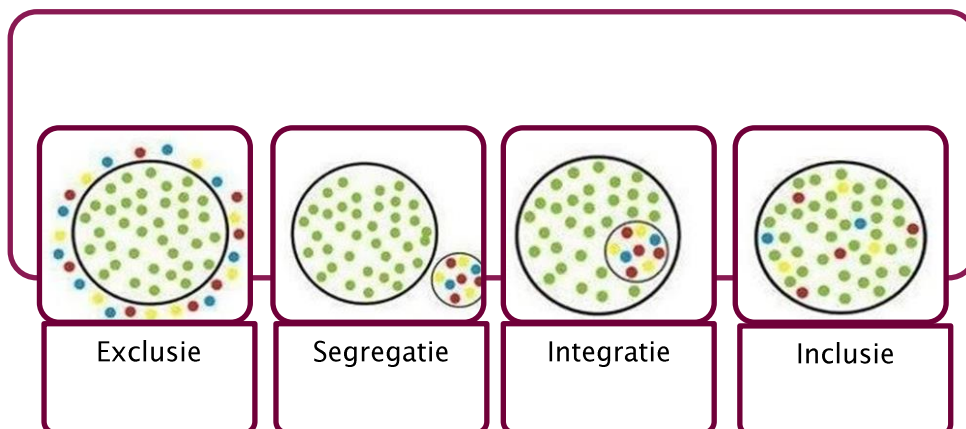
²⁷ De WHO definieert mainstreaming als volgt: *'Mainstreaming is the process by which governments and other stakeholders ensure that persons with disabilities participate equally with others in any activity and service intended for the general public, such as education, health, employment, and social services. Barriers to participation need to be identified and removed, possibly requiring changes to laws, policies, institutions, and environments.'* (WHO, 2011).

²⁸ *'Mainstreaming is the policy of integrating the responsibility for disability sport provision into nondisabled sports organizations.'* (Kitchin et al., 2019).

Afbakening begrip inclusie lastig

Deze voorbeelden laten zien dat het afbakenen van het begrip inclusie lastig is en dat inclusie niet kan worden begrepen zonder ook de andere begrippen te bespreken. De Verenigde Naties zetten inclusie bijvoorbeeld op een continuüm recht tegenover het begrip exclusie en plaatsen daartussen de begrippen segregatie en integratie als ze spreken over het recht op inclusief onderwijs voor mensen met een beperking (zie figuur 3.1) (Ben Yakoub & Zemni, 2018; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016). Dit impliceert dat er een volgorde zit in het proces naar het bereiken van inclusie en dat bijvoorbeeld integratie nodig is om van segregatie naar inclusie te komen. Tegelijkertijd kunnen geïntegreerde of gesegregeerde sport- en beweegactiviteiten volgens artikel 30 van het VN-verdrag onderdeel zijn van een inclusief sport- en beweeglandschap.

Figuur 3.1 Exclusie, segregatie, integratie en inclusie in beeld

Bron: Kennisplein Gehandicaptensector, 2020.

Inclusie en exclusie

Waar het bij 'inclusie' gaat om kunnen deelnemen aan diverse facetten van het leven, kunnen mensen bij 'exclusie' daarentegen niet deelnemen. Dat komt door een gebrek aan of het ontzeggen van de toegang tot middelen, rechten, goederen of diensten die het mensen mogelijk maken om deel te nemen aan diverse domeinen van de samenleving, zoals op politiek, sociaal, economisch en cultureel gebied, en om sociale relaties aan te gaan of activiteiten te ondernemen die normaal gesproken toegankelijk zijn voor de meerderheid van de bevolking. Dit beïnvloedt de kwaliteit van leven (Schalock & Verdugo, 2002). Waar uitsluiting plaatsvindt, wordt specifieke (groepen) mensen bewust of onbewust de toegang belet of ontzegd tot deelname aan een bepaalde groep, organisatie, dienst of instelling of de samenleving als geheel.

Dit uitsluiten gebeurt op basis van sociale ongelijkheid (Elling & Claringbould, 2005). Mensen verschillen van elkaar, zichtbaar dan wel onzichtbaar, op basis van bijvoorbeeld leeftijd, geslacht, seksuele oriëntatie, migratieachtergrond, sociaaleconomische status en fysieke of mentale gezondheid. Dit worden diversiteitsfactoren genoemd. Soms is er sprake van een combinatie van of interactie tussen verschillende diversiteitsfactoren. Bijvoorbeeld: een persoon heeft een lichamelijke beperking en een lage sociaaleconomische status en ondervindt uitsluiting op basis van beide kenmerken. Aandacht voor deze 'intersectionaliteit' is belangrijk, omdat deze de mate van sociale uitsluiting die iemand ervaart kan bepalen (zie oa. Ben Yakoub & Zemni, 2018; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016; Kasteleijn, 2021; Schippers et al., 2018).

Uitsluiting en discriminatie ontstaan volgens Schipper et al. (2018) wanneer iets of iemand de macht of het vermogen en dus de middelen heeft om de handelingsmogelijkheden van anderen te vergroten of verkleinen (Beijk et al., 2015; zie Kastelein, 2021). Machtsongelijkheid blijft bestaan doordat de groep

aan de macht, waarop de normen en waarden van de samenleving gebaseerd zijn, geen verandering wil of de mensen met minder macht onvoldoende in staat zijn (of middelen hebben) hier iets tegen te doen (Kasteleijn, 2021).

Exclusie en beeldvorming

Mensen vormen voortdurend, bewust of onbewust, beelden van andere mensen die zij ontmoeten. Ook van mensen met een beperking. Hoe we over mensen met een beperking denken wordt gevormd door kennis en ervaringen die we in het leven opdoen, via opvoeding en onderwijs, het sociale milieu waarin we ons begeven of de sociale rollen die we vervullen. De visie op beperkingen kan verschillen per context en cultuur en kan veranderen, zoals we hieronder verder toelichten. De persoonlijk gevormde denkbeelden kunnen veranderen bij wisselen van werk of sociale omgeving.

Persoonlijke genormaliseerde denkbeelden in de samenleving sturen in ieder geval onze beoordeling, communicatie en sociale omgang ten opzichte van mensen met een beperking (Von Heijden-Brinkman et al., 2013; Wuyts, 2010). Het proces waarin mensen, al dan niet onder invloed van publieke opinie of campagnes van organisaties en overheden, een bepaalde visie ontwikkelen over een vraagstuk en het denken over een vraagstuk bijstellen en over hoe zij handelen heet ook wel ‘framing’ (Chong & Druckman, 2007; Dewulf et al., 2009). Bijvoorbeeld gaat het over de ontwikkeling van sociale constructies over specifieke groepen mensen vanuit een bepaald (normatief) perspectief. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de framing van iemand met een beperking als hulpbehoevend.

Het marginaliseren en uitsluiten van mensen met een beperking in de sport kan het gevolg kan zijn van wat de samenleving als ‘normaal’ beschouwt in termen van fysieke en mentale mogelijkheden (Schippers, 2021). In onze samenleving maken we aannames over het lichaam. Het gezonde, sterke lichaam en de gezonde geest worden als ‘normaal’ gezien en alles wat of iedereen die daarvan afwijkt beschouwt de samenleving als ‘niet normaal’, ‘afwijkend’ en als ‘de ander’. Om dit mensbeeld te beschrijven wordt de Engelstalige term ‘*ableism*’ gebruikt²⁹ (Brittain et al., 2020; Campbell, 2009; Kearney et al., 2019; Le Clair, 2011; Schippers et al., 2018; Smith & Bundon, 2018; Wolbring, 2012).

De term ‘*disableism*’ verwijst naar het proces waarbij mensen met een beperking op basis van hun lichamelijke of mentale beperkingen op sociaal, politiek, cultureel en emotioneel gebied worden gemarginaliseerd en uitgesloten (Smith & Bundon, 2018). De beperkingen van mensen worden ‘weggeredeneerd’, doen niet mee in de opvattingen over het mens-zijn (Campbell, 2009; Schippers, 2021). Het impliceert dat de (grotere) groep mensen die de mogelijkheid heeft normen op te leggen of af te dwingen over bijvoorbeeld het beeld van de ‘ideale’ mens, macht heeft over de (kleinere) groep die afwijkt van dit beeld en minder goed in staat is dat beeld te wijzigen.

Toch is het niet zo dat machtsverhoudingen onveranderlijk zijn en niet kunnen worden bestreden van buitenaf. De roep om inclusie van mensen met een beperking in de samenleving mede als gevolg van de invloed van het VN-verdrag Handicap kan wel degelijk kansen bieden om een ‘nieuw normaal’ in te voeren.

Ook in de sport zien we een verering van het sterke, gezonde lichaam (Le Clair, 2011) waardoor mensen met een beperking gemarginaliseerd worden. Gehandicaptensport werd lang als inferieur beschouwd ten opzichte van de reguliere sport en in de sport lijkt ‘ableism’ een belangrijke rol te spelen in beleid en organisatie van sport en hoe naar inclusie wordt gekeken. We zien dit onder meer terug in een lagere

²⁹ Er is geen goede Nederlandse vertaling voor deze term voorhanden.

deelname van mensen met een beperking aan sport (Christiaens & Brittain, 2021; Darcy et al., 2020; DePauw & Gavron, 2005).

Het label 'normaal' is een sociaal construct, contextafhankelijk en daardoor aan verandering onderhevig. Het lijkt in ieder geval een duidelijk product van de 'medische' kijk op beperkingen die vooral voor de jaren tachtig van de vorige eeuw gangbaar was en waardoor een beperking werd gezien als een 'foutje' van de natuur dat gerepareerd of verzorgd moet worden. Sport is ten dele nog gebouwd op basis van deze bril - denk aan de classificatie van handicaps bij de Paralympische Spelen.

Als kritiek op deze medische kijk zijn inmiddels andere manieren (in ontwikkeling) waarop naar beperkingen wordt gekeken. Bijvoorbeeld vanuit het sociale, sociaal-relatieve of mensenrechtenmodel, waarbij men vindt dat het de samenleving is die zich moet aanpassen aan de persoon met een beperking, er sprake is van een wisselwerking tussen de persoon en de sociale omgeving en personen met een beperking moeten kunnen deelnemen aan de samenleving net als ieder ander. Een beperking kan beschouwd worden als onderdeel van iemands identiteit (culturele bril, denk aan de 'dovencultuur'). Anderen vinden dat er aandacht moet zijn voor de subjectieve 'geleefde ervaringen' van mensen met een beperking naar lichaam en geest ('*embodiment*' genoemd) (Haegele & Hodge, 2016; Hiemstra, 2021; Schippers, 2021; Smith & Bundon, 2018; Toro et al., 2020).

Uitsluiting is overigens vaak een gevolg van onbewust handelen van mensen voortkomend uit door socialisatie verkregen opvattingen over wat we normaal vinden (ableism), ook in de sport. Er kan verder sprake zijn van zelfuitsluiting (Elling & Claringbould, 2005; Kasteleijn, 2021). Bijvoorbeeld door gevoelens van onbegrip of uit onmacht om de situatie te veranderen of om emotioneel pijnlijke situaties te vermijden (aangestaard of uitgelachen of niet serieus genomen worden). Dit leidt tot passief gedrag of terugtrekking in eigen groepen. Soms nemen mensen met een beperking onbewust een identiteit aan die past bij de in de maatschappij gangbare norm (assimilatie of internaliseren van ableism) of ze zetten zich af tegen andere mensen met een beperking die bijvoorbeeld een ernstiger beperking hebben en zich minder makkelijk kunnen spiegelen aan het normatieve beeld van de 'ideale' mens (Campbell, 2009; Elling & Claringbould, 2005; Kasteleijn, 2021; Reeve, 2014; Smith & Bundon, 2018).

Inclusie en integratie

Een voorbeeld van een definitie van inclusie is die van Janssens et al. (2017): 'Inclusie betekent de insluiting in de samenleving van achtergestelde groepen op basis van gelijkwaardige rechten en plichten.' 'Inclusie staat voor gelijkwaardigheid en volwaardig burgerschap en wil een samenleving creëren zonder drempels', voor bijvoorbeeld mensen met een functiebeperking (zie Ben Yakoub & Zemni, 2018; Kasteleijn, 2021). Bij inclusie ligt de verantwoordelijkheid tot aanpassing, zoals bij 'integratie', volgens Janssens et al. niet bij de achtergestelde groep, maar bij de maatschappij. De maatschappij ziet diversiteit als meerwaarde en drempels om deel te nemen worden verwijderd, zodat iedereen naar eigen vermogen kan deelnemen.

Bij 'integratie' wordt een specifieke doelgroep in bestaande reguliere instellingen, diensten of organisaties of groepen geplaatst en verwacht wordt dat deze zich aanpast aan de daar geldende vereisten. Als aanpassen lukt, wordt de doelgroep als onderdeel beschouwd (Ben Yakoub & Zemni, 2018; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016).

'Segregatie' is de situatie waarin een bepaald collectief, een bepaalde organisatie, dienst of instelling wordt gestructureerd in aparte omgevingen die zijn ontworpen of worden gebruikt om te reageren op verschillen die eigen zijn aan een specifieke groep. De samenleving bestaat dan uit verschillende segmenten (Ben Yakoub & Zemni, 2018; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016). Dit klinkt misschien tegenstrijdig met inclusie, maar in artikel 30 van het VN-verdrag Handicap wordt

genoemd dat personen met een beperking de kans moeten krijgen beperking-specifieke sport- en recreatieactiviteiten te organiseren en te ontwikkelen en daaraan deel te nemen. Deze vorm van activiteiten zou als gesegregeerd beschouwd kunnen worden.

In een inclusieve maatschappij wordt volgens Ben Yakoub en Zemni (2018) iedereen gerespecteerd in zijn of haar waardigheid en kan ieder individu zijn of haar individuele eigenheid behouden. Dit druist in tegen de gedachte dat iemand pas tot een groep behoort als deze zich heeft geconformeerd aan de waarden en normen van de dominante groep, zoals bij assimilatie het geval is.

Verwijzend naar het model van de Verenigde Naties (Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016) beschouwen Ben Yakoub & Zemni (2018:63) inclusie als een proces van systemische hervorming. Om drempels te doorbreken worden veranderingen doorgevoerd in *'de inhoud, methoden, benaderingen, structuren en strategieën van bestaande collectieven, diensten, instellingen, van de samenleving in haar geheel'*. Dit moet met een visie gebeuren. En iedereen, ongeacht doelgroep, wordt als deel van de samenleving beschouwd.

Deelname aan de samenleving kan plaatsvinden op drie niveaus, zegt Kröber (2008). Op het niveau van het microsysteem hebben mensen vrienden en kennissen, mogelijkheden en toegang om te participeren, bijvoorbeeld in een sportvereniging, en geaccepteerde rollen te vervullen, zoals die van medewerker, sporter of vrijwilliger. Op het niveau van het mesosysteem (de buurt, de voorzieningen en de organisaties die het leven van mensen direct beïnvloeden) worden mensen sociaal geaccepteerd en krijgen ze waardering voor de rollen die ze vervullen. Op macroniveau (samenleving als geheel met haar waarden en normen) gaat het om de wet- en regelgeving die mensen ondersteunt en mogelijkheden biedt om deel te nemen aan de samenleving als geheel (Kröber, 2008; Schalock & Verdugo, 2002).

Verandering moet op alle drie niveaus plaatsvinden, zeggen Schuurman en Kröber (2011). 'Bottom-up', door burgers en mensen met beperkingen zelf en hun organisaties, die de regie nemen en actie voeren, met ondersteuning van hun informele netwerk. Via een midden-strategie, waarbij reguliere stakeholders, zoals gemeenten of zorgorganisaties, in dit geval ook sportorganisaties, zich verbinden en verantwoordelijkheid nemen en personen met een beperking formeel ondersteunen. Bij de 'top-down'-benadering gaat het om het scheppen van randvoorwaarden via bijvoorbeeld financiering en wet- en regelgeving, waarbij het VN-verdrag Handicap als voorbeeld wordt genoemd (Schuurman & Kröber, 2011).

Werken aan inclusie impliceert een paradigmatische verandering, zo geeft onder meer Kröber (2008) aan. Deze grijpt diep in op de structuur en cultuur en verandert het denken en doen van individuen, organisaties en samenleving ingrijpend. Werken aan inclusie mag niet als 'trucje' worden gezien, maar moet eerder beschouwd worden als een complex veranderingsvraagstuk dat vraagt om een benadering waarbij naar het gehele systeem van met elkaar samenhangende delen wordt gekeken (zie o.a. Balogun & Hope Hailey, 2008; Hawe et al., 2009; Kröber, 2008; Van Lindert, 2019).

Anderen geven aan dat het belangrijk is bij sociale inclusie een benadering te kiezen waarbij de verwachtingen, keuzes en behoeften van individuen worden gerespecteerd en waarbij mensen ondanks verschillen worden herkend, erkend en geaccepteerd als individu, interpersoonlijke en wederkerige sociale relaties hebben en deel uitmaken ('belonging') van een sociaal netwerk waarin ze steun ontvangen en geven (Cobigo et al., 2012, 2016; zie in Schippers et al., 2018).

Sociale inclusie is volgens Cobigo et al. (2012) niet een absoluut fenomeen. Het niveau van inclusie kan verschillen per rol, context of in de tijd. Eenzelfde persoon functioneert bijvoorbeeld op werk in een inclusieve omgeving, maar sport wel in een gesegregeerde setting op basis van eigen keuze en behoefte (Schippers et al., 2018).

In de sport(vereniging) kan de inclusie van mensen met een beperking op verschillende manieren en niveaus plaatsvinden (Black & Stevenson, 2011; Black & Williamsen, 2016; Christiaens & Brittain, 2021; Kiuppis, 2018; Misener & Darcy, 2014). In de sportliteratuur is volgens Christiaens en Brittain (2021) vooral consensus over dat inclusie in de sport gericht is op gelijke kansen om deel te nemen. Voorwaarden daarvoor zijn dat de persoon met een beperking vrij is zelf een keuze te maken met wie, waar en hoe hij of zij wil sporten en dat sport toegankelijk is in brede zin. Niet alleen fysieke drempels worden weggenomen, maar er is ook aandacht voor kennis, communicatie en kwaliteit van de ervaring (Christiaens & Brittain, 2021). De sport moet dan voldoende opties bieden, volgens een spectrum van inclusiemogelijkheden, waarbij alle activiteiten evenveel waard zijn (Black & Williamsen, 2016; Kiuppis, 2018).

Niet altijd zijn aanpassingen nodig. Het kan bijvoorbeeld gaan om sporten die voor deelname door mensen met een beperking (vrijwel) geen aanpassingen vergen, om sporten met aanpassingen (bijvoorbeeld aangepaste groep(grootte), spelregels, begeleiding, bijvoorbeeld rolstoelbasketbal) of om sporten die speciaal zijn ontwikkeld voor mensen met een (specifieke) beperking (bijvoorbeeld goalball) (Black & Williamsen, 2016; Christiaens & Brittain, 2021; DePauw & Gavron, 2005; Kiuppis, 2018; Misener & Darcy, 2014).

Ook de setting waarin wordt gesport kan verschillen. Mensen met een beperking kunnen sporten bij dezelfde vereniging als sporters zonder beperking, en iedereen sport dan samen in dezelfde activiteit. Christiaens en Brittain (2021) noemen dit in de Engelse context *'full inclusion'* (volledige inclusie). Mensen met een beperking kunnen ook sporten bij een reguliere sportvereniging, maar doen dat in een apart team of aparte trainingsgroep (eventueel op andere tijden en locaties). Dit wordt in het Engels *'parallel inclusion'* genoemd, in de Nederlandse context beter bekend als organisatorische integratie. Een derde vorm is sporten bij speciale verenigingen voor mensen met een beperking. Bij deze laatste setting gaan Christiaens en Brittain (2021) ervan uit dat keuzevrijheid bepaalt waar mensen gaan sporten. Dat kan evengoed in een gesegregeerde setting zijn en wordt dan als gelijkwaardig beschouwd aan volledige en parallelle inclusie. We zien deze verschillende vormen en settings terug in de Nederlandse context, zoals we zagen in hoofdstuk 2 (Gutter et al., 2021).

Christiaens en Brittain (2011) komen in de Engelse context van de sportvereniging op basis van interviews verschillende benaderingen voor inclusie tegen. Bij een daarvan is inclusie afhankelijk van iemands beperking (*'able-inclusion'* genoemd). Inclusie lijkt dan alleen mogelijk als mensen met een beperking zich kunnen aanpassen aan de 'valide' normen van de reguliere sportvereniging, wat betekent dat vooral mensen met een lichte beperking kunnen meedoen. Dan heeft inclusie slechts minimale gevolgen voor de club.

Een andere benadering voor inclusie gaat uit van het 'wegnemen van fysieke belemmeringen' en sport makkelijker toegankelijk maken voor mensen met een beperking om mee te kunnen doen in de reguliere sportsetting. Dit gaat uit van een gelijkkansenbenadering, maar leidt volgens Christiaens en Brittain niet altijd tot de gewenste inclusie.

Een derde benadering is het 'realiseren van mogelijkheden' en dus het ontwikkelen van programma's en activiteiten voor sporters met een beperking op competitief en recreatief niveau binnen sportorganisaties.

Bij de vierde benadering wil men een gezamenlijke identiteit opbouwen, waarbij mensen zich identificeren met de sport in plaats van dat onderscheid wordt gemaakt naar gelang iemands (on)mogelijkheden. Een sporter is dan bijvoorbeeld een 'sprinter' of 'zwemmer' en mensen delen een passie voor dezelfde sport of discipline. In deze benadering kunnen sporters verschillend, maar

tegelijkertijd gelijk zijn. Het is een idealistischer benadering die wat verder reikt dan het huidige Engelse inclusiebeleid (Christiaens & Brittain, 2021).

Uitwerking in interviews en peilingen

We merken op dat inclusie op verschillende manieren wordt gedefinieerd en dat mensen er verschillende gedachten over hebben en elkaar aanvullen en bekritisieren. Als naar inclusie wordt gekeken vanuit het normatieve idee van de ideale mens (ableism), zal dat invloed hebben op hoe de persoon inclusie inkleurt. Zo zal ook een persoon met een beperking vanuit de eigen ervaring naar inclusie kijken. Daarom hebben we voor deze rapportage aan diverse stakeholders gevraagd hoe zij betekenis geven aan inclusie en inclusief sporten en bewegen en hoe ze denken dat met inclusie moet worden omgegaan.

Zowel in de interviews als in de online peilingen kregen respondenten vragen over hun rol en activiteiten bij (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking en over welke belemmeringen en kansen zij hierbij ervaren. Ook konden respondenten aangeven waar zij zoal aan denken bij een inclusieve samenleving in het algemeen en bij inclusief sporten en bewegen in het bijzonder en welke doelgroepen zij daarmee associëren. In de online peilingen kregen respondenten diverse stellingen over inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking voorgelegd. We kijken hoe de woorden en zinnen die respondenten gebruiken om betekenis te geven aan inclusie en inclusief sporten en bewegen overeenkomen met of verschillen van de hierboven beschreven visies.

3.2 Inclusieve samenleving in het algemeen

In de peilingen en tijdens de interviews met experts is allereerst gevraagd naar de eerste gedachten van respondenten bij het begrip ‘inclusie’ en de ‘inclusieve samenleving’. Vervolgens is gevraagd naar de term ‘inclusief sporten en bewegen’ en welke doelgroepen respondenten daarbij in gedachten hebben. Daarna is doorgevraagd wat inclusief sporten en bewegen betekent voor mensen met een beperking.

Eerste associaties inclusieve samenleving

In vier verschillende online vragenlijsten onder respectievelijk buurtsportcoaches, beleidsmedewerkers sport en bewegen, regiocoördinatoren en sportbonden is gevraagd naar de eerste associaties met de term ‘inclusieve samenleving’. Van de meest genoemde woorden zijn woordenwolken gemaakt (figuur 3.2). De woorden ‘iedereen’, ‘meedoen’, ‘toegankelijk’ en ‘samen’ komen bij iedere groep vaak voor.

Figuur 3.2 Associaties bij een inclusieve samenleving volgens buurtsportcoaches, gemeenteambtenaren sport en bewegen, regiocoördinatoren en sportbonden

Buurtsportcoaches (520 woorden, n=104)

Gemeenteambtenaren sport en bewegen (855 woorden, n=179)

Bron: Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut, (zie ook Gutter & Van Lindert, 2020b).

Bron: VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut (zie ook Gutter & Van Lindert, 2020a).

Regiocoördinatoren (135 woorden, n=35)

Sportbonden (168 woorden, n=42)

Bron: Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut).

Bron: Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut).

Betekenis inclusie

Alle geïnterviewde experts zijn gevraagd om aan te geven wat als eerste in hun gedachten opkomt als ze denken aan het woord 'inclusie'. Veel geïnterviewden denken aan 'meedoen' en 'iedereen'. Een aantal vindt dat bij inclusie mensen mee kunnen doen op een manier die bij hen past. Andere geven aan dat ze denken aan 'gelijkwaardigheid' en 'gastvrijheid'. Enkele geïnterviewden denken dat het gaat om mensgericht denken. Een geïnterviewde zegt dat 'inclusie' een soort modewoord is geworden. Een ander geeft aan dat het gevaar van deze term is dat specifieke doelgroepen bijzondere aandacht ontvangen en dat het juist de bedoeling is dat deze groepen 'normaal' behandeld worden.

Als ze het over inclusie hebben, hebben de geïnterviewden het vooral over mensen met een beperking. Dit is logisch, aangezien het vooral vertegenwoordigers van organisaties zijn die actief zijn op het gebied van (sport voor) mensen met een beperking. Daarnaast noemen enkele geïnterviewden de volgende

doelgroepen: mensen die gediscrimineerd worden, mensen met een achterstand tot de maatschappij, mensen die belemmeringen ervaren, LHBTI-personen, mensen met een migratieachtergrond en mensen van alle leeftijdsgroepen. Twee geïnterviewden geven aan dat het om iedereen gaat. Enkele geïnterviewden merken dat hun blik met betrekking tot inclusie de afgelopen tijd is verruimd. Ze denken nu aan meer doelgroepen, dus breder dan alleen mensen met een beperking of chronische aandoening.

Vier geïnterviewden stellen dat inclusie een complex begrip is. Ze ervaren dat de term op verschillende manieren wordt opgevat en dat inclusie in de praktijk lastig is om te bewerkstelligen. Een geïnterviewde geeft aan dat de complexiteit te maken heeft met het feit dat mensen (onbewust) met de term 'inclusie' toch specifieke doelgroepen als 'speciaal' gaan beschouwen, wat niet de bedoeling is.

De geïnterviewden wijzen erop dat inclusie om verschillende principes gaat. Bijvoorbeeld dat iedereen, ongeacht zijn/haar persoonlijke situatie een gelijkwaardige plek heeft in de samenleving en maximale toegang tot alle vormen van de maatschappij. Hierbij hoort dat de samenleving de belemmeringen moet weghalen of verminderen die mensen met een beperking ervaren. Volgens een geïnterviewde betekent dit dat mogelijkheden voor mensen met een beperking gecreëerd moeten worden, zodat ze op hetzelfde niveau aan de samenleving kunnen deelnemen en genieten als ieder ander.

Volgens veel geïnterviewden is het principe van meedoen naar eigen wens en behoefte een belangrijk principe bij inclusie. Een geïnterviewde geeft een voorbeeld over het onderwijs: *'Je hebt passend onderwijs om even op het onderwijs in te zoomen. Dan is speciaal onderwijs apart en de ontwikkeling binnen het regulier onderwijs dat ook kinderen met een beperking onderwijs krijgen. Ja, dat is wel echt inclusie. Maar, ja. Speciaal onderwijs is ook niet minder. Er is niks mis mee dat ze gewoon eh... ander onderwijs krijgen.'*

Volgens sommige geïnterviewden maakt het met inclusie niet uit of mensen met een beperking wel of niet iets samen doen met mensen zonder beperking. Het gaat erom dat ze gelijkwaardige mogelijkheden hebben om mee te doen binnen alle domeinen van het leven en niet op voorhand worden uitgesloten. Hierbij is het belangrijk dat belemmeringen weg worden genomen zodat iedereen mee kan doen. Volgens hen is het ook inclusief als iemand op het speciaal onderwijs zit, zolang dat aansluit bij de wensen en behoeften van die persoon. Daarnaast meent een aantal geïnterviewden dat je welkom voelen bij inclusie hoort. Dat de samenleving rekening houdt met alle individuen en alle verschijningsvormen en bejegening daarin.

Bijna alle geïnterviewden associëren het sport- en beweegdomein met inclusie. Dit is deels te verklaren doordat bijna alle respondenten werkzaam zijn in de sport- of beweegsector. Ook associeert een aantal geïnterviewden de domeinen onderwijs, arbeid, wonen en cultuur met inclusie. Twee geïnterviewden geven aan dat inclusie te maken heeft met de behoeftes van mensen met een beperking op verschillende gebieden, bijvoorbeeld werk/dagbesteding/scholing, woning, toegang tot financiën. Ze geven aan dat in een inclusieve samenleving mensen met een beperking op deze gebieden zelf keuzes kunnen maken op basis van hun eigen behoeftes, en dat dit niet voor hen wordt bepaald. Een geïnterviewde licht dit toe met een voorbeeld:

'Je krijgt bijvoorbeeld niet de keuze voor een bepaalde woning, maar er is één aangepaste woning beschikbaar en die moet je gewoon hebben. En als je met die mensen praat, dan zeggen ze van joh, dat voelt ongelooflijk beroerd, want ook al had je twee of drie opties, dan had je nog een keuze welke van die slechte opties je uiteindelijk kiest. Dat geeft een heel ander gevoel dan wanneer er wordt gezegd: we hebben voor jou gewoon één woning beschikbaar en daar moet je maar blij mee zijn.'

Doelgroepen inclusie

De experts in het beleids- en organisatielandschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking zijn gevraagd welke doelgroepen in hun gedachten opkomen als ze aan inclusie denken (figuur 3.3). Alle vijftien geïnterviewden noemen mensen met een beperking als eerste. Daarnaast noemen de geïnterviewden de doelgroepen die in het deelakkoord Inclusief sporten en bewegen worden genoemd: LHBT-personen (zes geïnterviewden), personen met een migratieachtergrond (zes geïnterviewden), ouderen (zes geïnterviewden) en personen met een lage sociaaleconomische status (zes geïnterviewden). Sommige geïnterviewden vinden dat inclusie om iedereen gaat en dat doelgroepen worden gebruikt om er beleidsmatig iets mee te kunnen doen.

Figuur 3.3 Associaties doelgroepen inclusie bij experts in het landschap van sporten en bewegen voor mensen met een beperking (542 woorden, n=15)

Bron: Expertinterviews over inclusief sporten en bewegen, 2020 (Mulier Instituut).

Betekenis inclusie volgens mensen met een beperking

In een vragenlijst onder actieve mensen met een beperking is met een open vraag gevraagd wat het woord inclusie voor hen betekent. Hun antwoorden zijn gecodeerd en in een woordenwolk omgezet (figuur 3.3). De termen 'iedereen', 'meedoen' en 'erbij horen' worden het vaakst genoemd. Dit is vergelijkbaar met de stakeholderpeilingen. Deze groep noemt ook temen als 'autonomie' en 'vertegenwoordiging', die minder voorkomen bij de stakeholders. Verder zien we dat ze breder dan zichzelf denken: termen zoals 'afkomst', 'ras' en seksuele voorkeur' komen ook voorbij.

Figuur 3.3 Associaties met inclusie bij actieve mensen met een beperking (513 woorden, n=384)

Bron: Online vragenlijst over sporten en bewegen mensen met een beperking 2020 (open werving via LinkedIn, Facebook, Twitter, websites, nieuwsberichten en e-mail) (Mulier Instituut).

In tekstkader 3.3 worden enkele voorbeelden van de open antwoorden uitgelicht.

Tekstkader 3.3 Uitspraken van actieve mensen met een beperking over inclusie

'Dat alles in de maatschappij zoveel mogelijk toegankelijk is voor iedereen, maar ook dat er actief wordt gewerkt om allerlei verschillende mensen (met extra aandacht voor mensen met een bepaalde achterstand/worsteling/andersheid) uit te nodigen.'

'Iedereen kan meedoen, los van beperking/ziekte/geloof/ras/etc. Zowel aan werk, school, sport, etc.'

'Dat ieder erbij hoort, welkom is en waardevol is, zonder welk voorbehoud dan ook.'

'Dat je met een beperking ook volwaardig en gelijkwaardig met de maatschappij kunt meedoen'

Bron: Online vragenlijst over sporten en bewegen mensen met een beperking 2020 (open werving via LinkedIn, Facebook, Twitter, websites, nieuwsberichten en e-mail) (Mulier Instituut).

3.3 Inclusief sporten en bewegen in het algemeen

Naast de eerste gedachten over een inclusieve samenleving is respondenten in de verschillende peilingen gevraagd een omschrijving te geven van waar zij aan denken bij inclusief sporten en bewegen in het algemeen. Hierbij is gekeken naar welke woorden de diverse stakeholders zoal gebruiken en hiervan zijn woordenwolken gemaakt (figuur 3.4).

Figuur 3.4 Associaties met inclusief sporten en bewegen bij buurtsportcoaches, gemeenteambtenaren sport en bewegen, sportbonden, sportverenigingen en regiocoördinatoren aangepast sporten (woorden uit omschrijvingen)*

Buurtsportcoaches (780 woorden, n=104)

Gemeenteambtenaren sport en bewegen (1.769 woorden, n=185)

Bron: Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut).

Bron: VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut).

Sportbonden (452 woorden, n=42)

Sportverenigingen (3.894 woorden, n=453)

Bron: Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut).

Bron: Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut).

Regiocoördinatoren (76 woorden, n=35)

Bron: Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut).

* De meest genoemde woorden zijn in de woordenwolk opgenomen. Uit de omschrijving zijn woorden van vier of minder letters weggelaten.

Opvallend is dat respondenten er in alle groepen stakeholders van uitgaan dat ‘iedereen’ mee kan doen, ongeacht achtergrond. Daarbij wordt veel gedacht gegeven aan mensen met een beperking, maar in de omschrijvingen zien we dat ook andere bevolkingsgroepen worden genoemd. In tekstkader 3.4 staan de ingrediënten die in een samengestelde omschrijving van alle respondenten van de diverse stakeholderpeilingen zouden terugkomen.

Tekstkader 3.4 Ingrediënten inclusief sporten en bewegen (samengesteld uit diverse stakeholderpeilingen)

Sport & bewegen, (met) plezier, welkom (voelen), (voor) iedereen, (kan) meedoen en erbij horen, ongeacht beperking (of andere achtergrond), (op eigen) niveau, passend (bij eigen) mogelijkheden, toegankelijk, aanbod, (bij) vereniging, (zonder) drempels.

Voorbeelden van omschrijvingen van inclusief sporten en bewegen zijn opgenomen in tekstkader 3.5. We zien dat respondenten dikwijls aangeven dat sporten liefst plaatsvindt bij een reguliere sportvereniging, zodat ontmoeting of integratie mogelijk is. Een aantal keer wordt aangegeven dat dit niet altijd mogelijk is gezien de beperking van mensen en dat mensen op eigen niveau of binnen de eigen mogelijkheden moeten kunnen sporten.

Tekstkader 3.5 Voorbeelden van omschrijvingen van inclusief sporten en bewegen (diverse stakeholderpeilingen)

‘Inclusief sporten en bewegen betekent in mijn ogen dat sport en bewegen voor iedereen toegankelijk is. Kwetsbare groepen worden betrokken en barrières om te gaan bewegen worden weggehaald. Om dit te realiseren is er samenwerking nodig van verenigingen, gemeenten en organisaties.’ (buurtsportcoach)

‘Dat iedereen met plezier aan zijn favoriete sport- en beweegactiviteit kan deelnemen ongeacht: leeftijd, afkomst, religie, seksuele geaardheid en met of zonder beperking.’ (buurtsportcoach)

Bron: Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut).

‘Aan sterke verenigingen die fungeren als 'open clubs' waar passend aanbod voor alle inwoners wordt georganiseerd.’ (gemeente)

‘Dan denk ik aan een samenleving waarin iedereen actief kan deelnemen, ongeacht leeftijd, geslacht, geaardheid, afkomst, wel of geen fysieke beperkingen, wel of geen geestelijke beperking en waarvoor (idealiter) ook iedere commerciële sportaanbieder, (sport) verenigingen en openbare ruimte ingericht zijn.’ (gemeente)

‘Kijken naar kwaliteiten in plaats van beperkingen, niet hoeven passen in een standaard keurslijf. Hiervoor is bij de verenigingen een omslag nodig in denken van prestatie denken naar inclusiviteit. ouderen en mensen met beperkingen kunnen aansluiten bij bestaand aanbod waardoor algehele gezondheid en aangaan contacten wordt bevorderd.’ (gemeente)

Bron: VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut).

'Het sport of het bewegingsaanbod is zo ingericht dat iedereen, ongeacht wie je bent of wat je kan, kan deelnemen. Het liefst in regulier aanbod (al dan niet met aanpassingen) zodat het bewegingsaanbod of sport bijdraagt aan de integratie van de doelgroep.' (sportbond)

'Iedereen moet kunnen sporten en bewegen in zijn omgeving. Waarbij iedereen zich ook veilig voelt. En voor iedereen een trainer/coach/begeleider is die opgeleid is! Iedereen moet plezier kunnen ervaren.' (sportbond)

Bron: Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut).

'Sporten en socialiseren voor iedereen, waarbij de spelregel is: Gewoon wat gewoon kan, speciaal wat speciaal moet.' (sportvereniging)

'Iedereen moet zich welkom kunnen voelen op onze vereniging, ongeacht zijn of haar achtergrond. Binnen de vereniging moet geen enkele persoon zich onveilig voelen. Hier moet een bestuur voor zorgen doordat beleid wordt nageleefd en contactpersonen en vertrouwenspersonen beschikbaar zijn in geval er zich een onprettige of onveilige situatie voordoet.' (sportvereniging)

Bron: Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut).

'Het zou mooi zijn als iedereen kan sporten ongeacht zijn of haar beperking. Indien iemand met een beperking bij regulier sportaanbod kan meekomen, dan is dat super goed! Maar wanneer iemand met een beperking speciaal sportaanbod nodig heeft dan is dat ook goed.' (regiocoördinator)

'Sport voor mensen met en zonder beperking waar mogelijk. Ik besef dat dit voor een aantal doelgroepen moeilijk of onmogelijk is en dat clubs hierin begeleid, gestimuleerd en voorgelicht moeten worden.' (regiocoördinator)

'Dat iedereen moet kunnen sporten en bewegen in de buurt. Regulier waar dat kan, aangepast waar dat nodig is. Drempels zo laag mogelijk maken voor mensen voor wie de stap om te bewegen groot is.' (regiocoördinator)

'Sport en bewegen voor iedereen ongeacht geaardheid, achtergrond, sociaaleconomische status of beperking. Daar waar mogelijk binnen regulier aanbod met eventuele extra ondersteuning en waar nodig eventueel in apart aanbod, maar wel ingebed bij een vereniging, sportaanbieder of andere organisatie.' (regiocoördinator)

Bron: Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut).

Doelgroep

In de verschillende stakeholderpeilingen is gevraagd welke doelgroepen de respondenten associëren met inclusief sporten en bewegen. Mensen met beperkingen of gehandicapten zijn de groep waar respondenten het meest aan denken. Zij noemen hierbij dikwijls verschillende soorten beperkingen of aandoeningen, zoals een verstandelijke beperking, lichamelijke beperking, chronische aandoening of gedragsaandoening, en ze gebruiken daarvoor diverse termen.

De gemeenteambtenaren sport en bewegen denken daarnaast aan ouderen, mensen in armoede of mensen in diverse leeftijdsgroepen (Gutter & Van Lindert, 2020, figuur 3.5). Buurtsportcoaches en sportbonden

het eigen lichaam, vervoer en financiën. Een geïnterviewde denkt dat sporten en bewegen mensen met een beperking beter in staat kan stellen om drempels te overwinnen. Een andere geïnterviewde benadrukt het belang van belemmeringen weghalen voor alle mensen met een beperking, niet alleen de mensen die een Paralympische tak van sport beoefenen. Een geïnterviewde vindt dat sporten bij een aparte vereniging voor mensen met een beperking inclusie belemmert, omdat dan geen ontmoetingen tussen mensen met en zonder beperking plaatsvinden.

Toegankelijkheid

Veel geïnterviewden noemen toegankelijkheid een belangrijk aspect van inclusief sporten en bewegen. Hiermee bedoelen ze fysieke toegankelijkheid (bijv. drempels weghalen), maar ook sociale toegankelijkheid. Als het gaat om de fysieke toegankelijkheid, geeft een geïnterviewde aan dat het belangrijk is om rekening te houden met alle doelgroepen en dus breder te denken dan iemand in een rolstoel. Hierbij valt te denken aan de toegankelijkheid van de communicatie voor mensen met een zintuigelijke beperking.

Bij sociale toegankelijkheid wordt gesproken over gastvrijheid en dat mensen zich welkom en veilig voelen. Een geïnterviewde denkt dat mensen zich sneller welkom voelen als de sportaanbieder open staat om zich te verdiepen in de mensen die binnenkomen en bereid is om dingen iets aan te passen zodat mensen makkelijker mee kunnen doen. Bij het bedenken van oplossingen is het van belang om dit samen te doen met de persoon. Deze geïnterviewde is van mening dat een accommodatie fysiek helemaal toegankelijk kan zijn, maar als mensen zich niet welkom of op hun gemak voelen, komen ze niet.

Complex

Een aantal geïnterviewden vindt inclusief sporten en bewegen complex. Omdat het om een brede groep mensen (iedereen) gaat, kan je bijvoorbeeld mensen onbewust uitsluiten. Een sportaanbieder kan denken toegankelijk te zijn, maar heeft wellicht (onbewust) geen rekening gehouden met een bepaalde doelgroep, waardoor die doelgroep zich onwelkom voelt.

Daarnaast vinden de geïnterviewden dat er soms verwarring is tussen de termen 'integratie' en 'inclusie'. Deze termen worden door elkaar gebruikt, maar betekenen niet hetzelfde. Ze benadrukken dat de wensen van bepaalde doelgroepen of stakeholders kunnen botsen, waardoor inclusie complexer wordt. Daarnaast kan de competitieve insteek van de sport, volgens de geïnterviewden, inclusie complexer maken, omdat een sporter niet altijd geduld/begrip zou kunnen hebben voor een persoon met minder mogelijkheden.

Twee geïnterviewden geven aan dat binnen de sport impliciete normen en waarden gelden die inclusief sporten en bewegen in de weg kunnen staan.

'[De beperking] beperkt je soms ook in het meekomen met de anderen [in sport]. En aan de ene kant zeggen we je moet juist het geduld hebben om [de persoon met een beperking] ook mee te nemen. Maar in de sport is nu eenmaal ook zo dat het een competitie is en dat je ingedeeld wordt op niveaus. Ik vind het ontzettend ingewikkeld.'

Door de complexiteit denken de geïnterviewden dat het veel tijd gaat kosten om sporten en bewegen inclusief te maken. Een geïnterviewde wil idealiter de sportaanbieders niets opleggen, maar ze meer inzicht geven in hoe ze mensen onbewust uitsluiten. Volgens deze geïnterviewde ligt de verantwoordelijkheid om de verenigingen te helpen bij de sportbonden.

Sportsetting

Als het gaat om het verband waarin inclusief sporten en bewegen plaatsvindt, hebben de geïnterviewden het vooral over de georganiseerde sportsector, bijvoorbeeld sportverenigingen. Een aantal noemt andere

verbanden, zoals informele groepen, thuis sporten en commerciële aanbieders, als settings waarin inclusief sporten en bewegen kan plaatsvinden. Keuzevrijheid van de doelgroep hoort hierbij. Bij inclusief sporten en bewegen moet iemand de keuze kunnen maken in welk verband hij/zij wil en kan sporten. Toch geeft een aantal geïnterviewden aan dat sporten bij een aparte vereniging (bijv. alleen voor mensen met een beperking) onwenselijk is, omdat er geen sociaal contact is tussen mensen met en zonder beperking, wat volgens hen niet bevorderlijk is voor inclusie.

3.4 Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

In de interviews met experts en in de verschillende stakeholderpeilingen zijn vervolgvragen gesteld specifiek over inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Hieronder gaan we in op de betekenis die respondenten geven aan inclusie voor deze groep. Aan de experts is gevraagd welk beeld zij hebben van de doelgroep. In de verschillende stakeholderpeilingen is dit niet gevraagd, maar is gevraagd in hoeverre ze zich met beleid en activiteiten inzetten voor verschillende groepen mensen met een beperking (zie hoofdstuk 2). We gaan verder in op resultaten van een peiling onder de algemene bevolking over de houding ten aanzien van sport voor mensen met een beperking (Van Lindert & De Jonge, 2020).

Beeld van mensen met een beperking

Zoals we bespraken in de inleiding van dit hoofdstuk, kan het beeld dat in de samenleving bestaat van mensen met een beperking de positie van deze mensen in de maatschappij beïnvloeden. Veel mensen denken bij mensen met een beperking al gauw aan mensen met mobiliteitsproblemen (rolstoel of amputatie), aan mensen met het syndroom van Down of aan mensen met een zichtbaar hulpmiddel (zoals een blindengeleidenstok). Bij deze mensen is de beperking zichtbaar. Bij een grote groep mensen is de beperking echter niet (meteen) zichtbaar, waardoor zij mogelijk over het hoofd worden gezien (Von Heijden-Brinkman et al., 2013).

Dit wordt ondersteund door de resultaten uit de NSO-peiling onder de algemene bevolking in 2020, waarin de respondenten zijn gevraagd naar hun eerste associatie met het woord 'handicap'. Het gaat vooral om motorische beperkingen (mensen die een hulpmiddel gebruiken of met missende ledenmaten) en mentale beperkingen. Hierbij worden mensen met een verstandelijke beperking en/of het syndroom van Down vaak uitgelicht. Respondenten noemen ook verschillende chronische aandoeningen. Enkele respondenten noemen gedrags- of psychische problemen. Opvallend is dat de meeste respondenten aan meerdere soorten beperkingen denken. Een deel geeft aan dat de groep mensen met een beperking ontzettend divers is (Peiling Nationaal Sport Onderzoek, voorjaar 2020).

De geïnterviewden denken aan verschillende aspecten als het gaat om het beeld van mensen met een beperking, zoals:

- *Soort beperking.* De geïnterviewden denken allemaal aan mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking of chronische aandoening. Enkele geïnterviewden maken een onderscheid naar lichte en matige verstandelijke beperking. Sommige geïnterviewden maken onderscheid tussen mensen met een zichtbare en onzichtbare beperking. Volgens deze geïnterviewden worden de onzichtbare beperkingen weleens vergeten. De meningen over de doelgroepen mensen met een gedragsprobleem of psychische stoornis lopen uiteen. Sommige geïnterviewden vinden wel dat deze mensen tot de doelgroep horen, hoewel ze nu soms worden vergeten. Andere geïnterviewden geven aan dat deze groepen wel aandacht verdienen, maar ze vinden ze niet tot de doelgroep van inclusief sporten voor mensen met een beperking horen omdat ze in het reguliere aanbod mee kunnen doen. Een geïnterviewde wil mensen liever niet in hokjes plaatsen op basis van hun beperkingen, maar geeft aan dat dit wel nodig is voor beleid en onderzoek.

- *Belemmeringen die mensen met een beperking ervaren.* Twee geïnterviewden associëren belemmeringen bij het sporten en bewegen met mensen met een beperking. Hierbij gaat het om fysieke of psychosociale belemmeringen die de persoon zelf niet kan oplossen.
- *Wel of geen gebruik van hulpmiddelen.* Een indeling op basis van hulpmiddelen komt naar voren in vier interviews. De geïnterviewden denken dat mensen met een beperking vaak met hulpmiddelen geassocieerd worden. Hierbij gaat het vooral om rolstoelen en protheses.
- *Wel of geen aanpassingen bij het sporten en bewegen.* Bij twee geïnterviewden horen aanpassingen tot het beeld van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Hierbij valt te denken aan sporthulpmiddelen, toegankelijkheid van de accommodatie of extra begeleiding.
- *De waarde van sport.* Drie geïnterviewden benoemen de waarde die sport kan hebben voor mensen met een beperking als het onderdeel van hun leven wordt. Een geïnterviewde geeft aan dat sport van waarde kan zijn voor mensen voor wie werk of school lastig is. Sport kan een uitlaatklep zijn of iets waar ze goed in zijn. Een andere geïnterviewde geeft aan dat sport bij kan dragen aan de zelfredzaamheid van een persoon met een beperking en dat dit zich naar andere delen van het leven kan vertalen.

Betekenis inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

In de online vragenlijsten is aan de stakeholders een aantal stellingen voorgelegd over inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Deze stellingen zijn geformuleerd op basis van uitspraken van experts in de interviews en gedachten in de literatuur over inclusie en inclusief sporten en bewegen. We zijn ons bewust van het feit dat in de stellingen al deels bepaalde waarden of normen verscholen liggen en deze sturend kunnen zijn. Daarom hebben we respondenten in de interviews en peilingen allereerst gevraagd hun eigen beelden te verwoorden (met open vragen) en daarna pas de stellingen voorgelegd.

In deze paragraaf verwerken we resultaten van een peiling onder de algemene bevolking over de houding ten aanzien van sporten en bewegen voor mensen met een beperking (Van Lindert & De Jonge, 2020) en een peiling onder actieve mensen met een beperking (De Jonge & Van Lindert, 2020).

Samenwerking stakeholders

Stakeholders kregen een stelling voorgelegd over samenwerking met partijen in het veld bij inclusief sporten en bewegen. Beleidsmedewerkers sport van gemeenten kregen de volgende stelling voorgelegd: *‘Het lukt goed om collega’s van andere beleidsdomeinen te betrekken bij de ontwikkeling van beleid en activiteiten over inclusief sporten en bewegen’*. Iets meer dan de helft (52%) is het hiermee eens. Nog eens 11 procent is het hier volledig mee eens. Een kwart (25%) is het niet eens of oneens met deze stelling (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020).

Regiocoördinatoren zijn ook positief over de samenwerking. 71 procent is het (volledig) eens met de stelling *‘Het lukt goed om lokale/regionale partners te betrekken bij de ontwikkeling van beleid en activiteiten over inclusief sporten en bewegen’*. Slechts 9 procent is het hiermee (volledig) oneens (De Jonge et al., 2021).

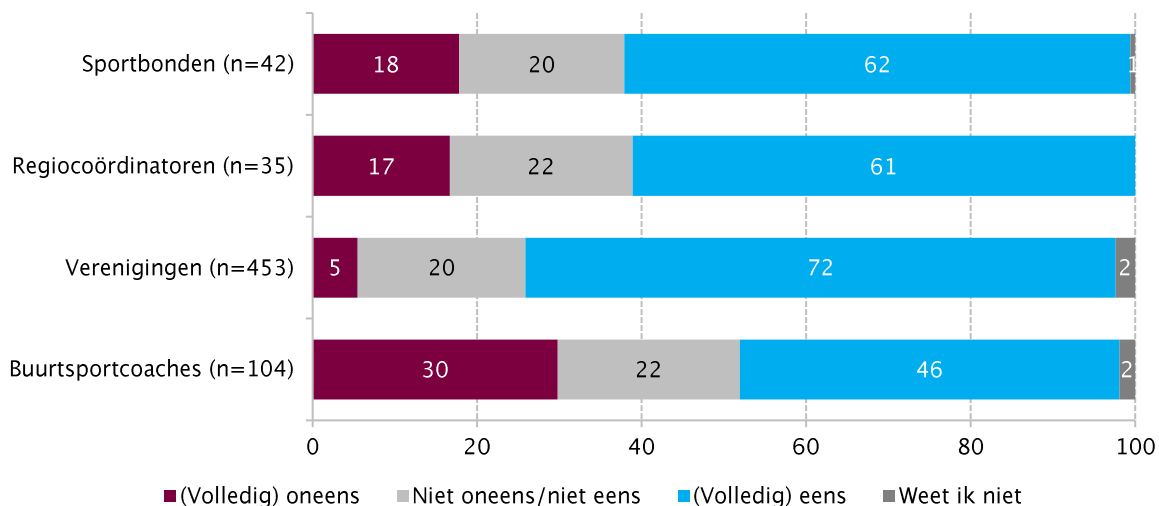
Buurtsportcoaches zijn iets minder positief over de samenwerking. 42 is het (volledig) eens met de stelling *‘Het lukt goed om lokale partners te betrekken bij de ontwikkeling van beleid en activiteiten over inclusief sporten en bewegen’*. 18 procent is het (volledig) oneens met deze stelling (Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020).

Algemene houding

Sportbonden, regiocoördinatoren, sportverenigingen en buurtsportcoaches zijn gevraagd naar hun mening over de stelling *‘Iedere sport- of beweegaanbieder moet zich openstellen voor mensen met een*

beperking'. De meeste respondenten in de verschillende peilingen zijn het hier (volledig) mee eens (figuur 3.6). De buurtsportcoaches zijn iets terughoudender.

Figuur 3.6 Mate waarin stakeholders het eens zijn met de stelling 'Iedere sport- of beweegaanbieder moet zich openstellen voor mensen met een beperking' (in procenten)

Bron: Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut); Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut); Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut); Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut).

Tegelijkertijd vinden de buurtsportcoaches het over het algemeen onbegrijpelijk dat sport- en beweegaanbieders mensen met een beperking weigeren. Dit geldt ook voor de sportbonden en gemeenten. Deze stakeholders moesten aangeven in hoeverre zij het eens waren met de stelling *'Het is begrijpelijk als ambitieuze sport- en beweegaanbieders mensen met een beperking weigeren'*. 76 procent van de beleidsmedewerkers, 83 procent van de sportbonden en 69 procent van de buurtsportcoaches is het (volledig) oneens met deze stelling (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020; Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020; Gutter et al., 2021).

Bijna twee derde van de buurtsportcoaches (62%) en beleidsmedewerkers (64%) vindt dat sport- en beweegaanbieders open moeten staan voor mensen met een beperking, ook al zijn er geen mensen met een beperking in de omgeving. Deze twee groepen stakeholders kregen deze stelling voorgelegd: *'Als er geen mensen met een beperking in de omgeving zijn, hoeft een sport- of beweegaanbieder niet open te staan voor mensen met een beperking'*. 12 procent van de buurtsportcoaches en 10 procent van de beleidsmedewerkers is het (volledig) eens met deze stelling en vindt het dus niet noodzakelijk dat de sport- en beweegaanbieders voor iedereen openstaan (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020; Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020).

Uit een peiling onder de algemene bevolking blijkt dat de Nederlandse bevolking merendeels positief staat tegenover sporten door mensen met een beperking. Net als in 2012, zijn in 2020 negen op de tien Nederlanders (16-79 jaar) van mening dat *'iedereen, dus ook mensen met een handicap, moet kunnen sporten en bewegen'* (Van Lindert & De Jonge, 2020).

Daarnaast vinden ze het belangrijk dat mensen met een beperking overal toegang hebben. De meerderheid (81%) is het (volledig) eens met de stelling *'Alle sportaccommodaties moeten toegankelijk zijn voor mensen met een handicap'*. Ze leggen de verantwoordelijkheid bij de sportaanbieders: bijna drie kwart van de algemene bevolking (73%) is het (volledig) eens met de stelling *'Ik vind dat*

sportverenigingen of sportscholen alles in het werk moeten stellen om mensen met een handicap als lid/deelnemer op te nemen' (Van Lindert & de Jonge, 2020).

Beleidsmedewerkers zijn verdeeld over de wettelijke taken van de gemeente als het gaat om inclusief sporten en bewegen. De beleidsmedewerkers kregen de volgende stelling voorgelegd: *'Het is een wettelijke taak van de gemeente om inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking mogelijk te maken'*. 25 procent is het (volledig) oneens met deze stelling. 22 procent is het er niet mee eens of oneens en 46 procent is het er (volledig) mee eens (Gutter & Van Lindert, 2020a).

Mensen met een beperking zijn gevraagd naar de algemene houding ten aanzien van sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Uit de eerder genoemde peiling onder actieve mensen met een beperking in 2020 blijkt dat ongeveer de helft van de actieve mensen met een beperking of chronische aandoening denkt dat mensen niet weten hoe ze met zijn of haar beperking moeten omgaan bij het bewegen of sporten.

Deze groep denkt genuanceerd over hoe de algemene bevolking denkt over het sporten en bewegen voor en door mensen met een beperking (Van Lindert & de Jonge 2020). De meerderheid van de actieve mensen met een beperking denkt dat de samenleving hier positief tot neutraal tegenaan kijkt. Zij lichten dit toe met ervaringsverhalen. Ze geven daarbij aan dat de samenleving sport voor mensen met een beperking normaal of bijzonder vindt. Een klein deel van de respondenten denkt dat de samenleving een negatieve houding heeft. Zij noemen bijvoorbeeld dat zij als apart of zielig worden gezien of dat mensen neerkijken op het niveau van de sport door mensen met een beperking.

Daarnaast geeft bijna de helft van de respondenten aan dat ze ooit het gevoel hebben gehad dat ze vanwege hun beperking buiten werden gesloten bij het bewegen of sporten. Minder dan de helft geeft aan zich overal welkom te voelen als hij of zij gaat sporten en bewegen.

Bewustwording

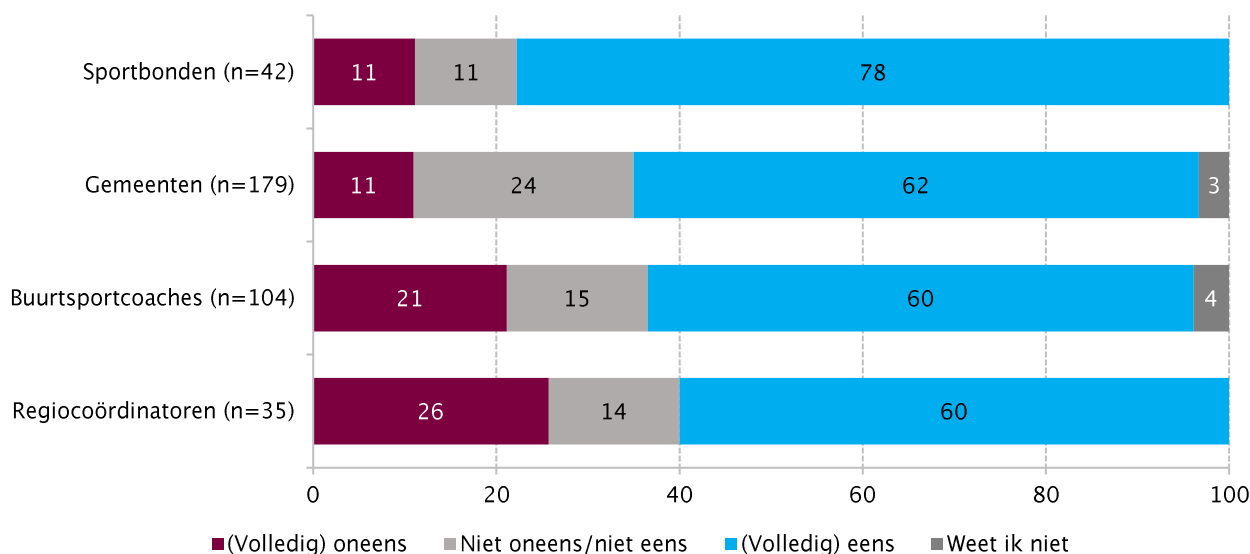
De meerderheid van de buurtsportcoaches en beleidsmedewerkers vindt dat de bewustwording over het belang van sporten en bewegen voor mensen met een beperking is toegenomen. 72 procent van de buurtsportcoaches en 86 procent van de beleidsmedewerkers is het (volledig) eens met de stelling *'De bewustwording over het belang van sporten en bewegen voor mensen met een beperking is bij sport- en beweegaanbieders in de gemeente de afgelopen vijf jaar toegenomen'* (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020; Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020).

Volgens de algemene bevolking kan het nog beter. Een deel is van mening dat de media onvoldoende aandacht besteedt aan sport voor mensen met een beperking. Uit een peiling onder de algemene bevolking blijkt dat in 2020 meer dan de helft (53%) het (volledig) eens is met de stelling *'de media besteden te weinig aandacht aan gehandicaptensport(ers)'* (Van Lindert & De Jonge, 2020).

Ontmoeting

De meerderheid van de stakeholders vindt interactie tussen mensen met en zonder beperking een belangrijk onderdeel van inclusie (figuur 3.7). Toch vindt ongeveer een kwart van de regiocoördinatoren en een vijfde van de buurtsportcoaches de interactie niet essentieel voor inclusie.

Figuur 3.7 Mate waarin stakeholders het eens zijn met de stelling ‘Er is pas sprake van inclusie als mensen met en zonder beperking elkaar ontmoeten bij een sport- en beweegaanbieder’ (in procenten)

Bron: Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut); Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut); VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut); Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut).

Daarnaast is de stelling ‘als een sportaanbieder leden met en zonder een beperking heeft, maar die leden nooit met elkaar in contact komen is geen sprake van inclusie’ aan beleidsmedewerkers en buurtsportcoaches voorgelegd. Over deze stelling zijn de stakeholders verdeeld. 20 procent van de beleidsmedewerkers en 28 procent van de buurtsportcoaches is het hiermee (volledig) oneens. Wellicht verstaan ze verschillende dingen onder ‘in contact komen’ en ‘ontmoeting’. 52 procent van de beleidsmedewerkers en 40 procent van de buurtsportcoaches is het hiermee (volledig) eens. Nog eens 25 procent van de beleidsmedewerkers en buurtsportcoaches is het niet oneens maar ook niet eens met deze stelling (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020; Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020).

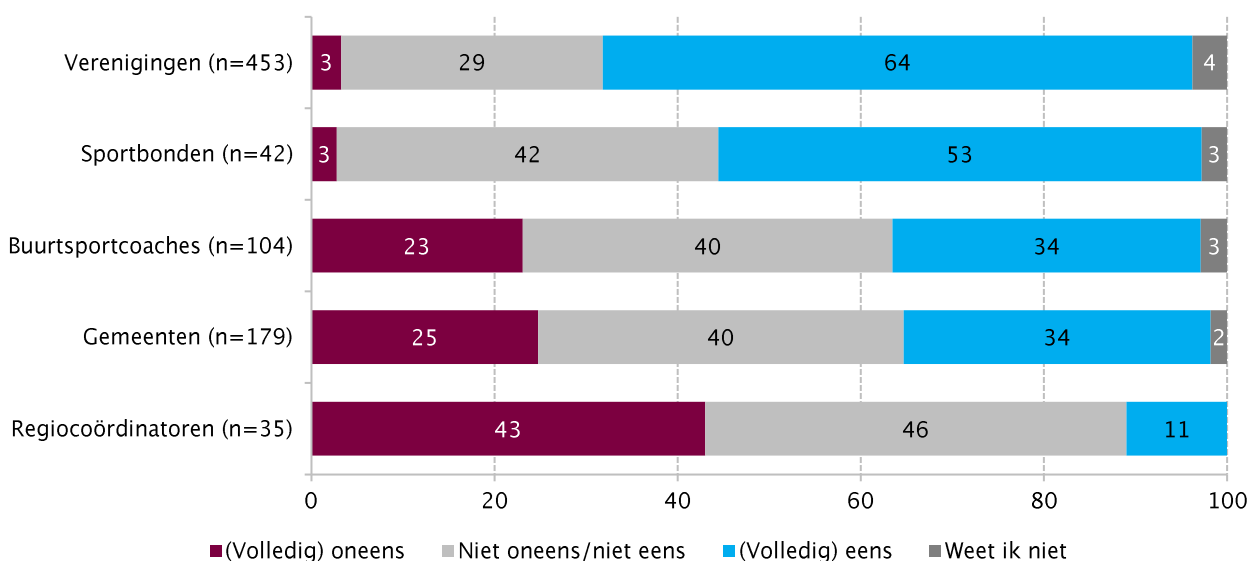
Een ruime meerderheid van de actieve mensen met een beperking of chronische aandoening vindt het (heel) belangrijk dat mensen met en zonder beperking elkaar ontmoeten tijdens, voor en na sportieve activiteiten. Volgens deze respondenten draagt ontmoeting bij aan een beter begrip en betere beeldvorming van mensen met een beperking (De Jonge & Van Lindert, 2020). Van de algemene Nederlandse bevolking vindt 84 procent het belangrijk dat mensen met en zonder handicap elkaar (kunnen) ontmoeten in de sport (Van Lindert & De Jonge, 2020).

Ontmoeting zou er eventueel voor kunnen zorgen dat mensen zonder beperking leren om op een ‘normale’ manier met mensen met een beperking om te gaan. Dit zou bijdragen aan het gevoel van erbij horen. Nederlanders ervaren enige handelingsverlegenheid in de omgang met mensen met een beperking. Een vijfde (22%) is het (helemaal) eens met de stelling ‘Ik weet niet goed wat ik wel of niet kan zeggen of doen in de omgang met andere sporters/leden met een handicap’ (Van Lindert & De Jonge, 2020). Dit is terug te zien in de meningen van actieve mensen met een beperking. Ongeveer de helft van de actieve mensen met een beperking of chronische aandoening denkt dat mensen niet weten hoe ze met zijn of haar beperking moeten omgaan bij het bewegen of sporten (De Jonge & Van Lindert, 2020).

Wel of niet samen sporten

Een manier om ontmoeting te creëren is door samen te sporten. Meer dan de helft van de sportverenigingen en sportbonden is het (volledig) eens met de stelling 'Mensen met een beperking moeten bij dezelfde aanbieder of vereniging sporten als mensen zonder een beperking' (figuur 3.8). Gemeenteambtenaren sport en bewegen en buurtsportcoaches zijn iets terughoudender en slechts 11 procent van de regiocoördinatoren is het met deze stelling (volledig) eens. Dit laat zien dat de stakeholders verdeeld zijn over hoe belangrijk het is dat mensen met en zonder beperking bij dezelfde aanbieder sporten.

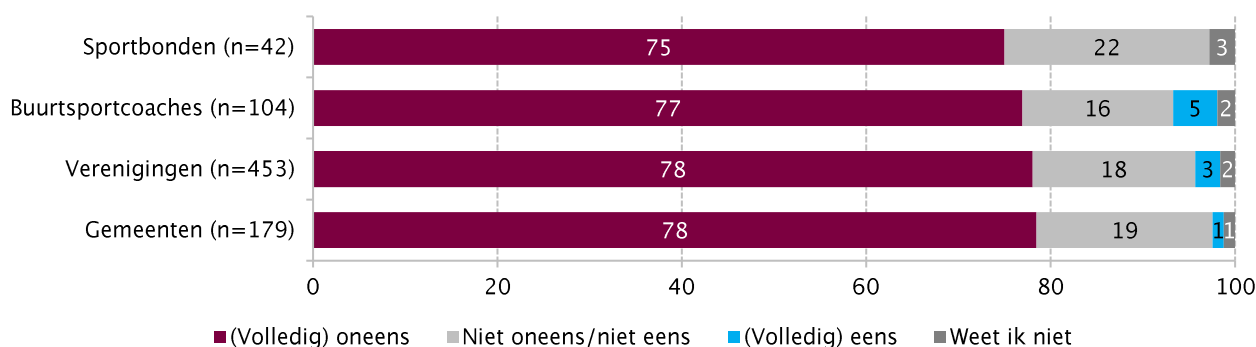
Figuur 3.8 Mate waarin stakeholders het eens zijn met de stelling 'Mensen met een beperking moeten bij dezelfde aanbieder of vereniging sporten als mensen zonder een beperking' (in procenten)

Bron: Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut); Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut); Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut); VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut); Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut).

Een meerderheid van de gemeenteambtenaren sport en bewegen, de sportverenigingen, de buurtsportcoaches en de sportbonden is het (volledig) oneens met de stelling 'Mensen met een beperking kunnen niet samen met mensen zonder een beperking sporten' (figuur 3.9). Samengenomen met de resultaten van de vorige stelling lijkt het erop dat de stakeholders denken dat mensen met en zonder beperking wel bij dezelfde aanbieder kunnen sporten, maar niet per se samen in een groep.

Figuur 3.9 Mate waarin stakeholders het eens zijn met de stelling ‘Mensen met een beperking kunnen niet samen met mensen zonder een beperking sporten’ (in procenten)

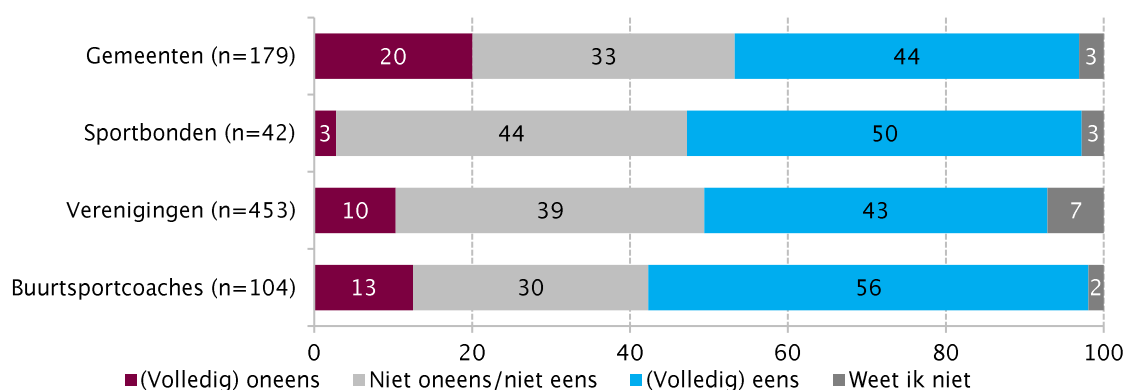
Bron: Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut); Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut); VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut); Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut).

Uit een peiling onder de algemene Nederlandse bevolking komt naar voren dat de meerderheid (88%) van de Nederlanders er (zeer) positief tegenover staat dat een kind of volwassene met een handicap actief wordt bij de sportvereniging of sportschool waar hij of zij actief is. Nederlanders staan in 2020 positiever tegenover samen sporten met mensen met een beperking dan in 2012. In 2020 kan ruim de helft van de Nederlanders zich voorstellen dat ze samen met mensen met een handicap gaan sporten. In 2012 was dit 43 procent. Daarnaast zijn Nederlanders vergeleken met 2012 meer bereid zich in te zetten voor mensen met een beperking, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk of door een sportmaatje te zijn. Betrokkenheid bij mensen met een beperking, hoge sportdeelname en lidmaatschap van een sportvereniging blijken van invloed te zijn op deze bereidheid (Van Lindert & De Jonge, 2020).

Wel of geen speciaal aanbod

De stakeholders zijn verdeeld over of er wel of geen speciaal sport- en beweegaanbod gecreëerd moet worden voor mensen met een beperking (figuur 3.10). Ongeveer de helft is het eens met de stelling dat speciaal aanbod moet worden gecreëerd. Ongeveer een derde is het hier niet mee eens, maar ook niet mee oneens.

Figuur 3.10 Mate waarin stakeholders het eens zijn met de stelling ‘Er moet speciaal sport- en beweegaanbod worden gecreëerd voor mensen met een beperking’ (in procenten)

Bron: VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut); Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut); Peiling Verenigingspanel, zomer 2020 (Mulier Instituut); Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut).

Tegelijkertijd is 27 procent van de buurtsportcoaches, 33 procent van de sportbonden en 30 procent van de beleidsmedewerkers is het (volledig) eens met de stelling ‘Sport- en beweegaanbod dat voor iedereen geschikt is, is niet haalbaar’. 38 procent van de beleidsmedewerkers, 42 procent van de sportbonden en 48 procent van de buurtsportcoaches is het met deze stelling (volledig) oneens (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020; Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020; Gutter et al., 2021).

Gastvrijheid

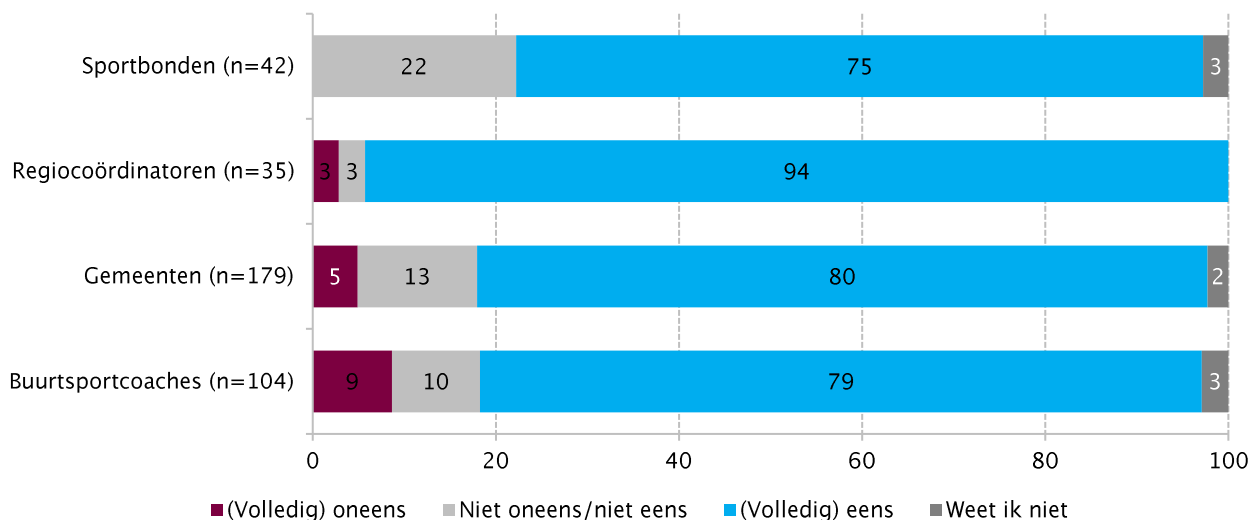
Sportbonden, buurtsportcoaches en beleidsmedewerkers zijn gevraagd naar hun mening over de rol van gastvrijheid in een inclusieve sport- en bewegomgeving. Ze kregen de volgende stelling voorgelegd: ‘Gastvrijheid is belangrijker voor een inclusieve sport- en bewegomgeving dan een toegankelijke accommodatie’. Bij de buurtsportcoaches zijn de meningen verdeeld. 37 procent is het (volledig) eens met deze stelling, 30 procent is het er niet mee eens of oneens en 31 procent is het er (volledig) mee oneens (Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020).

De sportbonden en beleidsmedewerkers zijn er iets meer van overtuigd. Bijna de helft (47 procent) van de sportbonden is het met deze stelling (volledig) eens (Gutter et al., 2021). Dat geldt ook voor 39 procent van de beleidsmedewerkers (peiling VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020). 11 procent van de sportbonden en 16 procent van de beleidsmedewerkers is het met deze stelling (volledig) oneens.

Autonomie

We zien dat de meeste buurtsportcoaches, gemeenten, regiocoördinatoren en sportbonden denken dat de mogelijkheid om eigen wensen te vervullen en/of aan eigen behoeften te kunnen voldoen essentieel is voor een inclusieve sport- en bewegomgeving (figuur 3.11).

Figuur 3.11 Mate waarin stakeholders het (volledig) eens zijn met de stelling ‘Een inclusieve sport- en bewegomgeving is bereikt als iedereen zijn of haar eigen wensen kan vervullen en/of aan zijn of haar behoeften kan voldoen’ (in procenten)

Bron: Onderzoek aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen, zomer 2020 (Mulier Instituut); Online vragenlijst regiocoördinatoren, najaar 2020 (Mulier Instituut); VSG Gemeentepanel, voorjaar 2020 (Mulier Instituut); Peiling Buurtsportcoachpanel, april 2020 (Mulier Instituut).

Principes volgens experts

De geïnterviewde experts zijn gevraagd naar de betekenis van inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Aan de antwoorden van de geïnterviewden is te zien dat inclusief sporten en bewegen volgens hen om een aantal principes draait:

- Iedereen moet kunnen sporten en bewegen op een manier die bij hem/haar past.
- Mensen moeten keuzevrijheid hebben bij het sporten en bewegen.
- Mensen met een beperking moeten gelijk worden behandeld als mensen zonder beperking.
- Mensen met een beperking hebben zoveel mogelijk eigen regie en ontvangen ondersteuning waar nodig.
- Sporten en bewegen voor mensen met een beperking wordt normaal en niet meer als bijzonder gezien.

De geïnterviewden vinden dat inclusief sporten bewegen (voor mensen met een beperking) een spectrum aan mogelijkheden kent. De geïnterviewden zijn gevraagd om de plaatjes uit figuur 3.1 toe te passen op sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Aan de ene kant staat 'inclusie' en aan de andere kant 'exclusie' (figuur 3.1). De geïnterviewden verschillen in hun ideeën over wat onder 'inclusie' valt. De meeste geïnterviewden beschouwen samen sporten met mensen zonder beperking als inclusie. Hierbij wordt benadrukt dat het belangrijk is dat de sporters met en zonder beperking op hetzelfde niveau zitten.

Een geïnterviewde vindt dat samen sporten bij sommige takken van sport haalbaarder is dan bij andere. Anderen denken dat sporten in een apart team binnen een reguliere vereniging inclusief is, omdat mensen met een beperking zo het gevoel kunnen hebben onderdeel te zijn van de vereniging (zelfde tenues, doen mee aan competities, enz.). Enkelen vinden dat het sporten bij een aparte vereniging onder inclusief valt omdat dat wellicht een wens is vanuit de doelgroep. Een aantal geïnterviewden zegt dat het niet haalbaar of wenselijk is dat iedereen samen gaat sporten.

Een aantal geïnterviewden maakt een onderscheid tussen integratie en inclusie. Hierbij geven ze aan dat van integratie sprake is wanneer een reguliere vereniging een team/groep opzet voor mensen met een beperking. Het kan zijn dat deze groep niet op een gelijke manier wordt behandeld als de andere groepen en dat deze groep zich geen onderdeel voelt van de club. Oorzaken kunnen zijn dat ze niet op dezelfde locatie sporten, elkaar niet tegenkomen, geen opgeleide trainers hebben, geen tenues hebben, geen vrijwilligerswerk voor de club doen, enzovoort. Bij inclusie zijn de mensen met een beperking, al sporten ze in een apart team, idealiter gelijk aan de mensen zonder beperking.

Een deel van de geïnterviewden vindt categorale verenigingen niet bij inclusief sporten en bewegen horen. Tegelijkertijd geeft een aantal aan dat mensen met een beperking apart moeten kunnen sporten als zij dat willen. Zij hebben het recht zich te verenigen met wie ze willen en te kiezen hoe ze willen sporten. Toch vinden de geïnterviewden het wenselijker dat mensen met een beperking bij het regulier aanbod sporten, omdat ze daarmee in contact komen met mensen zonder beperking.

Enkele geïnterviewden denken dat categorale verenigingen onder inclusief sporten vallen mits dat echt is wat die mensen willen. Als zo'n club ontstaat omdat ze niet welkom zijn bij een reguliere aanbieder, is het problematisch. Als de mensen met een beperking overal welkom zijn en alsnog besluiten om een eigen club te vormen, is dat prima.

Het lijkt erop dat de aanname van de geïnterviewden is dat mensen hun eigen vereniging starten omdat ze niet welkom zijn bij regulier aanbod. Een geïnterviewde geeft aan dat mensen, als ze bij een reguliere aanbieder sporten, profijt hebben van de kwaliteit van de bestaande infrastructuur (kader, accommodaties). Als ze dat niet willen, is het volgens deze geïnterviewde belangrijk om verschillende kwalitatief goede opties te bieden, zodat mensen aanbod kunnen kiezen dat bij hen past.

Opvallend is dat een geïnterviewde van mening is dat de uitwerking van inclusief sporten en bewegen afhankelijk is van de doelgroep. Het zou volgens deze geïnterviewde discriminerend zijn om aparte teams op te richten op basis van afkomst of seksuele geaardheid, maar prima (en inclusief) om dit te doen voor mensen met een beperking.

Volgens de geïnterviewden betekent exclusie dat mensen met een beperking geweigerd worden als ze ergens willen gaan sporten en bewegen. Dit kan zowel fysiek als sociaal zijn. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat exclusie inherent is aan sport, vanwege het competitieve aspect van sport. Dit speelt extra in de topsport. Zo moeten sporters met een beperking aan het classificatiesysteem voldoen als ze op Paralympisch niveau willen sporten. Dit betekent dat een sporter kan worden uitgesloten van deelname als deze niet voldoet aan de geldende richtlijnen voor de betreffende tak van sport. De classificatie van beperkingen vindt plaats op medische gronden in combinatie met sport-specifieke vereisten.

De meeste geïnterviewden staan redelijk positief tegenover de huidige situatie in Nederland met betrekking tot inclusief sporten en bewegen maar denken dat er ruimte voor verbetering is. In Nederland is het hele spectrum aanwezig - mensen met en zonder beperking sporten/bewegen samen, in aparte groepen/teams en zelfs bij aparte aanbieders. Volgens de geïnterviewden zijn er veel initiatieven en activiteiten in Nederland om inclusief sporten en bewegen te realiseren en houden veel partijen zich hiermee bezig. Toch zien ze dat sommige sportaanbieders het moeilijk vinden om de doelgroep goed te bedienen en dat sporters met een beperking niet altijd gelijk worden behandeld aan sporters zonder beperking. Ze worden bijvoorbeeld niet uitgenodigd voor een feestje op de club.

Enkele geïnterviewden geven aan dat het gesprek over inclusief sporten en bewegen momenteel gevoerd wordt door beleidsmakers en organisaties, niet door de mensen waar het om gaat. Volgens deze geïnterviewden moet dat anders.

Randvoorwaarden inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

De geïnterviewden geven aan dat een aantal aspecten belangrijk is om inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking te realiseren. Als we de resultaten van de peilingen meenemen, komen we tot de volgende randvoorwaarden.

Fysieke en sociale toegankelijkheid

Toegankelijkheid is volgens de geïnterviewden een belangrijk onderdeel van inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Daarbij gaat het om fysieke toegankelijkheid van sportaccommodaties voor alle mensen met een beperking (niet alleen rolstoelgebruikers). Voorbeelden zijn drempels weghalen, geleidelijnen, aangepaste kleedkamers en specifieke voorzieningen, zoals een tillift.

Daarnaast gaat het om sociale toegankelijkheid. Hiermee wordt bedoeld dat mensen met een beperking zich welkom voelen op de club en het gevoel hebben erbij te horen. De bereidheid van de andere leden om te helpen en dingen aan te passen hoort hierbij. Uit de peiling onder sportverenigingen zien we dat bijna alle verenigingen (met en zonder leden met een beperking) bereid zijn om (meer) mensen met ten minste één soort beperking deel te laten nemen in de vereniging (Gutter & Van Lindert, 2020).

Buurtsportcoaches beoordelen de sociale en fysieke toegankelijkheid over het algemeen met een voldoende (Gutter & Van Lindert, 2020).

Enkele geïnterviewden scharen andere aspecten onder toegankelijkheid, zoals betaalbaarheid, mee kunnen doen bij evenementen of gebruik van dezelfde velden en zalen.

Kader

Naast toegankelijkheid geeft een aantal geïnterviewden aan dat sterk kader (bestuur, coaches, trainers, scheidsrechters) een belangrijk onderdeel is van inclusief sporten en bewegen. Om inclusief sporten en bewegen te realiseren is het van belang dat het kader van de georganiseerde sport verstand heeft van de doelgroep en hun behoeftes. Deskundigheid betreft volgens de respondenten verschillende aspecten:

- 1) didactische vaardigheden, zodat ze weten hoe ze met de doelgroepen om moeten gaan;
- 2) kennis over de beperking, zodat ze weten welke aanpassingen eventueel nodig zijn;
- 3) sport-specifieke kennis, zodat mensen zich kunnen ontwikkelen.

Deskundig kader is iets waar sportaanbieders tegenaan lopen. 31 procent van de sportverenigingen zonder leden met een beperking geeft aan te weinig (gekwalificeerde) trainers/begeleiders te hebben (Gutter et al., 2021). 53 procent van de zwemorganisaties en 39 procent van de fitnesscentra ervaart belemmeringen bij instructeurs als het gaat om het organiseren van aanbod voor mensen met en beperking (Van Stam et al., 2018).

Als een sportaanbieder deskundig kader heeft, is het aantrekkelijker voor mensen met een beperking om mee te doen. Een geïnterviewde geeft aan dat mensen met een beperking meer uit sport kunnen halen als er sterk kader aanwezig is. Hun zelfvertrouwen en zelfredzaamheid kunnen bijvoorbeeld toenemen. Daarnaast maakt sterk kader het makkelijker voor de sportaanbieder om mensen met een beperking toe te laten.

Een andere geïnterviewde geeft aan dat onbekendheid met de doelgroep en de praktische zaken die daarbij spelen, aanbieders kunnen tegenhouden om mensen met een beperking toe te laten. Deze onbekendheid speelt bij sportverenigingen speelt: 24 procent van de sportverenigingen zonder leden met een beperking geeft aan onvoldoende kennis van de beperking(en) en de wensen en behoeften van de doelgroep te hebben (Gutter et al., 2021).

Een andere geïnterviewde benadrukt dat het belang van sport voor mensen met een beperking geborgd moet worden in de vaste structuur van de aanbieder, bijvoorbeeld in een commissie of in het bestuur. Uit een peiling onder sportaanbieders uit 2018 blijkt dat bij 43 procent van de zwemorganisaties, 42 procent van de fitnesscentra en 21 procent van de sportverenigingen één of meer vaste personen verantwoordelijk zijn voor het aanbod voor mensen met een beperking. 50 procent van de sportverenigingen gaf toen aan dat het (nog) geen structureel onderdeel was van de vereniging (Van Stam et al., 2018).

Aanbod

Als het gaat om een inclusieve sport- en beweegomgeving, hebben veel respondenten het over het georganiseerd en anders georganiseerd sport- en beweegaanbod. Specifiek worden verenigingen, commerciële sportaanbieders, schoolsport en sportevenementen genoemd. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat het ook om andere plekken kan gaan waar mensen sporten en bewegen, zoals de openbare ruimte. Een aantal geïnterviewden zegt dat het aanbod op de vraag is afgestemd bij inclusief sporten en bewegen.

Ongeveer de helft van de gemeenten is bezig om inzicht te krijgen in de wensen en behoeften van mensen met een beperking om te sporten en bewegen (Gutter & van Lindert, 2020). Hier is een rol weggelegd voor de buurtsportcoach, die zicht zou moeten hebben op vraag en aanbod. Uit de peiling onder beleidsmedewerkers blijkt dat de inzet van buurtsportcoaches voor sporten en bewegen voor mensen met een beperking hoog beoordeeld wordt (Gutter & van Lindert, 2020). De beleidsmedewerkers zijn van mening dat de buurtsportcoach het overzicht heeft van vraag en aanbod en deze aan elkaar kan verbinden.

Opvallend genoeg beoordelen de buurtsportcoaches het inzicht in de wensen en behoeften van de doelgroep lager dan de beleidsmedewerkers. Buurtsportcoaches vinden het lastig om de doelgroep te vinden (Gutter en Van Lindert, 2020). Ook de sportverenigingen ervaren problemen hiermee: de grootste belemmering voor sportverenigingen om (meer) leden met een beperking op te nemen is gebrek aan belangstelling/vraag vanuit de doelgroep (Gutter et al., 2021).

Kwalitatief goed aanbod voor mensen met een beperking hoort bij inclusief sporten en bewegen. Daarnaast is het van belang dat mensen verschillende opties hebben, aangezien niet iedereen dezelfde interesses heeft. Volgens de buurtsportcoaches is er variatie aan mogelijkheden om te kunnen sporten en bewegen in de gemeenten waar ze actief zijn (Gutter & Van Lindert, 2020). Hierbij is het van belang dat vraag en aanbod op elkaar afgestemd zijn. Dit wordt ook benoemd door de regiocoördinatoren (De Jonge et al., 2021). Volgens de geïnterviewden hoeft niet iedere sportaanbieder aanbod voor elke doelgroep te hebben. Dit kan zelfs tot onwenselijke situaties leiden, bijvoorbeeld doordat er door versnippering onvoldoende mensen zijn om een team te vormen.

De geïnterviewden merken op dat er geen standaard oplossing is om de sport- en beweegwensen van mensen met een beperking te vervullen. Ze denken dat het een kwestie van maatwerk is. Per persoon moet gekeken worden naar de mogelijkheden in de buurt, de mogelijkheden van de persoon en de wensen van de persoon.

Samenwerking

Een geïnterviewde denkt dat een sterke netwerkstructuur tussen mensen met een beperking, patiëntenorganisaties, gemeenten, overheid, bedrijven, clubs, enzovoort bijdraagt aan inclusief sporten en bewegen. Hiermee kunnen partijen elkaar vinden als ze ergens niet uitkomen, worden stakeholders zich bewuster van de behoeftes van de doelgroep en kunnen stakeholders beleid, diensten en programma's gericht aanpassen.

Dit wordt ondersteund door beleidsmedewerkers en buurtsportcoaches, die de regionale samenwerking tussen gemeenten en de afstemming met buurgemeenten hoog beoordelen (Gutter & Van Lindert, 2020a, 2020b). Volgens de beleidsmedewerkers wordt veel kennis over de doelgroep opgedaan door de regionale samenwerking. De regiocoördinatoren benadrukken het belang van kennisdeling en vindbaarheid van elkaar om doelen op het gebied van sporten en bewegen voor mensen met een beperking te realiseren (De Jonge et al., 2021).

De geïnterviewden en de regiocoördinatoren geven aan dat het belangrijk is om beleidsoverstijgend te werken en elkaar te helpen (De Jonge et al., 2021). Volgens de beleidsmedewerkers gebeurt dat al. In bijna alle gemeenten wordt vanuit het beleidsdomein sport samengewerkt met het sociaal domein als het gaat om het realiseren van beleid en/of activiteiten gericht op sporten en bewegen voor mensen met een beperking (Gutter & Van Lindert, 2020a). Daarop aanvullend geven de geïnterviewden aan dat het belangrijk is dat inclusief sporten en bewegen onderdeel wordt van integraal beleid. Dit kan op twee manieren: 1) doordat stakeholders sporten en bewegen meenemen in beleid over inclusie/mensen met een beperking; 2) doordat stakeholders mensen met een beperking meenemen in al het sportbeleid.

Samenwerking betreft verder het betrekken van de doelgroep bij het ontwikkelen van beleid. Dit is een van de belangrijkste uitgangspunten van het VN-Verdrag Handicap. Volgens de beleidsmedewerkers en buurtsportcoaches is op dit gebied ruimte voor verbetering (Gutter & Van Lindert, 2020a, 2020b).

Bewustwording

Een groot deel van de geïnterviewden meent dat bewustwording bijdraagt aan inclusief sporten en bewegen. Ze hebben het over bewustwording op meerdere vlakken. Bijvoorbeeld bewustwording 1) bij

mensen met een beperking over wat de mogelijkheden zijn om te sporten en bewegen, 2) bij sportaanbieders over de mogelijkheden van mensen met een beperking, de behoeftes van mensen met een beperking, het huidige niveau van toegankelijkheid en wat er al in de regio is qua aanbod. De geïnterviewden geven aan dat deze bewustwording kan leiden tot kwalitatief beter aanbod en meer begrip en acceptatie, waardoor een beperking niet meer als bijzonder wordt gezien, maar als normaal.

3.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we een overzicht gegeven van hoe inclusie en inclusief sporten en bewegen zoal wordt beschreven in het beleidsveld en in de literatuur en hoe verschillende betrokkenen betekenis geven aan deze begrippen.

Uit de resultaten van de peilingen en de interviews blijkt dat er geen consensus is over de betekenis van inclusie. Afhankelijk van iemands visie, ervaring of achtergrond verschilt de definitie. Uit de literatuur blijkt dat inclusie kan gaan om een situatie (bijv. de omgeving waarin iemand sport of beweegt) en een proces, waarbij het denken en doen van individuen, groepen en organisaties ingrijpend verandert.

De geschiedenis toont dat inclusie geen nieuw begrip is. Dit komt al jaren (af en toe onder de noemer 'integratie') terug in beleidsdocumenten. Bij inclusie in het huidige beleid streven partijen ernaar dat de sport als vanzelfsprekend toegankelijk is voor iedereen die wil sporten, ongeacht achtergrond, in plaats van specifieke focus op mensen met een beperking. Opvallend is dat veel stakeholders en mensen met een beperking zelf inclusie definiëren als 'meedoen' en 'erbij horen', terwijl uit de literatuur blijkt dat dit verkeerd kan vallen. Als meedoen betekent dat sporters met een beperking zich moeten aanpassen aan de waarden en normen van de reguliere sportsetting, is volgens de literatuur van inclusie geen sprake - eerder van assimilatie.

Er is evenmin consensus over de betekenis van inclusief sporten en bewegen. Het uitgangspunt is dat iedereen vrij is zelf te kiezen waar, hoe of met wie men wil sporten. We merken op dat betrokkenen sporten of bewegen bij dezelfde aanbieder als mensen zonder beperking (in een apart team of samen) als meest wenselijke vorm van inclusie beschouwen.

Alles overziend lijkt zich impliciet een voorkeur af te tekenen voor de georganiseerde reguliere sportsetting, zowel in beleid als in de organisatie van sport, al geven betrokkenen blijk van het belang van het begrip autonomie. Deze voorkeur komt voort uit het idee dat sporten in een reguliere sportsetting zorgt voor ontmoeting van mensen met een beperking met mensen zonder beperking. Dat wordt als wenselijk gezien en zorgt ervoor dat wederzijds begrip ontstaat. Men gaat ervan uit dat in de reguliere sportsetting (meer) kennis en kunde aanwezig is of kan worden samengebundeld, in ieder geval sporttechnisch.

We zien een aantal principes over inclusie en inclusief sporten en bewegen naar voren komen uit de interviews, peilingen en literatuur, zoals gelijkwaardigheid, participatie, autonomie, betrokkenheid, toegankelijkheid en verschillen erkennen en waarderen. Als het specifiek over mensen met een beperking gaat, komt een aantal van dezelfde principes naar voren. Allereest gaat het om de sport- en beweegomgeving. Deze moet toegankelijk zijn op meerdere vlakken: fysiek (de gebouwen), sociaal (gastvrijheid) en praktisch (betaalbaar en vindbaar). Het aanbod en kader moeten kwalitatief goed zijn en aansluiten bij de wensen en behoeftes van mensen met een beperking.

De partijen in het veld spelen een rol in inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Betrokkenen geven aan dat goede samenwerking in een netwerkstructuur van belang is en partijen zich bewust moeten zijn van de wensen, behoeftes en (on)mogelijkheden van mensen met een beperking. Daarvoor is het van belang dat mensen met een beperking zijn/worden betrokken in het beleidsproces.

4. Conclusies en aanbevelingen

In deze rapportage staat het beleids- en organisatielandschap van sport en bewegen van mensen met een beperking centraal. We bespreken twee deelthema's:

- Het 'landschap' van sport en bewegen van mensen met een beperking.
We beschrijven in hoofdstuk 2 de ontwikkelingen in het beleids- en organisatielandschap van sport en bewegen van mensen met een beperking en wat volgens stakeholders in het veld de sterke en zwakke punten zijn van dit landschap. De term landschap staat in deze rapportage voor de beleids- en organisatiestructuur van sport en bewegen van mensen met een beperking.
- De betekenissen van inclusief sporten en bewegen.
In hoofdstuk 3 kwam aan de orde welke invulling(en) diverse betrokkenen in het sport- en beweeglandschap geven aan inclusie en inclusief sporten en bewegen in het algemeen en voor sport en bewegen van mensen met een beperking in het bijzonder.

De rapportage heeft niet tot doel te evalueren, maar om kritisch te reflecteren. We zoomen in op beide thema's omdat de indruk is dat door de jaren heen mensen met een beperking in beleid en uitvoering in meer of mindere mate aandacht hebben gekregen, ofwel in specifiek beleid, ofwel als onderdeel van breder beleid voor 'iedereen' (mainstreaming). Met het streven naar inclusie lijkt dat laatste sterker te worden doorgezet. Door ook het landschap te schetsen krijgen we een beter beeld van wat inclusie voor de organisaties in het landschap, voor mensen met een beperking en voor (de organisatie van) sport en bewegen van mensen met een beperking betekent.

Hieronder formuleren we per deelthema de belangrijkste conclusies en aanbevelingen voor toekomstig beleid en onderzoek.

4.1 Conclusies

Beleids- en organisatielandschap van sport en bewegen van mensen met een beperking

Aandacht voor sport voor mensen met een beperking is een constante

Er zijn (vanaf de tweede helft van de vorige eeuw) altijd organisaties geweest die zich primair hebben gericht op het bevorderen van de sportdeelname en -mogelijkheden voor mensen met een beperking. Het streven was mensen met een beperking (eerst als gevolg van oorlog, later ook door ziekte en ongeval of anderszins) te helpen 'genezen of helen' en een zinvolle vrijetijdsbesteding te geven door middel van sport. Later werd sport meer als 'recht' gezien voor iedereen en kwam er waardering voor de sportprestaties van atleten met een beperking.

Dit is terug te zien in het nationale beleid voor sporten en bewegen. Daarin werd structureel genoemd dat de sportdeelname van mensen met een beperking lager ligt dan die van de algemene bevolking. Dit werd en wordt nog steeds als problematisch gezien en deze situatie wil de nationale overheid via beleid ten goede keren. De overheid heeft dit op verschillende manieren geprobeerd: de ene keer werden mensen met een beperking genoemd als onderdeel van het bredere sportstimuleringsbeleid voor alle Nederlanders of als een van de groepen in de samenleving die extra aandacht nodig hadden vanwege ervaren belemmeringen en de daardoor lagere participatie aan sport in vergelijking met de Nederlanders zonder beperking. De andere keer was er specifiek 'gehandicaptensportbeleid', verwoord in een aparte nota of als aparte paragraaf in een algemene sportbeleidsnota.

Een andere constante is dat ervaren belemmeringen om te gaan sporten en een mindere toegang tot of beperkte toegankelijkheid van de sport- en beweegomgeving en sportmogelijkheden als oorzaken worden

gezien. De sport- en beweegsector krijgt een belangrijke taak toebedeeld om drempels weg te nemen en de omgeving toegankelijker te maken. De nationale overheid lijkt daar redelijk sturend in en organisaties in het veld volgen, blijkens de veranderingen in het landschap (zie hierna).

Zo ongeveer vanaf de jaren tachtig wordt de integratie-aanpak als oplossing naar voren geschoven. Dit zorgt er uiteindelijk voor dat diverse transformaties plaatsvinden. Handicap-specifieke organisaties fuseren tot organisaties die meer het algemene belang voor een bredere groep sporters met een beperking behartigen.

Om middelen efficiënter in te zetten met meer resultaat voor de doelgroep vindt men het nodig te bundelen. We zien na de bundelingen dat weer nieuwe organisaties ontstaan, alsof het fuseren van organisaties lacunes creëert. Met als resultaat het huidige weliswaar overzichtelijke, maar ook omvangrijke landschap, met veel verschillende organisaties die naast en met elkaar werken.

De term 'inclusie' wordt dan al gebruikt, maar neigt meer naar het organisatorisch includeren (ofwel integreren) van sporters met een beperking bij reguliere sportaanbieders, waarbij hun (meer) passende sport- en beweegmogelijkheden worden aangeboden. Waar dat niet lukt of wenselijk is, houdt men in het beleid de mogelijkheid open dat mensen met een beperking in eigen settings actief zijn. Betrokkenen streven naar het goed inbedden van sport en bewegen voor mensen met een beperking in de reguliere sportinfrastructuur, zodat aparte aanbieders voor mensen met een beperking niet meer nodig zijn.

De huidige aandacht voor inclusief sporten en bewegen in het NSA lijkt, althans voor mensen met een beperking als een van de vijf genoemde bevolkingsgroepen, vooral voort te borduren op voorgaande beleidsaandacht voor deze groep. Doel van het NSA is dat iedereen mee kan doen, belemmeringen weg worden genomen en de toegankelijkheid (in diverse vormen) wordt verbeterd. Bij betere lezing mag worden aangenomen dat met de inbreng van de term 'inclusie' en een verwijzing naar het VN-Verdrag Handicap een geheel andere invulling wordt gegeven aan het vraagstuk hoe de sport- en beweegdeelname van mensen met een beperking te stimuleren.

Een laatste constante is dat de gesignaleerde problemen als het gaat om sporten en bewegen voor mensen met een beperking hardnekkig zijn. Mensen met een beperking komen weliswaar als aandachtsgroep steeds terug in beleid, met af en toe een tussenpoos van geen aandacht, maar het lijkt erop dat steeds opnieuw dezelfde knelpunten worden aangekaart en oplossingen worden aangedragen, maar dat structurele verbetering door de jaren heen uitblijft.

Saamhorigheid en samenwerking in het landschap

Als we het landschap van organisaties overzien die nationaal, provinciaal en lokaal een rol spelen in het beleid en de organisatie van sport en bewegen voor mensen met een beperking, vallen op het eerste gezicht veel saamhorigheid en onderlinge relaties op. De meeste organisaties in het landschap her- en erkennen elkaar in hun rol. Ze kunnen ieder voor zich redelijk gemakkelijk aanwijzen welke organisaties tot het landschap behoren en waartoe zij zich moeten verhouden.

Daarmee is het veld redelijk afgebakend en bestaat het uit diverse organisaties die het stimuleren dat meer mensen met een beperking (kunnen) sporten en bewegen als primair doel hebben. Daarnaast zijn er partijen die een meer secundaire rol vervullen en voor primaire organisaties onmisbaar zijn, omdat ze via deze partijen bijvoorbeeld bij de doelgroep kunnen komen. Er is niet veel discussie over wie wel en niet in het landschap thuishoort of er een rol in heeft.

Partijen, zowel overheids-, intermediaire als niet-overheidsorganisaties, zijn dikwijls wederzijds van elkaar afhankelijk voor het realiseren van deze algemene en hun eigen organisatiedoelstellingen. De overheid heeft de andere organisaties op de verschillende implementatieniveaus (landelijk, provinciaal,

lokaal) nodig om nationale ambities te verwezenlijken en stimuleert actief dat partijen samenwerken. Zie het voorbeeld van de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen' en de samenwerking die op lokaal niveau nodig is om lokale sportakkoorden op te stellen en uit te voeren (zie Pulles et al., 2020).

De overheid gebruikt haar financierende en regisserende rol om organisaties in het veld te bewegen mee te werken aan de verwezenlijking van ambities. Een deel van de organisaties is afhankelijk van overheidssubsidies. We zien niettemin dat organisaties eigen autonome keuzes (kunnen) maken in de rollen en taken die ze uitvoeren en kiezen met wie ze al dan niet samenwerken.

Netwerken, organisatorische integratie en menskracht sterke punten

Het huidige landschap van sport en bewegen voor mensen met beperking is krachtig door de ervaren netwerkstructuur, zoals hierboven beschreven. Organisaties vinden elkaar en werken geregeld samen. Het proces van organisatorische integratie, sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw in gang gezet, maar geïntensiveerd met overheidsstimulans vanaf de eeuwwisseling, ervaren betrokkenen als sterk punt. Vooral in de topsport vinden betrokkenen dit goed gelukt. Nederland organiseert als een van de weinige landen de Paralympische en Olympische topsport onder één dak en sporters hebben dezelfde faciliteiten. Over het algemeen zien we dat mensen met een beperking bij veel reguliere sportbonden en sportaanbieders terecht kunnen voor hun sportbeoefening.

Mensen met een beperking krijgen aandacht in beleid en organisatie van sport (bij sportbonden, provinciale sportorganisaties, gemeenten, buurtsportcoaches en sportverenigingen). Vooral de inzet van buurtsportcoaches wordt daarbij aangewezen als succesfactor. De mainstreaming (het integreren van sport voor mensen met een beperking in de reguliere sport) wordt over het algemeen door partijen in het landschap gewaardeerd. Tegelijkertijd is het van belang dat de integratie in samenspraak met de doelgroep wordt gedaan, om te voorkomen dat keuzes voor de doelgroep worden gemaakt in plaats van met de doelgroep.

Ongemak over grootte landschap

Betrokkenen wijzen ook op verschillende knelpunten in het landschap. De huidige samenstelling van het denkbeeldige landschap met een groot aantal verschillende organisaties wordt als uitdaging gezien. Door de transformaties als gevolg van fusies en nieuwe spelers in het veld zijn de onderlinge verhoudingen veranderd. Er lijkt niet meer één landelijke organisatie te zijn die staat voor het gehele landschap, de regie neemt of krijgt toebedeeld en zorgt voor onderlinge afstemming. De organisaties pakken dat waar mogelijk samen op.

De kracht van het landschap - dat er sprake is van een netwerkstructuur - lijkt daarmee ook een zwakte. Bij enkele betrokkenen heerst daarover een gevoel van ongemak. Om efficiënt aan de gezamenlijke ambitie (stimulering van deelname) te werken, zou het fijn zijn als iedere partij een afgebakende rol heeft of aanneemt, elkaar aanvult en niet overlapt. Met als doel dat schaarse middelen (geld en menskracht, ook een ervaren knelpunt) beter worden ingezet en ten goede komen aan het algemene belang van alle organisaties.

Beperkt inzicht in wensen en behoeften en betrokkenheid van mensen met een beperking

Betrokkenen wijzen als knelpunt aan dat partijen in het landschap slecht bekend zijn met de wensen en behoeften van mensen met een beperking. Behoeftenonderzoek wordt nauwelijks uitgevoerd, er is weinig contact met of betrokkenheid van mensen met een beperking en organisaties in het veld vinden het moeilijk hen te bereiken. Deze knelpunten hebben alle stakeholders met elkaar gemeen en dit belemmert hen om (passend) beleid en sport- en beweegaanbod voor mensen met een beperking op te zetten.

Vanuit de uitgangspunten van het VN-verdrag Handicap bekeken (*'niets over ons, zonder ons'*) kan dit als problematisch worden beschouwd. Gepropageerd wordt om mensen met een beperking te erkennen en waarderen (zie ook later) in sociale rollen die ze vervullen voor en in de samenleving. Mensen met een beperking betrekken bij beleid en organisatie en vragen als vrijwilliger of kaderlid of als ervaringsdeskundige is nog geen vanzelfsprekendheid.

Als we goed naar de samenstelling van het landschap kijken, zien we dat organisaties voor en door mensen met een beperking niet of nauwelijks deel uitmaken van het speelveld of landelijk een leidende rol vervullen. Uitgezonderd zijn de KNDSB (dovensport) en de foundations van oud-Paralympiërs die ieder voor zich een deel van het veld bespelen, vaak direct gericht op het in beweging krijgen van groepen mensen met een specifieke beperking. Mensen met een beperking zijn soms wel werkzaam in/voor landelijke organisaties of betrokken als vrijwilliger bij lokale sportorganisaties en brengen op die manier ervaringskennis in of vertegenwoordigen andere mensen met een beperking.

Bij sportverenigingen wordt aanbod voor mensen met een beperking dikwijls georganiseerd door leden die nauw betrokken zijn bij een persoon met een beperking (als familielid, vriend of begeleider, zie Van Stam, Brandsema, et al., 2018). Over het algemeen ontbeert het landschap echter denk- en doekracht vanuit de doelgroep zelf, waardoor aan het realiseren van een inclusieve sport- en bewegingomgeving (ambitie in het NSA) vooral wordt gewerkt door mensen zonder beperking.

Betekeningen van inclusie en inclusief sporten en bewegen (van mensen met een beperking)

Inclusie complex begrip

In beleid, praktijk en literatuur is geen consensus over wat inclusie precies betekent. We wagen ons niet aan het opstellen van een allesomvattende definitie. Inclusie is in elk geval geen 'precies' concept dat voor iedereen gelijk is. Er bestaan verschillende gedachten over, naar gelang de visie, ervaring of achtergrond van betrokkenen. Dat is al een conclusie op zich. Dit is aan de ene kant positief: zo kan iedereen voor zichzelf uitmaken of de situatie waarin hij of zich begeeft voor hem of haar inclusief is. Aan de andere kant is het lastig, omdat beleid maken op een steeds wisselend concept zorgt voor verwarring.

Uit de literatuur maken we op dat het bij inclusie gaat om zowel een 'toestand' als een 'proces' en een 'streven of ambitie':

- Met 'toestand' bedoelen we dat een situatie al dan niet of meer of minder als inclusief kan worden beschouwd naar gelang persoonlijke ervaringen en visie. Zo kan de een sporten in een apart team (bijv. rolstoelbasketbal) bij een reguliere vereniging een vorm van inclusief sporten vinden, terwijl de ander pas spreekt van inclusief sporten als mensen met en zonder beperking echt samen sporten. Hier gaat het om de wat-vraag: wat is inclusie (wel of niet)?
- Met 'proces' bedoelen we dat inclusie om een ontwikkeling draait, waarbij het denken en doen van individuen, groepen en organisaties ingrijpend verandert. De uitkomst van dit proces is niet op één moment in de tijd voor iedereen bereikt, maar vraagt langdurige betrokkenheid op meerdere niveaus in de samenleving, op macro-, meso- en microniveau. In dat proces is een vorm van inclusie een streven waar naartoe gewerkt wordt. Hier gaat het om de hoe-vraag: hoe werken we aan inclusie en wie heeft daarin welke rol?
- Met 'streven of ambitie' bedoelen we dat honderd procent inclusie nastreven onmogelijk is, omdat dan iedereen altijd zijn of haar authentieke zelf zou moeten kunnen zijn. Dat is in de praktijk niet haalbaar, omdat er altijd een vorm van aanpassen is aan de ander, zolang de een zich maar niet meer hoeft aan te passen dan de ander of ten koste van zichzelf. Inclusie moeten we dus zoveel mogelijk nastreven in die mate dat mensen verschillend mogen zijn en dat verschillen worden gewaardeerd, niet gerelativeerd.

Consensus over principes inclusie en inclusief sporten en bewegen

De principes die ten grondslag liggen aan inclusie in het algemeen en waar in de literatuur, in het beleid en bij stakeholders min of meer consensus over bestaat, zijn in figuur 4.1 opgenomen. Het gaat hier om randvoorwaarden voor inclusie of een soort meetlat waarlangs een situatie van of streven naar inclusie kan worden gelegd. Ook hier kan ieder individu weer eigen prioriteiten stellen.

Met inclusie participeren mensen met een beperking volledig en volwaardig in de samenleving, op voet van gelijkheid met anderen. Er is herkenning, waardering en erkenning voor de verschillen tussen mensen en de bijdrage die mensen kunnen leveren aan de samenleving. Mensen kunnen eigen vrije keuzes maken. Mensen met een beperking zijn actief betrokken bij beleid en in organisaties, belemmeringen die zij ervaren om aan de samenleving deel te nemen worden weggenomen en voorzieningen in de samenleving zijn toegankelijk.

Figuur 4.1 Zes principes van inclusie (gelden ook voor inclusief sporten en bewegen)

We concluderen dat de betrokkenen in het landschap min of meer kennis hebben genomen van het beleid voor inclusief sporten en bewegen. Hun associaties sluiten aan bij de in de figuur genoemde principes. Dit betekent dat een zekere bewustwording (onderdeel van de hoe-vraag en een van de maatregelen in het NSA) al heeft plaatsgevonden bij de betrokkenen. Daarnaast gaan ze er bij inclusief sporten en bewegen van uit dat 'iedereen mee kan doen' en noemen ze daarbij diverse groepen, waarbij mensen met een beperking wel het meest worden genoemd. Aanvullend geven ze aan dat meedoen naar eigen wens, vermogen en behoeften is en dat sporten en bewegen door mensen met een beperking als normaal wordt gezien.

Inclusie geen nieuw begrip, wel nieuwe invulling

Inclusie in de sport lijkt geen geheel nieuw begrip, zo zagen we in de beleidsprogramma's van de nationale overheid. De overheid streeft al zo lang als er aandacht is voor mensen met een beperking in beleid naar meer deelname aan sport door mensen met een beperking en wil daarvoor de mogelijkheden om te sporten voor hen vergroten, belemmeringen wegnemen en toegankelijkheid vergroten. Deze principes zien we terug bij inclusie.

Als we echter de begrippen integratie en inclusie tegen elkaar afzetten, ging het lange tijd meer om (organisatorische) integratie dan om inclusie, waarbij reguliere sportorganisaties al dan niet specifiek aanbod organiseren voor mensen met een beperking. Internationaal wordt dit 'mainstreaming' genoemd. Vrij vertaald stromen mensen met een beperking door naar het normale, reguliere of gewone sportaanbod. Bij inclusie in het huidige beleid streven partijen ernaar dat de sport als vanzelfsprekend

toegankelijk is voor iedereen die wil sporten, ongeacht achtergrond. Hierbij worden aanvullende principes belangrijk, zoals de mogelijkheid zelf te kiezen waar of hoe je sport (autonomie).

Inclusief sporten en bewegen voor iedereen verschillend

Het uitgangspunt dat iedereen vrij is zelf te kiezen waar, hoe of met wie men wil sporten maakt het ingewikkeld om precies aan te geven wat nu een inclusieve sport- of beweegactiviteit of -setting is. Strikt genomen wordt sporten in een aparte groep in een reguliere sportaanbieder (bijv. een afdeling voor rolstoelbasketballers) integratie genoemd en is inclusie dat mensen met en zonder beperking samen sporten in dezelfde activiteit (bij dezelfde vereniging). Toch kunnen betrokkenen beide vormen als inclusie beschouwen, want het hangt af van de keuze die een persoon zelf maakt.

We merken op dat betrokkenen deze vormen (samen sporten bij dezelfde activiteit of in een aparte groep bij een reguliere sportaanbieder) als de meest wenselijke vormen van inclusie beschouwen. Een situatie waarin mensen met een beperking sporten in eigen verenigingen of settings, strikt genomen segregatie genoemd, vinden betrokkenen minder wenselijk en beschouwen ze eigenlijk niet als inclusief. Maar wanneer hier duidelijk sprake is van de eigen vrije keuze van de sporter met een beperking, is toch sprake van inclusief sporten en bewegen, vinden betrokkenen.

Als sporters met een beperking geen keuze hebben, maar sporten in een gesegregeerde setting omdat andere mogelijkheden voor hen ontbreken, is geen sprake van inclusie. Inclusie zou in dit geval betekenen dat er voor iedereen voldoende mogelijkheden zijn om deel te nemen op de manier waarop men dat wil en dat activiteiten en settings gelijkwaardig aan elkaar zijn.

Lichte voorkeur voor georganiseerde reguliere sport

Alles overziend lijkt zich impliciet een voorkeur af te tekenen voor de georganiseerde reguliere sportsetting, zowel in beleid als in de organisatie van sport, al geven betrokkenen blijk van het belang van het begrip autonomie. In het VN-Verdrag Handicap en het programma Onbeperkt Meedoen worden overheden juist opgeroepen zowel de deelname aan te moedigen en te bevorderen van personen met een beperking aan algemene sportactiviteiten op alle niveaus als te waarborgen dat personen met een beperking de kans krijgen beperking-specifieke sport- en recreatieactiviteiten te organiseren en te ontwikkelen en daaraan deel te nemen.

De voorkeur voor de georganiseerde reguliere sportsetting komt voort uit het idee dat sporten in een reguliere sportsetting zorgt voor ontmoeting tussen mensen met en zonder beperking. Dat wordt als wenselijk gezien en zorgt voor wederzijds begrip. Verder gaat men ervan uit dat in de reguliere sportsetting (meer) kennis en kunde aanwezig is of kan worden samengebundeld, in ieder geval sporttechnisch. Hier kan de sporter met een beperking van profiteren.

De focus op de reguliere sportsetting komt, veronderstellen wij, voort uit het feit dat vooral mensen zonder beperking en met een achtergrond in de georganiseerde sport aan het stuur staan in het sport- en beweeglandschap, terwijl mensen met een beperking mondjesmaat betrokken zijn bij beleid en organisatie van sport voor mensen met een beperking. Ondanks goede bedoelingen en handelen vanuit maatschappelijke betrokkenheid van de meeste betrokkenen kan hierdoor onbewust de neiging bestaan te denken vanuit het eigen perspectief.

Specifieke aandacht voor doelgroep versus inclusie voor iedereen

We merken op dat er spanning is tussen de ambitie een inclusieve sport- en beweegomgeving te realiseren voor iedereen, ongeacht achtergrond, en de specifieke aandacht die nodig is voor de wensen, behoeften en (on)mogelijkheden van mensen met een beperking.

Bij inclusie is het uitgangspunt dat verschillen tussen mensen er mogen zijn en gewaardeerd worden en dat mensen worden her- en erkend om wie ze zijn en wat ze kunnen bijdragen. Het hebben van een beperking is net zo goed onderdeel van de menselijke conditie als iemands leeftijd of seksuele oriëntatie (Schipper, 2021). Bovendien heeft iedereen vroeger of later in het leven te maken met lichamelijke of mentale ongemakken, ofwel tijdelijk door blessures of ziekte, of wel permanent of voortschrijdend. Beperkingen horen bij het leven en zouden als normaal beschouwd moeten worden. Betrokkenen willen hier liefst zo naar handelen.

Het gevaar bestaat dat de specifieke behoeften en wensen van mensen met een beperking uit het oog raken als beleid voor 'iedereen' te ver doorschiet. In deze rapportage besteden we specifiek aandacht aan sport en bewegen voor mensen met een beperking. Dit lijkt in te druisen tegen de inclusiegedachte, maar net als betrokkenen in het veld menen we dat een zekere focus op deze doelgroep in al zijn verscheidenheid nodig is om na te gaan of en hoe 'algemene' beleidsmaatregelen voor deze groep uitpakken.

Randvoorwaarden voor inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

Om de hoe-vraag van inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking te beantwoorden geven betrokkenen aan dat hiervoor aan verschillende randvoorwaarden moet worden voldaan. Deze zijn in figuur 4.2 opgenomen.

Allereest gaat het om de sport- en beweegomgeving, de bovenste drie blokken uit de figuur. Deze moet toegankelijk zijn op meerdere vlakken: fysiek (de gebouwen), sociaal (gastvrijheid) en praktisch (betaalbaar en vindbaar). Het aanbod en kader moeten kwalitatief goed zijn en aansluiten bij de wensen en behoeften van mensen met een beperking. Als meedoen betekent dat sporters met een beperking zich moeten aanpassen aan de waarden en normen van de reguliere sportsetting, is van inclusie geen sprake - eerder van assimilatie. Hiervan lijkt in deze extreme mate geen sprake, althans bij het deel van de sportverenigingen dat actief voorzieningen treft om aan te sluiten bij de wensen en (on)mogelijkheden van sporters met een beperking, zoals het aanstellen van deskundige trainers, of de aanschaf van aangepaste materialen. Een groter deel van de sportverenigingen is hier wellicht niet bewust mee bezig of lijkt ervoor te kiezen inclusie als een meer natuurlijk proces te zien waarbij enkele leden met een beperking gewoon meedoen in het reguliere aanbod en dat kennelijk prima kunnen (zie Gutter, Van Lindert, et al., 2021).

De onderste drie blokken gaan meer over de rollen van de partijen in het veld. Betrokkenen geven aan dat goede samenwerking in een netwerkstructuur van belang is en dat partijen zich bewust moeten zijn van de wensen, behoeften en (on)mogelijkheden van mensen met een beperking. Daarvoor is het van belang dat mensen met een beperking zijn/worden betrokken in het proces. Denken vanuit een 'ableistisch' mensbeeld in de sport ligt op de loer. De uitwerking van de principes 'meedoen', 'erbij horen' en 'welkom voelen' kan vanuit deze optiek verkeerd uitpakken, zo merken we op in de literatuur.

Figuur 4.2 Randvoorwaarden inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking

4.2 Aanbevelingen

We merken op dat het realiseren van een inclusieve sport- en beweegomgeving waarin mensen met een beperking naar eigen wensen en vermogens kunnen sporten en bewegen een complex proces is en ingrijpende veranderingen vergt op meerdere implementatieniveaus. Hieronder volgen puntsgewijs enkele suggesties voor beleid, uitvoering en onderzoek.

- Het huidige beleids- en organisatielandschap van sport en bewegen voor mensen met een beperking biedt een goede structuur om te werken aan een inclusieve sport- en beweegomgeving voor mensen met een beperking. Partijen werken al samen, ook met andere doelgroep- en sportorganisaties in de alliantie 'Sport en bewegen voor iedereen'. Meer afstemming en regelmatige kennisuitwisseling waarbij organisaties elkaar vaker opzoeken kan helpen de samenwerking op dit onderwerp te verstevigen. Een jaarlijks of halfjaarlijks overleg, waarbij partijen elkaar fysiek dan wel online ontmoeten, schept een structuur waarbij kennisuitwisseling en afstemming niet meer toevallig plaatsvindt, maar volgens een agenda van gezamenlijke ambities. Een van de partijen zou daarbij de rol van voorzitter kunnen oppakken en deze rol zou kunnen rouleren tussen de partijen. Verder kan overwogen worden een apart overleg over inclusief sporten voor mensen met een beperking op te zetten.
- Betrokkenen in het landschap moeten meer werk maken van het betrekken van mensen met een beperking bij de beleidsontwikkeling en organisatie van sport voor mensen met een beperking. Dit is een belangrijk uitgangspunt van het VN-verdrag Handicap en helpt beter te begrijpen wat nodig is om sport toegankelijk te maken voor deze groep. Deze groep is ontzettend divers: wat de ene persoon met een beperking nodig heeft zal niet per se voor een andere persoon met een beperking noodzakelijk zijn. De hierboven besproken netwerkstructuur kan helpen goede voorbeelden te delen van waar ervaringsdeskundigheid succesvol wordt ingezet. Goed om te onderzoeken is in welke mate mensen met een beperking al werkzaam zijn bij de organisaties in het landschap, als werknemers, bestuurslid, trainer of vrijwilliger, welke belemmeringen organisaties ervaren om hen te betrekken en welke belemmeringen mensen met een beperking zelf ervaren om betrokkenheid te tonen. Dit gebeurt nog niet systematisch en geeft mogelijk input voor verbetering. Aan beide kanten, bij de organisaties en bij de mensen met een beperking zelf, moet gewerkt worden aan bewustwording van de rol van mensen met een beperking.
- De partijen in het landschap kunnen met organisaties buiten de sport samenwerken om belemmeringen weg te nemen. We zien in het beleid van de afgelopen vijftig jaar dat dezelfde

belemmeringen nog steeds niet weggewerkt zijn. Inclusie is een breder maatschappelijk probleem. Op dit moment moet de sport belemmeringen wegnemen of oplossen die elders veroorzaakt zijn. De organisatie van sport- en beweegaanbod kan vanwege aanpassingen (hulpmiddelen, kleinere groepen, gespecialiseerde trainers) bijvoorbeeld duur zijn. Dat maakt gebrek aan financiën een belemmering voor de persoon met een beperking. Nu wordt verwacht dat de sport dit oplost, terwijl ook gekeken kan worden naar de toegang tot de arbeidsmarkt, die mensen met een beperking meer mogelijkheden zou kunnen bieden om financieel zelfstandiger te worden.

- Werken aan inclusie is een langdurig proces, dat zowel door landelijke als lokale organisaties aangevlogen kan worden, zoals nu gebeurt via het NSA. Van belang is dat op alle niveaus aandacht is voor de visie op inclusie. Deze visie kan 'gekleurd' zijn op basis van ervaringen en achtergrond, waardoor mensen met een beperking als anders worden gezien. Mensen met een beperking kunnen helpen mensen zonder beperking een andere bril op te zetten, door bijvoorbeeld te vertellen over hun ervaringen, in een sportaccommodatie te laten zien waar drempels zijn, of te laten weten welke opmerkingen van mede-sporters kwetsend zijn. Mede-sporters, trainers, vrijwilligers of ouders, vooral bij een sportvereniging, kunnen zelf vragen stellen en mensen met een beperking uitnodigen. Aan dit proces van bewustwording van onderaf mag meer aandacht worden besteed.
- Ga uit van de wensen van de persoon met een beperking, niet van eigen wensen van sportorganisaties. We zien dat er een voorkeur is voor mainstreaming in de reguliere sport. Voor de ene persoon is dat perfect, de ander presteert beter of voelt zich fijner als hij of zij bij een aparte vereniging voor mensen met een beperking sport. Daarnaast is een vereniging een verzameling van mensen die zich met een bepaald doel georganiseerd hebben. Als dat doel sporten met andere mensen met een beperking is, moet dat kunnen. Dan is het een eigen keuze en valt het onder de principes van inclusie. Sportaanbieders specifiek voor andere doelgroepen bestaan al (bijvoorbeeld fitnesscentra alleen voor vrouwen), dus waarom niet voor mensen met een beperking, als de wens er is?
- Anders kijken naar sport en de manier waarop we ons identificeren als sporter kan wellicht helpen inclusie te vergroten. Dit vereist flexibiliteit in denken en doen. Sporters met een beperking zijn bijvoorbeeld in eerste instantie zwemmer of atleet en delen op basis van hun sportinteresse een passie met andere zwemmers of atleten. Bij wijze van experiment kan gekeken worden of de 'gehandicaptensport' organisatorische integratie of inclusie mogelijk kan maken, door sporters zonder beperking uit te nodigen deel te nemen aan de (handicap-specifieke) tak van sport. Sporten die zijn ontwikkeld voor (een specifieke groep) mensen met een beperking kunnen als gelijkwaardig worden beschouwd aan de reguliere takken van sport door ze op te nemen in de sporttakkenlijst, bijvoorbeeld in het sportdeelnameonderzoek. Andersom is het wellicht goed te accepteren dat in de sport nu eenmaal groepen worden ingedeeld naar niveau en geslacht en dat dit dus ook (in extreme) naar beperking kan worden gedaan.
- Er is meer inzicht nodig in het proces van inclusie en inclusief sporten en bewegen. De stakeholders zijn inmiddels twee jaar geleden via een vragenlijst of interview gevraagd naar hun gedachten. Mening en betekenissen kunnen misschien in de tussentijd zijn veranderd. Door een gezamenlijke sessie met de geïnterviewde experts zouden we meer inzicht krijgen in deze veranderingen en zouden de experts de kans hebben concrete plannen te maken om hun visie te bewerkstelligen.

Referenties

- Balogun, J., & Hope Hailey, V. (2008). *Exploring Strategic Change* (G. Johnson & K. Scholes (eds.); Third). Prentice Hall.
- Beijk, N., Bruggen, L., Van der Meijs, L., Schra, L., & Simons, P. (2015). *Maatschappijwetenschappen. Hoofdconcepten en kernconcepten*. Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling.
- Ben Yakoub, J., & Zemni, S. (2018). Inclusieve Maatschappij. In *GEMEEN.D* (pp. 59-72). Socius, steunpunt sociaal-cultureel volwassenenwerk vzw. <https://cdn.socius.be/wp-content/uploads/2019/05/Inclusievemaatschappij.pdf>
- Black, K., & Stevenson, P. (2011). *The inclusion spectrum incorporating STEP*. Theinclusionclub.
- Black, K., & Williamsen, D. (2016). Designing Inclusive Physical Activities and Games. In A. Cereijo Roibas, W. Stamatakis, & K. Black (Eds.), *Design for Sport* (pp. 195-224). Routledge. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9781315258140>
- Breedveld, K., & Hoekman, R. (2017). The Netherlands: How the Interplay Between Federations and Government Helps to Build a Sporting Nation. In Jeroen Scheerder, A. Willem, & E. Claes (Eds.), *Sport Policy Systems and Sport Federations* (pp. 201-219). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-60222-0_10
- Brittain, I., Biscaia, R., & Gérard, S. (2020). Ableism as a regulator of social practice and disabled peoples' self-determination to participate in sport and physical activity. *Leisure Studies*, 39(2), 209-224. <https://doi.org/10.1080/02614367.2019.1694569>
- Campbell, F. (2009). *Contours of ableism: The production of disability and abledness*. Palgrave Macmillan UK.
- CBS. (2020). *Sportclubs; personeel, exploitatie, ledental, gebruik accommodaties*. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70256ned/table?ts=1601995864384&fromstatweb=true>
- Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing theory. *Annual Review of Political Science*, 10, 103-126. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.10.072805.103054>
- Christiaens, M., & Brittain, I. (2021). The complexities of implementing inclusion policies for disabled people in UK non-disabled voluntary community sports clubs. *European Sport Management Quarterly*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/16184742.2021.1955942>
- Coalitie voor Inclusie. (2020). *Inclusie, wat is dat?* <https://coalitievoorinclusie.nl/informatie-over-inclusie/wat-is-inclusie/>
- Cobigo, V., Brown, R., Lachapelle, Y., Lysaght, T., Martin, L., Oullette-Kuntz, H., Stuart, H., & Fulford, C. (2016). Social Inclusion: A Proposed Framework to Inform Policy and Service Outcomes Evaluation. *Inclusion*, 4(4), 226-238. <https://meridian.allenpress.com/inclusion/article-abstract/4/4/226/261/Social-Inclusion-A-Proposed-Framework-to-Inform?redirectedFrom=fulltext>
- Cobigo, V., Brown, R., Lachapelle, Y., Lysaght, T., & Martin, M. (2012). Shifting our Conceptualization of Social Inclusion. *Stigma Research and Action*, 2(2), 75-84. <https://doi.org/10.5463/SRA.v1i1.10>
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2016). *United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 4 (2016) Article 24: Right to inclusive education*. United Nations. <https://www.right-to-education.org/resource/general-comment-4-article-24-right-inclusive-education>
- Darcy, S., Ollerton, J., & Grabowski, S. (2020). "Why can't i play?": Transdisciplinary learnings for children with disability's sport participation. *Social Inclusion*, 8(3), 209-223. <https://doi.org/10.17645/si.v8i3.2750>
- De Heer, W. (2000). *Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000*. De Vrieseborch.
- De Jonge, M., Gutter, K., & Van Lindert, C. (2021). *De regionale aanpak voor sporten en bewegen voor mensen met een beperking*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25988/de-regionale-aanpak-voor-sporten-en-bewegen-voor-mensen-met-een-beperking/>
- De Jonge, M., & Van Lindert, C. (2020). *Sport- en beweeggedrag van actieve mensen met een beperking, factsheet 2020/45*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25816/sport-en-beweeggedrag-van-actieve-mensen-met-een-beperking/>
- DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). *Disability and Sport*. (8th ed.). Human Kinetics.
- Dewulf, A., Gray, B., Putnam, L., Lewicki, R., Aarts, N., Bouwen, R., & Van Woerkum, C. (2009). Disentangling approaches to framing in conflict and negotiation research: A meta-paradigmatic perspective. In *Human Relations* (Vol. 62, Issue 2). <https://doi.org/10.1177/0018726708100356>
- Elling, A., & Claringbould, .I. (2005). Mechanisms of inclusion and exclusion in the dutch sports landscape: Who can and wants to belong? *Sociology of Sport Journal*, 22(4), 498-515.

<https://doi.org/10.1123/ssj.22.4.498>

- Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*. <https://doi.org/10.1093/jopart/mur011>
- Gemeente Tubbergen (2020). *Tubbergen beweegt. Het beweeg- & sportakkoord van Tubbergen*. Gemeente Tubbergen.
- Gutter, K., De Jonge, M., & Van Lindert, C. (2021). *Sporten en bewegen voor mensen met een beperking: aandacht van sportbonden voor inclusief sporten en bewegen*. (p. 37). Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26140/sporten-en-bewegen-voor-mensen-met-een-beperking-aandacht-van-sportbonden-voor-inclusief-sporten-en-bewegen/>
- Gutter, K., & Van Lindert, C. (2020a). *Sporten en bewegen voor mensen met een beperking: beleid en activiteiten van gemeenten, factsheet 2020/34*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25621/sporten-en-bewegen-voor-mensen-met-een-beperking-beleid-en-activiteiten-van-gemeenten/>
- Gutter, K., & Van Lindert, C. (2020b). *Sporten en bewegen voor mensen met een beperking: de inzet van de buurtsportcoach, factsheet 2020/41*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25670/sporten-en-bewegen-voor-mensen-met-een-beperking-de-inzet-van-de-buurtsportcoach/>
- Gutter, K., Van Lindert, C., & Van Kalmthout, J. (2021). *Sporten en bewegen voor mensen met een beperking: aanbod van verenigingen*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25793/sporten-en-bewegen-voor-mensen-met-een-beperking-aanbod-van-verenigingen/>
- Haarmann, A., Voss, H., & Boeije, H. (2019). *Sporten en bewegen door mensen met een lichte verstandelijke beperking: belemmeringen en mogelijkheden*. Nivel. <https://www.nivel.nl/en/publicatie/sporten-en-bewegen-door-mensen-met-een-lichte-verstandelijke-beperking-belemmeringen-en>
- Haegele, J. A., & Hodge, S. (2016). Disability Discourse: Overview and Critiques of the Medical and Social Models. *Quest*, 68(2), 193-206. <https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1143849>
- Hallmann, K., & Petry, K. (2013). *Comparative Sport development: Systems, participation and public policy*. (K. Hallman & K. Petri (eds.)). Springer Science. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4614-8905-4>
- Hawe, P., Shiell, A., & Riley, T. (2009). Theorising interventions as events in systems. *Am J Community Psychol*, Jun; 43(3-4), 267-276. <https://doi.org/10.1007/s10464-009-9229-9>
- Hiemstra, M. (2021). *Get tethered: blind running as a lived experience of sports inclusion*. Universiteit Leiden. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26329/get-tethered/>
- Hoekman, R. H. A., Ruikes, D., Schots, M., Van der Meijde, L., & Geurink, N. (2021). *Jaarrapport duurzame sportinfrastructuur 2021*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26416/jaarrapport-duurzame-sportinfrastructuur-2021/>
- Hoogendam, A., Reitsma, M., Pulles, I., & Van der Poel, H. (2021). *Voortgang uitvoering lokale sportakkoorden: zesde voortgangsrapportage Monitor Nationaal Sportakkoord, november 2021*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26409/voortgang-uitvoering-lokale-sportakkoorden/>
- Hoogendoorn, M. P., & De Hollander, E. L. (2016). *Belemmeringen en drijfveren voor sport en bewegen bij ondervertegenwoordigde groepen*. RIVM.
- Janssens, D., Lambaerts, J., Wouters, W., & Devillé, A. (2017). *Filosoferen in sociaal werk: De kracht van het niet-weten in de agogische praktijk*. Garant.
- Kasteleijn, C. (2021). *Inclusie en diversiteit. Wat, waarom en hoe?* Movisie. <https://www.movisie.nl/publicatie/essay-inclusie-diversiteit-wat-waarom-hoe>
- Kearney, S., Brittain, I., & Kipnis, E. (2019). “Superdisabilities” vs “disabilities”? Theorizing the role of ableism in (mis)representational mythology of disability in the marketplace. *Consumption Markets and Culture*, 22(5-6), 545-567. <https://doi.org/10.1080/10253866.2018.1562701>
- Kennisplein Gehandicaptensector. (2020). *Wat is inclusie?* <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/inclusie/wat-is-dat>
- Kitchin, P., & Howe, P. (2014). The mainstreaming of disability cricket in England and Wales: Integration ‘One Game’ at a time. *Sport Management Review*, 17(February), 65-77. <https://doi.org/10.1016/J.SMR.2013.05.003>
- Kitchin, P., Peile, C., & Lowther, J. (2019). Mobilizing capacity to achieve the mainstreaming of disability sport. *Managing Sport and Leisure*, 24(6), 424-444. <https://doi.org/10.1080/23750472.2019.1684839>
- Kiuppis, F. (2018). Inclusion in sport: disability and participation. In *Sport in Society* (Vol. 21, Issue 1, pp.

- 4-21). Routledge. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1225882>
- Kröber, H. R. T. (2008). *Gehandicaptenzorg, inclusie en organiseren*. Proefschrift. Pameijer. <https://research.uvh.nl/en/publications/gehandicaptenzorg-inclusie-en-organiseren>
- Le Clair, J. M. (2011). Global organizational change in sport and the shifting meaning of disability. *Sport in Society*, 14(9), 1072-1093. <https://doi.org/10.1080/17430437.2011.614765>
- Meijer, G. (2014). *Casus Olympische Spelen voor gehandicapten Arnhem 1980*. (p. 50). Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/14441/casus-olympische-spelen-voor-gehandicapten-arnhem-1980/>
- Ministerie van CRM. (1974). *Nota sportbeleid. Kamerstuk Tweede Kamer 1973-1974, kamerstuknummer 13019, ondernummer 2*. Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk.
- Ministerie van CRM. (1981). *Nota Sportbeoefening door gehandicapten. Kamerstuk Tweede Kamer 1980-1981, kamerstuknummer 16709, ondernummer 2*. Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19801981/0000164749/1/pdf/SGD_19801981_0006743.pdf
- Ministerie van Financien. (n.d.). *Rijksbegroting, Artikel 3.6 Sport en bewegen*. Retrieved December 7, 2021, from <https://www.rijksfinancien.nl/memorie-van-toelichting/2021/OWB/XVI/onderdeel/634673>
- Ministerie van OCW. (2019). *Kamerbrief over voortgang en evaluatie passend onderwijs. Kamerstuk 19 juli 2019*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. [file:///C:/Users/CarolinevanLindert/Downloads/Voortgang+en+evaluatie+Passend+Onderwijs+\(1\).pdf](file:///C:/Users/CarolinevanLindert/Downloads/Voortgang+en+evaluatie+Passend+Onderwijs+(1).pdf)
- Ministerie van VWS. (1996). *Nota Sportbeleid. Wat sport beweegt. Tweede Kamer, Vergaderjaar 1996-1997, Kamerstuk 25125, nr. 2*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-25125-2.html>
- Ministerie van VWS. (1999). *Breedtesportimpuls. Tweede Kamer, Vergaderjaar 1998-1999, Kamerstuk 26632, nr. 1*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-26632-1.html>
- Ministerie van VWS. (2001). *Sport, bewegen en gezondheid. Naar een actief kabinetsbeleid ter vergroting van de gezondheid door en bij sport en beweging. Tweede Kamer, Vergaderjaar 2000-2001, Kamerstuk 27841, nr. 2*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27841-2.html#v15.10>
- Ministerie van VWS. (2005). *Nota Tijd voor Sport. Bewegen, Meedoen en Presteren. Tweede Kamer, Vergaderjaar 2004-2005, Kamerstuk 30234, nr. 2*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-2.html>
- Ministerie van VWS. (2006). *Samen voor sport: uitvoeringsprogramma van de kabinetsnota Tijd voor sport. Bewegen, Meedoen, Presteren. Vergaderjaar 2005/2006, Kamerstuk 30234, nr 6*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-6-b1>
- Ministerie van VWS. (2007). *Beleidsbrief Sport 'De kracht van Sport'. Vergaderjaar 2007/2008, Kamerstuk 30234, nr 13*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-13.html>
- Ministerie van VWS. (2008). *Kaderstellende afspraken Impuls Nationaal Actieplan Sport en Bewegen. Kamerstuk 03-04-2008*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-15.html>
- Ministerie van VWS. (2011). *Beleidsbrief sport "Sport en Bewegen in Olympisch perspectief". Vergaderjaar 2010-2011, kamerstuk 30234, nr. 37*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-37.html#ID-114438-d28e803>
- Ministerie van VWS. (2014). *Kamerbrief Gehandicaptensportbeleid. Vergaderjaar 2014-2015, Kamerstuk 30234, nr. 113*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-113.html>
- Ministerie van VWS. (2015). *Kamerbrief Gehandicaptensportbeleid. Grenzeloos actief. Vergaderjaar 2014-2015, Kamerstuk 30234, nr. 124*. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30234-124.html>
- Ministerie van VWS. (2018a). *Nationaal Preventie Akkoord. Naar een gezonder Nederland*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gezondheid-en-preventie/documenten/convenanten/2018/11/23/nationaal-preventieakkoord>
- Ministerie van VWS. (2018b). *Nationaal Sportakkoord - Sport Verenigt Nederland*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://www.sportakkoord.nl/wp-content/uploads/sites/3/2020/12/Nationaal-Sportakkoord.pdf>
- Ministerie van VWS. (2018c). *Programma VN-verdrag Onbeperkt Meedoen! Implementatie VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap*. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een->

- handicap/documenten/rapporten/2018/06/01/programma-vn-verdrag-onbeperkt-meedoen
Ministerie van VWS. (2021). *Eindrapportage 2021 Onbeperkt meedoen!* Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/11/19/eindrapportage-onbeperkt-meedoen-2021>
- Misener, L., & Darcy, S. (2014). Managing disability sport: From athletes with disabilities to inclusive organisational perspectives. In *Sport Management Review*.
<https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.12.003>
- Mulier Instituut. (2021). *Verenigingspanel, peiling zomer 2021*. Mulier Instituut.
- Nederlandse Sportraad (2020). *De opstelling op het speelveld. Naar een sterke sportbranche voor een vitale samenleving*. Den Haag: NLSportraad
- NOC*NSF. (2018). *Lidmaatschappen NOC * NSF over 2018*.
<https://nocnsf.nl/media/1080/ledentalrapportage-nocnsf-2018-sportonderzoek.pdf>
- Notté, R., Van Kalmthout, J., & Van Lindert, C. (2011). *Monitor Integratie van Gehandicaptensport binnen reguliere sportbonden*. (p. 84). W.J.H. Mulier Instituut.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/8995/monitor-integratie-van-gehandicaptensport-binnen-reguliere-sportbonden/>
- Pegels, J. (1985). *Met Pijl en Boog naar Engeland. De geschiedenis van de gehandicaptensport in Nederland*. Uitgeverij De Vrieseborch.
- Pulles, I., Reitsma, M., Hoogendam, A., Nafzger, P., & Van der Poel, H. (2020). *Monitor Sportakkoord "Sport verenigt Nederland". Van akkoord naar uitvoering. Voortgangsrapportage november 2020*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25687/monitor-sportakkoord-sport-verenigt-nederland-van-akkoord-naar-uitvoering/>
- Reeve, D. (2014). Psycho-emotional Disablism and Internalised Oppression. In J. Swain, S. French, C. Barnes, & C. Thomas (Eds.), *Disabling Barriers, Enabling Environments*. (3rd ed., pp. 92-98). Sage.
- Reitsma, M., Hoogendam, A., Nafzger, P., Pulles, I., & Van der Poel, H. (2021). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland'. De zes pijlers gepeild*. Mulier Instituut.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26135/monitor-sportakkoord-sport-verenigt-nederland-de-zes-pijlers-gepeild/>
- Reitsma, M. & Hoekman, R. (2019). *Sport in provinciale coalitieakkoorden 2019-2023*. Mulier Instituut.
- RIVM. (n.d.). *Sport en bewegen in cijfers, beleid, historisch overzicht nationaal sportbeleid*. Retrieved 18 November 2020, from <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/beleid/historisch-overzicht>
- Schalock, R., & Verdugo, M. (2002). *Handbook on Quality of Life for Human Service Practitioners*. American Association on Mental Retardation.
- Scheerder, J., Willem, A., & Claes, E. (2017). *Sport Policy Systems and Sport Federations. A Cross-National Perspective*. (J. Scheerder, A. Willem, & E. Claes (eds.)). Palgrave Macmillan.
- Schippers, A. (2021). *Gouden Verbindingen Kennis ervaren, herkennen en erkennen. Oratie*. Universiteit voor Humanistiek/Disability Studies in Nederland. <https://www.uvh.nl/actueel/nieuws/oratie-alice-schippers-leven-met-beperkingen-brengt-unieke-kennis-die-kunnen-we-met-creativiteit-ontsluiten?sresult=11644453345&swords=Gouden+verbindingen>
- Schippers, A., Bakker, M., & Peters, L. (2018, June). Van Participatie naar Sociale inclusie. *Nederlands Tijdschrift Voor de Zorg Aan Mensen Met Verstandelijke Beperkingen (NTZ)*, nr. 2, 106-118.
https://disabilitystudies.nl/sites/disabilitystudies.nl/files/beeld/publicaties/ntzt201802_p106-118_schippers_ea_van.pdf
- Schuurman, M. I. M., & Kröber, H. R. T. (2011). Burgerschapsparadigma is springlevend. *Nederlands Tijdschrift Voor de Zorg Aan Mensen Met Verstandelijke Beperkingen (NTZ)*, 37(4), 35-48.
- Smith, B., & Bundon, A. (2018). Disability Models: Explaining and Understanding Disability Sport in Different Ways. In I. Brittain & A. Beacom (Eds.), *The Palgrave Handbook of Paralympic Studies* (pp. 15-34). Palgrave Macmillan UK.
- Torring, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2019). Transforming the Public Sector Into an Arena for Co-Creation: Barriers, Drivers, Benefits, and Ways Forward. *Administration and Society*.
<https://doi.org/10.1177/0095399716680057>
- Toro, J., Kiverstein, J., & Rietveld, E. (2020). The Ecological-Enactive Model of Disability: Why Disability Does Not Entail Pathological Embodiment. *Frontiers in Psychology*, 11(June), 1-15.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01162>
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (1987a). *Sportbeoefening door gehandicapten. Tweede Kamer, Vergaderjaar 1986-1987, Kamerstuk 16 709, nr. 9. Brief van de ministerie van Welzijn,*

- Volksgezondheid en Cultuur*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.
https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19861987/0000107972/1/pdf/SGD_19861987_0002035.pdf
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (1987b). *Sportbeoefening door gehandicapten*. Tweede Kamer. *Vergaderjaar 1987-1988, Kamerstuk 16 709, nr. 10. Verslag van een mondeling overleg*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.
https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19871988/0000099607/1/pdf/SGD_19871988_0001815.pdf
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (1990). *Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 800 XVI, nr. 30. Brief van ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.
https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000031603/1/pdf/SGD_19901991_0005093.pdf
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2020). *XVI Volksgezondheid, Welzijn en Sport Rijksbegroting 2021, 35 570 XVI, nr. 1*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/begrotingen/2020/09/15/xvi-volksgezondheid-welzijn-en-sport-rijksbegroting-2021>
- Van den Dool, R., Van Lindert, C., Van den Berg, S., & Wendel-Vos, W. (2022). *Deelname aan sport en bewegen door mensen met een beperking*. *Stand van zaken eind 2019*. Mulier Instituut.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26505/deelname-sport-en-bewegen-door-mensen-met-een-beperking/>
- Van der Poel, H., & Pulles, I. (2013). *De sportinfrastructuur in Nederland: Gezien in vogelvlucht*.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/12751/de-sportinfrastructuur-in-nederland/>
- Van Lindert, C. (2019). Verschil is normaal: naar een locale inclusieagenda voor sport en bewegen. In *Sport & Strategie van Lindert, C. (2019). Verschil is normaal: naar een locale inclusieagenda voor sport en bewegen*. In *Sport & Strategie*. Arko Sports Media.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25178/verschil-is-normaal/>
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25178/verschil-is-normaal/>
- Van Lindert, C., & De Jonge, M. (2020). *Houding ten aanzien van sporten door en voor mensen met een beperking, factsheet 2020/38*. Mulier Instituut.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/25619/houding-ten-aanzien-van-sporten-door-en-voor-mensen-met-een-beperking/>
- Van Lindert, C., & De Jonge, M. (verwacht 2022). The Netherlands, towards inclusive sport for people with a disability. In C. Van Lindert, J. Scheerder, & I. Brittain (Eds.), *The Palgrave Handbook of Disability Sport in Europe*. Palgrave Macmillan UK.
- Van Lindert, C., De Jonge, M., & Balk, L. (2020). *Ontmoetingen tussen sporters met en zonder verstandelijke beperking. 1-meting #PlayUnified*. www.mulierinstituut.nl
- Van Lindert, C., De Jonge, M., & Van den Dool, R. (2008). *(On)beperkt Sportief. Monitor sportdeelname van mensen met een handicap 2008*. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/5554/onbeperkt-sportief/>
- Van Stam, W., Brandsema, A., De Jonge, M., Maasdam, S., & Van Lindert, C. (2018). *De organisatie van sportaanbod voor mensen met een beperking*. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/24279/de-organisatie-van-sportaanbod-voor-mensen-met-een-beperking/>
- Van Stam, W., Heijnen, E., & Vrieswijk, S. (2021). *Monitor Brede Regeling Combinatiefuncties 2021*. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/26392/monitor-brede-regeling-combinatiefuncties-2021/>
- Van Stam, W., Van Lindert, C., & Brandsema, A. (2018). *Voortgangsrapportage monitor Sport en Bewegen in de Buurt 2018*. Mulier Instituut.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/24284/voortgangsrapportage-monitor-sport-en-bewegen-in-de-buurt-2018/>
- Verhaag, M. (2013). *Paralympische beweging en Nederland. Mijlpalen en archieven*. Mulier Instituut.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/12088/paralympische-beweging-en-nederland/>
- Vermeij, L., & Hamelink, W. (2021). *Lang niet toegankelijk. Ervaringen van Nederlanders met een lichamelijke beperking als spiegel van de samenleving*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
<https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2021/06/08/lang-niet-toegankelijk>
- Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, New York, 13-12-2006, (2016).
https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14#Verdrag_2
- VNG. (2019). *Handreiking Lokale Inclusie Agenda*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
<https://vng.nl/artikelen/handreiking-lokale-inclusie-agenda>
- Volksgezondheidszorg.info. (2022a). *Sport op de kaart. (On) beperkt bewegen. Beweeg- en sportloketten 2017*.
<https://www.volksgezondheidszorg.info/sport/sportopdekaart/onbeperktbewegen/interventies-en-beleid#node-beweeg-en-sportloketten>
- Volksgezondheidszorg.info. (2022b). *Sport op de kaart. (On)beperkt bewegen. Samenwerkingsverbanden*

Aangepast sporten per gemeente, peildatum juli 2021.

<https://www.volksgezondheidszorg.info/sport/sportopdekaart/onbeperktbewegen/interventies-en-beleid#node-samenwerkingsverbanden-aangepast-sporten-gemeente>

Von Heijden-Brinkman, A., Van den Dool, R., Van Lindert, C., & Breedveld, K. (2013). *(On)beperkt sportief 2013: monitor sport- en beweegdeelname van mensen met een handicap.*

<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/12543/onbeperkt-sportief-2013/>

WHO. (2011). *World Report on Disability.* World Health Organisation/The World Bank.

<https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>

Wet maatschappelijke ondersteuning 2015, (2014). <https://wetten.overheid.nl/BWBR0035362/2020-07-01>

Wolbring, G. (2012). Expanding Ableism: Taking down the Ghettoization of Impact of Disability Studies Scholars. *Societies*, 2, 75-83. <https://doi.org/10.3390/soc2030075>

Wuyts, B. (2010). Beeldvorming en participatie van mensen met een handicap: Een historisch perspectief in de West-Europese samenleving. *Ethiek & Maatschappij*, 13(4), 7-28.

Bijlage B1 Topiclijst interviews experts

- Betekenis inclusief sporten en bewegen in het algemeen
 - Associaties, eerste gedachten en woorden
 - Associaties met doelgroepen
- Mensen met een beperking
 - Associaties, eerste gedachten en woorden
 - Doelgroepen van organisatie en beleid voor inclusief sporten en bewegen
- Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking
 - Associaties, eerste gedachten en woorden
 - Vormen van inclusie
 - Beeld van een inclusieve sport- en beweegomgeving
 - Einddoel, ideaalbeeld en ambities
 - Rol mensen met een beperking zelf
- Ontstaan eigen beeldvorming
 - Persoonlijke ervaringen met mensen met een beperking
 - Veranderingen in eigen beeldvorming en ervaringen daarmee
- Rol in het landschap
 - Rol organisatie in landschap van sport voor mensen met een beperking
 - Overzicht belangrijkste partijen in het landschap op nationaal, regionaal en lokaal niveau en relaties tussen partijen
 - Samenwerking in het landschap
 - Veranderingen door de tijd heen in het landschap
 - Ideaalbeeld van landschap in de toekomst
- Beleid en maatregelen voor inclusief sporten en bewegen
 - Beleidsdoelen organisatie ten aanzien van sport voor mensen met een beperking
 - Programma's voor sport voor mensen met een beperking waarbij organisatie betrokken is geweest
 - Maatregelen organisatie in het kader van inclusief sporten en bewegen
 - Mening over wat nog nodig is om inclusief sporten en bewegen mogelijk te maken, wat mist en wat zijn belemmeringen
 - Rol van mensen met een beperking zelf daarin

Voor het opstellen van de topiclijst zijn bevindingen uit literatuur- en deskresearch gebruikt. Voor de vraag over welke partijen een rol spelen in het landschap is gebruik gemaakt van internationale literatuur, waarbij voor een beschrijving van de organisatiestructuur in de sport een indeling wordt gemaakt naar overheids-, intermediaire, en niet-overheidsorganisaties op landelijk, provinciaal en lokaal niveau (Hallmann & Petry, 2013; Scheerder et al., 2017, zie verder paragraaf 2.2). Deze indeling is ook gebruikt voor het Engelstalige boekhoofdstuk over gehandicaptensport in Nederland (Van Lindert & De Jonge, verwacht 2022).

Op basis van de interviews is een overzicht tot stand gekomen van de rollen van diverse organisaties in het landschap, inclusief organisaties waar geen interviews zijn afgenomen. We kunnen dus geen uitputtend overzicht bieden van de meningen en ervaringen van alle mogelijke organisaties die in het landschap van sport en bewegen voor mensen met een beperking een rol spelen. De focus lag bij de keuze van respondenten vooral op de landelijke organisaties en partijen die vanuit hun rol het geheel kunnen overzien en in zekere zin een primaire rol vervullen in het landschap. Zo hebben we bijvoorbeeld slechts één sportbond geïnterviewd, slechts één foundation die zich inzet voor (sport voor) mensen met een beperking, geen gemeenten (deze opereren op lokaal niveau), geen commerciële organisaties die

bijvoorbeeld sponsor zijn van sportevenementen of sportprogramma's voor mensen met een beperking en niet de belangenkoepels voor zwembaden of fitnesslocaties.

Codering

Codes en subcodes zijn aangemaakt aan de hand van concepten uit de literatuur, die ook de leidraad waren voor het opstellen van de topiclijst zelf, bijvoorbeeld 'beeld van inclusie' (zie verder paragraaf 3.1).

Bij de interviews (het afnemen van de interviews en het coderen) zijn twee onderzoekers betrokken geweest. Zij hebben samen de codeboom opgesteld en het eerste interview samen gecodeerd. Gedurende het codeerproces hebben de onderzoekers tussentijds overleg gevoerd over de ervaringen met het coderen om verschillen in codeerstijl zoveel mogelijk te voorkomen.

Bijlage B2 Vraagpunten in online vragenlijsten

Over rol en activiteiten voor mensen met een beperking

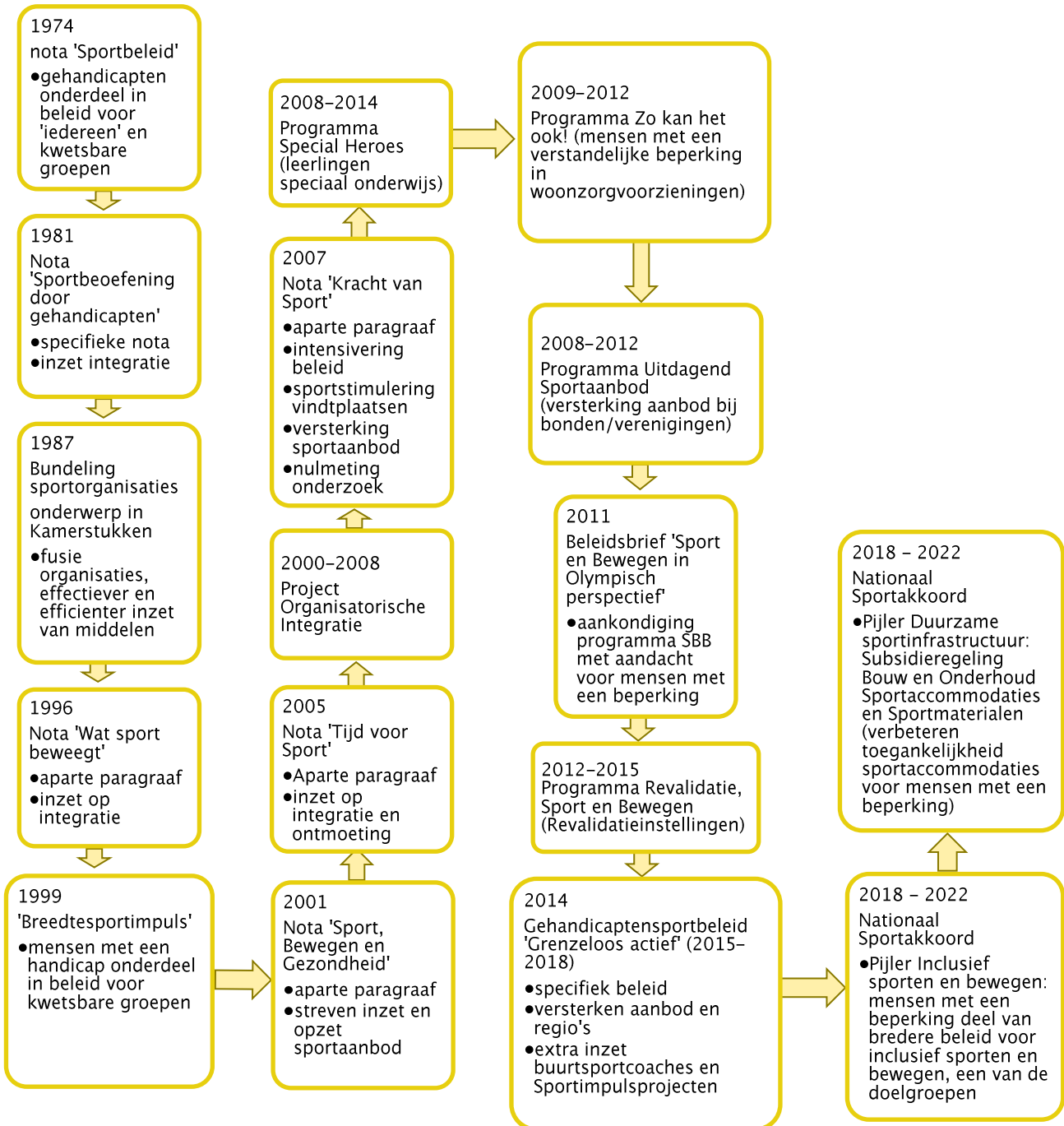
- In hoeverre wordt (organisatie van) respondent ingezet voor of heeft beleid ten aanzien van (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking? (gesloten)
- Welke activiteiten voert (organisatie van) respondent uit voor (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking? (gesloten)
- Hoe beoordeelt (organisatie van) respondent de huidige stand van zaken met betrekking tot (inclusief) sporten en bewegen voor mensen met een beperking? (gesloten)
- Met welke organisaties of personen werkt (organisatie van) respondent samen? (gesloten)

Over inclusief sporten en bewegen

- Als jij aan een inclusieve samenleving denkt, wat komt dan het eerste in je op? Noteer de eerste woorden die in je opkomen. *Minimaal één en maximaal vijf antwoorden mogelijk.* (open)
- Als jij aan 'inclusief sporten en bewegen' denkt, waar denk je dan aan? *Beschrijf in een aantal woorden of zinnen.* (open)
- Aan welke (groepen) mensen denk jij vooral bij het bevorderen van inclusief sporten en bewegen in jouw gemeente? *Dit hoeven niet de groepen/mensen te zijn waarvoor jij werkzaam bent. Maximaal vijf antwoorden mogelijk.* (open)
- In hoeverre is (organisatie van) respondent het eens dan wel oneens met verschillende stellingen ten aanzien van inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking?
- Welke belemmeringen ervaart (organisatie van) respondent bij het uitvoeren van werkzaamheden in het kader van (inclusief) sporten en bewegen voor personen met een beperking? (deels open/deels gesloten)
- Wat is er nodig om meer personen met een beperking te laten sporten en bewegen? (open)
- In hoeverre is (organisatie van) respondent bekend met diverse programma's, regelingen en akkoorden? (gesloten)

Bijlage B3 Tijdlijn beleidsprogramma's voor sport voor mensen met een beperking (1974–2022)

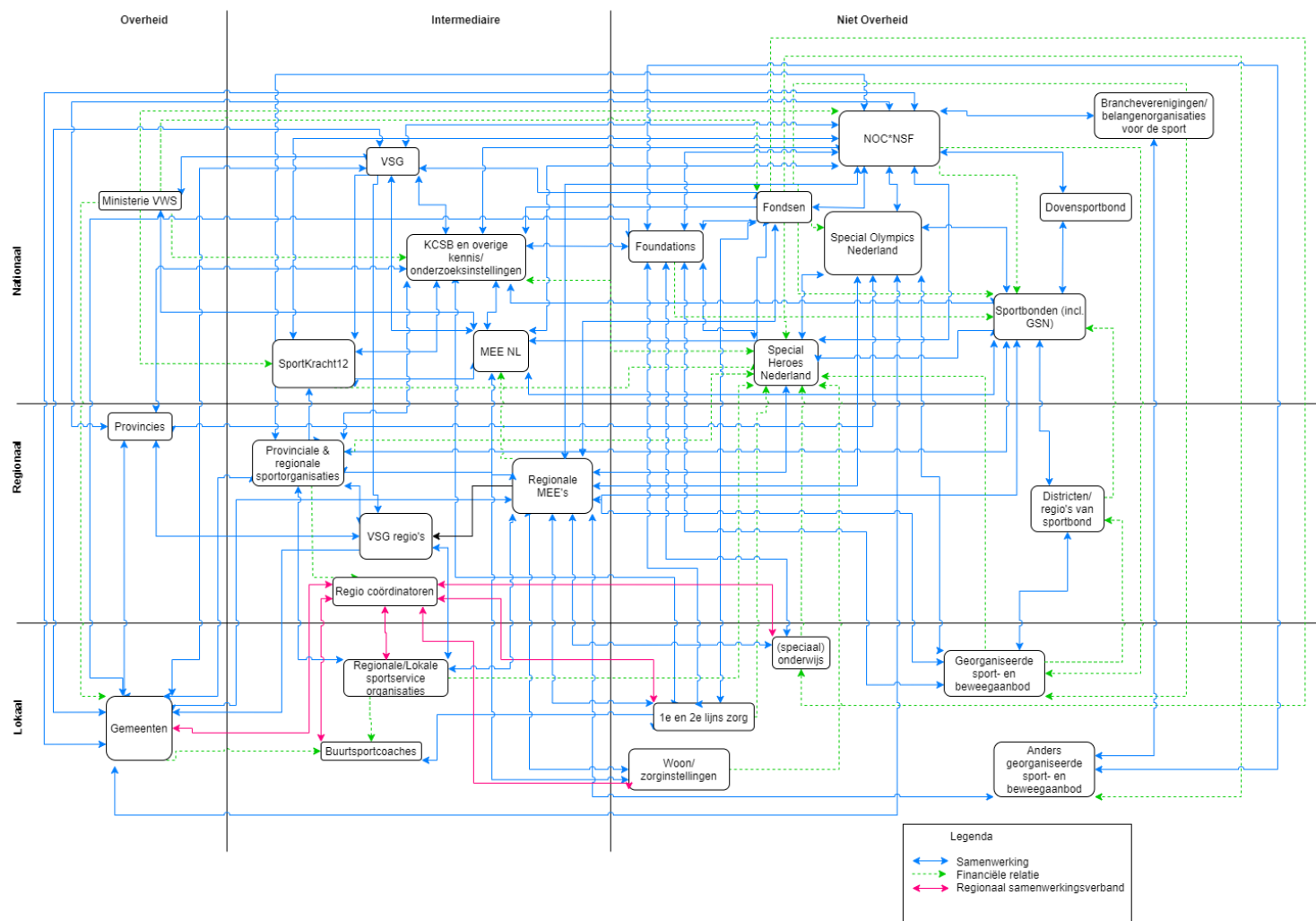
Figuur B3.1 Tijdlijn beleidsprogramma's voor sport voor mensen met een beperking (1974–2022)

Bron: Ministerie van CRM, 1974; Ministerie van CRM, 1981; Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1987b, 1987a, 1990; Ministerie van VWS, 1996; Ministerie van VWS, 1999; Ministerie van VWS, 2001; Ministerie van VWS, 2005; Notté et al., 2011; Ministerie van VWS, 2006; Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015, 2014; Ministerie van VWS, 2007; Van Lindert et al., 2008; programma Zo kan het ook!, 2009–2012; programma Uitdagend sportaanbod, 2008–2012; Ministerie van VWS, 2011; programma Revalidatie, Sport en Bewegen, 2012–2015; Ministerie van VWS, 2014, 2015; (Von Heijden-Brinkman et al., 2013; Van Stam, Van Lindert, et al., 2018; Ministerie van VWS, 2018b).

Bijlage B4 Sport- en beweglandschap voor mensen met een beperking in Nederland, uitgebreide versie

Figuur B4.1 Sport- en beweglandschap voor mensen met een beperking in Nederland, uitgebreide versie

Bron: Expertinterviews inclusief sporten en bewegen, 2020 (Mulier Instituut).

